

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**ARKAİK VE KLASİK DÖNEM YUNAN DÜŞÜNCESİNDE
BARBAR İSKİTLER ALGISI (MÖ 8-4. YÜZYIL)**

HAZIRLAYAN

Ayşenur ERGÜN

2230290002

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MUZAFFER DURAN

ISPARTA - 2025

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Arkaik ve Klasik Dönem Yunan Düşüncesinde Barbar İskitler Algısı (Mö 8-4. Yüzyıl)” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
Ayşenur ERĞÜN
07/06/2025

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Ayşenur ERĞÜN
Öğrenci Numarası	2230290002
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Tarih
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Doç. Dr. Muzaffer DURAN
Tez Başlığı	Arkaik ve Klasik Dönem Yunan Düşüncesinde Barbar İskitler Algısı (MÖ 8-4. Yüzyıl)
Turnitin Ödev Numarası	2719846962

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 141 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 24/07/2025 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 7'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

☒ Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

☐ Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

24.07.2025

Doç. Dr. Muzaffer Duran

ÖZET

MÖ 5. yüzyılda Herodotos tarafından Yunanca konuşmayan kimseleri tanımlamak için kullanılan barbar kavramının izleri Arkaik Dönem’den itibaren görülmeye başlanmıştır. Homeros’un Troya Savaşını aktardığı İlyada Destanında, Troyalıların müttefiki olan Kariyalılar için “ilginç konuşanlar” anlamına gelen *Barbarophonos* sıfatı kullanılmıştır. Homeros’un *Doğu* ile *Batı* arasındaki ilk temasları destansı bir şekilde aktardığı bu eserde, yabancı yalnızca dilsel bir farklılıkla sınırlı kalmıştır.

Arkaik Dönem’de dil, din, soy mitleri ve kent devletlerine bağlılık hissi ile şekillenmeye başlayan Yunan kimliği, Klasik Dönem’e gelindiğinde Pers-Yunan Savaşları ile birlikte keskinleşmiş ve Herodotos’un ortak dil, din ve kültür gibi unsurlarını vurgulayarak tanımladığı Panhellenizm düşüncesi belirginlik kazanmıştır. Bu süreçte Pers tehdidi ile keskinleşen Panhellenizm ideolojisinin yanı sıra Perslere karşı gelişen olumsuz bakış açısı, barbar kavramın da dönüşümüne ve “öteki” olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu kapsamda yabancı toplumların yaşam tarzları, dilleri, kültürleri, Yunan kültürüyle farklılıkları üzerinden tanımlanmıştır. Bununla birlikte zaman içinde lüks düşkünlü, cahil, medeniyetsiz, vahşi, despot gibi olumsuz sıfatlar kalıp haline gelerek barbar toplumlara atfedilmiştir.

Yunanların Büyük Kolonizasyon Faaliyetleri (MÖ 750-550) sonucunda yabancı toplumlarla karşılaştığı bilinmekte, özellikle Kuzey Karadeniz’e yönelik kolonizasyon faaliyetleriyle birlikte bu bölgede “barbarı” temsil edecek olan İskitlerle ilk temasların kurulduğu görülmektedir. Bölgede, iki toplum arasında sağlanan barışçıl ilişkiler sayesinde ticaret ve karşılıklı etkileşimler ön plana çıkmıştır. Böylece Antik Yunan yazılı ve görsel kaynaklarında İskitlere ilişkin bilgi ve temsillere yer verildiği gözlemlenmiştir.

Çalışmanın amacı, Antik Yunan dünyasında barbaros düşüncesinin inşası ve gelişimini tarihsel bir süreç içerisinde ele alarak Yunanların barbar halklara yönelik algısı çerçevesinde Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan barbaros İskitleri söz konusu algıyla değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem’e ait Yunan yazılı ve görsel kaynaklarında geçen İskitlere ilişkin veriler ön planda tutulmuş, elde edilen bilgiler arkeolojik buluntular ve modern kaynaklarla da desteklenmiştir.

Antik Yunan kaynaklarında İskitler, genellikle göçebe bir yaşam süren, okçuluk ve binicilikle uğraşan bir toplum olarak gösterilmiştir. İskitler kimi zaman vahşilik, ölçsüzlük, kadınsılık gibi olumsuz kalıplarla anılmasına karşın askeri becerileriyle ve yenilmez bir imajla anıldıkları da görülmektedir. Yunanların Kuzey Karadeniz’de başlattıkları kolonizasyon süreci ile birlikte iki toplum arasında karşılıklı ticari ilişkiler ve evliliklerle kültürel etkileşim artmıştır. Nitekim MÖ 6. yüzyılda Yunan vazo resimlerinde betimlenen İskit figürleri bu etkileşimi doğrular gibi görünmektedir. Yunan vazo resimlerinde okçu kimlikleri ve kendilerine has görünümleriyle Herodotos’un İskit anlatısıyla uyumlu bir şekilde resmedilen İskit figürleri söz konusu vazo resimlerinde çeşitli sahnelerde yer almıştır. Bu görseller İskitlerin Atina’da toplum arasındaki konumlarına ve işlevine işaret ediyor olabilir. Sonuç olarak İskitler,

Persler gibi Yunan dünyasına doğrudan bir tehdit oluşturmamış, bunun yerine karşılıklı çıkarlar doğrultusunda kültürel bir etkileşim kurulmuştur. Bu nedenle, Yunanların İskitleri tamamen barbar olarak değerlendirdiğini söylemek zordur.

Anahtar Kelimeler: Yunan, Barbar, Öteki, İskit, Göçebe, Okçu.

ABSTRACT

Traces of the concept of barbarian, used by Herodotus in the 5th century BC to describe non-Greek speakers, can be seen from the Archaic Period onwards. In Homer's epic poem the *Iliad*, which recounts the Trojan War, the adjective *Barbarophonos*, meaning “those who speak strangely,” is used to describe the Carians, allies of the Trojans. In this work, which recounts the first contacts between East and West in epic fashion, foreignness is limited to linguistic differences.

Greek identity, which began to take shape in the Archaic Period through language, religion, ancestry myths, and a sense of belonging to city-states, became more pronounced in the Classical Period with the Persian-Greek Wars, and the idea of *Panhellenism*, defined by Herodotus with an emphasis on common language, religion, and culture, gained prominence. During this process, the Persian threat sharpened the *Panhellenism* ideology, and the negative view that developed against the Persians led to the transformation of the concept of barbarism and its perception as “the other.” In this context, the lifestyles, languages, and cultures of foreign societies were defined in terms of their differences from Greek culture. However, over time, negative adjectives such as “luxury-loving,” “ignorant,” “uncivilized,” “savage,” and “despotic” became stereotypical and were attributed to barbarian societies.

It is known that the Greeks encountered foreign societies as a result of their Great Colonization Activities (750-550 BC), and it is seen that the first contacts with the Scythians, who would represent the “barbarians” in this region, were established with the colonization activities directed towards the Northern Black Sea. Thanks to the peaceful relations established between the two societies in the region, trade and mutual interactions came to the fore. Thus, it has been observed that information and representations of the Scythians are included in ancient Greek written and visual sources.

This study aims to evaluate the similarities and differences between the Greeks' perception of the barbarians and the “barbarian” Scythian society living in the northern Black Sea region by examining the construction and development of the barbarian in the ancient Greek world within a historical process. To this end, data on the Scythians found in Greek written and visual sources from the Archaic, Classical, and Hellenistic periods were prioritized, and the information obtained was supported by archaeological findings and modern sources.

In ancient Greek sources, the Scythians are generally depicted as a nomadic society engaged in archery and horsemanship. Although the Scythians were sometimes described in negative terms such as savagery, excessiveness, and effeminacy, they were also known for their military skills and invincible image. With the colonization process initiated by the Greeks in the Northern Black Sea region, cultural interaction between the two societies increased through mutual trade relations and marriages. Indeed, the Scythian figures depicted in Greek vase paintings in the 6th century BCE seem to confirm this interaction. The Scythian figures, depicted in Greek vase paintings with their archer identities and distinctive appearances, consistent with Herodotus' account of the Scythians, appear in various scenes in these vase paintings.

These images may indicate the position and function of the Scythians in Athenian society. In conclusion, the Scythians, like the Persians, did not pose a direct threat to the Greek world; instead, cultural interaction was established in accordance with mutual interests. Therefore, it is difficult to say that the Greeks considered the Scythians to be completely barbarian.

Keywords: Greek, Barbarian, Other, Scythian, Nomad, Archer.

ÖNSÖZ

“Antik Yunan Bakış Açısına Göre “Barbaros” İskitler” adlı tez çalışmasında Yunanca konuşmayan kimseler için kullanılan barbaros kavramının ortaya çıkışı ve tarihsel süreç içerisindeki anlam değişimleri incelenmiş, Antik Yunanların barbar olarak tanımladıkları toplumlara bakış açısı çerçevesinde Yunanların barbar olarak atfettiği İskitlere bakışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Arkaik Dönem’den Hellenistik Dönem’e kadar İskitlere ilişkin bilgiler veren Antik Yunan kaynakları değerlendirilmeye çalışılmış, Yunan vazo resimlerinde tasvir edilen İskit ikonografisi de analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, arkeolojik buluntular ve modern literatür ile birlikte yorumlanarak çalışmanın yöntemi şekillenmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde Yunan etnik kimlik oluşumu, Panhellenizm gibi konulara kısa bir bakış atarak bu olguların barbar kavramının inşası ile ilişkisi irdelenmiştir. Ardından Antik Yunan metinlerinde geçen barbar toplumlar coğrafi, dil ve davranış kalıpları üzerinden değerlendirilerek Antik Yunan dünyasında barbarın ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde, Yunanlara göre Kuzey Karadeniz Bölgesi’nde yaşayan İskitlerin coğrafyaları, yaşam biçimleri, dini inanışları, askeri becerileri gibi belli başlı unsurlar Antik Yunan yazarlarının anlatımları doğrultusunda ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Yunan ve İskitler arasındaki ilk temaslar değerlendirilmiş, bu temaslar sayesinde iki toplum arasında yaşanan kültürel etkileşimin boyutları incelenmiştir. Bu kapsamda İskitlerin Atina’daki varlıkları, Yunan vazo resimlerinde temsil edilen İskit figürleri gibi konular üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın her aşamasında deneyimleriyle beni yönlendiren, sabır ve özveriyle bu yolda bana ışık tutan değerli danışmanım Doç. Dr. Muzaffer DURAN’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen, katkılarıyla tez çalışmasına önemli ölçüde değer katan Prof. Dr. Muzaffer DEMİR ve Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI hocalarıma teşekkür ederim. Akademik gelişimime katkıda bulunan desteğini ve tecrübesini her zaman yanımda hissettiren kıymetli hocam Prof. Dr. Hakan KARAGÖZ’e şükranlarımı sunarım. Ayrıca Bingöl Üniversitesi Tarih Bölümünde başta Prof. Dr. Hamza ALTIN ve Doç. Dr. Sırrı TİRYAKİ olmak üzere tüm değerli hocalarıma gösterdikleri anlayış ve desteklerinden

dolayı teşekkür ederim. Bu süreçte desteğini daima yanımda hissettiğim, varlığıyla güç bulduğum canım annem Zeynep ESKİ'ye, manevi desteğiyle hep yanımda olan dedem Çınar ESKİ teşekkür ediyorum. Hatırası hep kalbimizde yaşayacak olan ananem Şerife ESKİ'yi minnet ve rahmetle anıyorum. Zorlandığım anlarda destekleriyle motivasyonumu artıran, yazım hatalarımda yardımcı olan sevgili arkadaşlarım Rumeysa KURU, Ramazan ATA, Yasemin PARTAL ve Kerime VAROL'a teşekkür ederim. Son olarak çalışma masamdan hiç ayrılmayan canım kedim Sirius'a eşsiz yoldaşlığı için teşekkür ederim.

Ayşenur ERĞÜN

Isparta 2025

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
HARİTALAR DİZİNİ	xii
RESİMLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1. YUNAN TOPLUMUNUN ETNİK KİMLİK OLUŞUMU	12
2. PANHELLENİZMİN GELİŞİMİ VE BARBAROS İFADESİYLE İLİŞKİSİ	15
3. “BARBAROS” DÜŞÜNCESİNİN TEMEL UNSURLARI.....	20
3.1. Dil.....	20
3.2. Homeros ve Tragedyalarda Davranış Kalıpları.....	22
3.3. Coğrafya	26

2. BÖLÜM

1. “ÖTEKİ” COĞRAFYA.....	30
1.1. Bölgenin İklimi.....	34
1.2. Nehirler.....	35
1.3. İskit Coğrafyasında Yer Alan Kabileler	35
2. İSKİT SOY MİTOSLARINDA İSKİTLERİN ÖTEKİLİĞİ İMASI.....	37
3. İSKİTLER ASYA’DA	40
4. İSKİTLERİN YAŞAM TARZLARI	43
4.1. Göçebe İskitler	43
4.2. Yeme İçme Alışkanlıkları	46
4.3. Fiziksel Görünümleri.....	47
4.4. Savaşçı Özellikleri.....	48
4.5. Dini İnançları.....	50
4.5.1. Kurban Ritüelleri.....	53
4.5.2. İskitlerin Ölü Gömme Adetleri ve Cenaze Törenleri	53

4.6. İskitlerin Yabancı Geleneklere Karşı Tutumu.....	55
3. BÖLÜM	
1. İSKİT-YUNAN ETKİLEŞİMİ	58
2. İSKİT OKÇULUĞU VE YUNAN DÜŞÜNCESİNDEKİ İKİLEM	65
3. ATİNA'DA 'ÖTEKİ' İSKİTLERE VERİLEN GÖREVLER.....	72
4. ATİNA VAZOLARINDAKİ İSKİTLER.....	81
4.1. Hoplit ve Okçu Tezadı: Hoplitin Üstünlük Vurgusu	84
4.2. Yalnız Betimlenen İskit Figürleri.....	90
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA	98
HARİTALAR	112
RESİMLER	114
ÖZGEÇMİŞ.....	127

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. İskitya Haritası	112
Harita 2. Kuzey Karadeniz’de bulunan bazı kurganlar ve Yunan Yerleşimleri	112
Harita 3. MÖ 550 yıllarında Karadeniz Bölgesi’nde Yunan Yerleşimleri	113

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Kul-Oba’da bulunan Tanrıça Tabiti ve İskit Kralı.....	114
Resim 2. Kelermes’te MÖ 6. Yüzyılın Ortalarına Tarihlendirilen Yıldızlı Gümüş Ayna.....	114
Resim 3. Kostromskaya’da Tespit Edilen, MÖ 6-5. Yüzyıllara Tarihlendirilmiş Altın Geyik	114
Resim 4. Gute Maritzyn’deki Lokalize Edilen Bir Mezarın Eskizi, MÖ 5. Yüzyıl.....	115
Resim 5. Atina Kırmızı Figür Amforası	115
Resim 6. Frigya’daki Tatarlı’dan boyalı ahşap kirişin rekonstrüksiyonu.....	116
Resim 7. Oksus Hazinesinde tespit edilen silindir mühür.	116
Resim 8. MÖ 6. yüzyıla ait Vorenej Vazosu	116
Resim 9. İskitlere ait savaş ok uçları	117
Resim 10. Tarporley Ressamına atfedilen New York Goose Play Vazosu	117
Resim 11. Marsyas-İskitli Heykel Grubu	118
Resim 12. Karınlı Amfora, Salıncak Ressamı	118
Resim 13. Andokides Ressamı, Gözlü Kyliks.	119
Resim 14. Kırmızı Figürlü Tabak	119
Resim 15. MÖ 570 civarına tarihlenen François Vazosunda okçu figürleri.....	120
Resim 16. Swing Ressamına ait amfora	120
Resim 17. Euphronios Tarafından Yapılan Kırmızı Figürlü Krater.....	121
Resim 18. Euaion’a Atfedilen Vazo Fragmanı	121
Resim 19. Floransa’da Bulunan Amfora	121
Resim 20. Würzburg’da Siyah Figürlü Hydria.....	122
Resim 21. Basel’de bulunan kırmızı figürlü kyliks	122
Resim 22. Brygos Ressamı, British Museum’da Bulunan Kırmızı Figürlü Kyliks	123
Resim 23. Brygos Ressamı, Berlin’de Kırmızı Figürlü Kyliks	123
Resim 24. Louvre’da Bulunan Amfora.....	124
Resim 25. Kleophrades Ressamına Atfedilen Kırmızı Figürlü Amfora	124
Resim 26. British Müze’sindeki Kyliks.	125
Resim 27. Savaş Araba Sahnesinde İskit Figürü	125
Resim 28. Palermo’da Bulunan Kyliks	126

GİRİŞ

Antik Yunan metinleri dikkate alındığında barbar kavramının izini Arkaik Dönem'e kadar sürmek mümkündür. MÖ 8. yüzyıla tarihlendirilen Homeros'un İlyada adlı destanında anlatılan Akha ve Troyalılar arasında geçen savaşta, Troyalıların müttefiki arasında sayılan Kariyalılar için ilginç konuşanlar/kaba konuşanlar anlamına gelen *barbarophonoi* sıfatının kullanıldığı görülmektedir.¹ Bu kapsamda destanda *barbaros* kelimesi kullanılmasa da Troya müttefikleri arasında dilsel bir birlik olmadığına dair imalar yer almaktadır.² Dolayısıyla Arkaik Yunan dünyasında barbar kavramı yalnızca dilsel bir farklılıkla sınırlı kalmıştır. Öte yandan Klasik Dönem'e gelindiğinde bu kavram farklı bir boyuta dönüşerek "öteki" olanı temsil etmeye başladığı ifade edilmektedir.³ Pers-Yunan Savaşları ile beraber Yunanca konuşmayan anlamına gelen barbar ifadesinin ön plana çıktığı ve Yunan-barbar arasındaki farklılıkların keskinleştiği savunulmuştur. Bu farklılığın temel dayanağı ise siyasedir. Buna göre barbar despotik bir imajda sunulurken, Yunanlar bunun zıddı olarak demokratik ve özgürlükçü bir yapıda tasvir edilmiştir.⁴ Bunun yanında barbarın lüks düşkünlüğü karşısında Yunan sadeliği gibi temalara da rastlandığı ve Yunan üstünlüğünün vurgulandığı ileri sürülmektedir.⁵ Özellikle MÖ 5. yüzyılda Herodotos'un eserinde, Pers-Yunan Savaşları çerçevesinde barbar toplumlara ilişkin sunduğu anlatılarda, yabancı toplumları ötekileştirdiğine dair yorumlar mevcuttur.⁶ Öte yandan bazı araştırmacılar, Herodotos'un tarafsız bir duruş sergilediğini ve yer yer Yunan toplumuna karşı eleştirilerde bulunduğunu belirtmektedir. Buna yönelik olarak

¹ Hom. *Il.* II. 867; ayrıca bkz. Strab. XIV. 2. 28; Hayriye Sarıkaya, "Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı" *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Muğla, 2017, s. 18; Shawn A. Ross, "Barbarophonos: Language and Panhellenism in the Iliad", *Classical Philology*, 2005, 100/4, s. 304; Esra Yalazı, "Panhellenizmin Kölelik Boyutu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2020, 7/1, s. 298.

² Hom. *Il.* II. 802-806; Ross, 2005, s. 304-307.

³ Edith Hall, *Inventing the Barbarian Greek-Self Definition through Tragedy*, Oxford: Clarendon Press, Oxford, 1989a, s. 16; Ross, 2005, s. 301.

⁴ Hall, 1989a, s. 3-10.

⁵ Thomas Harrison, *Greek and Barbarians*, ed. Thomas Harrison, Edinburg University Press, Edinburg, 2002, s. 4.

⁶ François Hartog, *Herodotos'un Aynası: Öteki Tasavvuru Üzerine Bir Deneme*, çev. Mehmet Emin Özcan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014, s. 11; Sarıkaya, 2017, s. 2.

yazarın Pers yenilgisini Yunanların gücüyle değil Perslerin hatalarıyla ilişkilendirdiği örnek gösterilmektedir.⁷

Pers-Yunan Savaşlarıyla birlikte yabancı düşman algısı, Yunan kent devletleri arasında birlik duygusunu pekiştirmiştir.⁸ Herodotos'un "Yunan olma" bilincini ortak dil, din ve kültür olarak üç temel unsur altında tanımladığı ve bu tanımın Panhellenizm kavramını yansıttığı görülmektedir. Bu doğrultuda Pers tehdidiyle birlikte Panhellenizm kavramının siyasi bir kavrama dönüştüğü ve barbarın karşısında Yunan üstünlüğünü vurguladığı ifade edilmektedir.⁹ Aiskhylos'un tarihsel bir tragedya niteliği taşıyan, Salamis Savaşı'nda Perslerin Yunanlar karşısındaki yenilgisini konu alan Persler adlı oyununda, Yunan demokrasisine işaret edilmekte ve Yunan-Yunan olmayan toplumlar arasındaki siyasi farklılıklara vurgu yapıldığı görülmektedir.¹⁰ Hall, Aiskhylos'un söz konusu oyununda Doğu'da despot bir yönetimin karşısında Yunan dünyasında demokratik bir yönetimin vurgulandığını belirtmiştir. Özellikle bu süreç içerisinde Atina'da demokrasiyi öven bir retoriğin geliştiğini de eklemiştir. Bunun yanında Delos Deniz Birliği'nin kurulması ile beraber Perslere karşı mücadele etme fikrinin, demokrasiyi sürdürme ve koruma fikri ile eş anlamlı hale geldiğini savunmuştur.¹¹

Antik Yunan tarih yazımı "öteki" konusunda her ne kadar Persleri ön plana çıkarsa da Yunan kültür ve medeniyetinin zıddı olan tek halk Persler değildir. Onların dışında dikkat çeken bir başka halk İskitlerdir. İskitler, Çin Seddi'nden Tuna Nehri'ne kadar yaklaşık 7000 kilometrelik geniş bir alana yayılmalarından dolayı pek çok halk tarafından tanınmıştır. Bu nedenle etkileşime geçtikleri halklara ait yazılı metinlerde, İskit adına ve onlara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.¹² Yunanların İskit coğrafyası ile temasının erken dönemlerde başladığı düşünülmektedir. MÖ 1. binyılda keşif gezisi

⁷ Hdt. IX. 62; Ayşen Eti Sina, "Herodotos, Strabon ve Pausanias'ta Geçen İonia Kent-Devletleri" *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri (Yunan Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994, s. 21-23; Sarıkaya, 2017, s. 2; Harrison, 2002, s. 5.

⁸ Hall, 1989a, s. 3.

⁹ Hdt. VIII. 144; Ross, 2005, s. 301-302; Yalazı, 2020, s. 292- 293.

¹⁰ Aischyl. *Pers.* 240-245, 590-594; Esra Yalazı, "Aiskhylos, Herodotos ve Ksenophon'da Persler", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri (Yunan Dili ve Edebiyatı) Ana Bilim Dalı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2019, s. 22.

¹¹ Hall, 1989a, s. 16.

¹² İlhami Durmuş, *İskitler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s. 37; Fatih Mehmet Berk, "Greklerin Ötekisi: İskitler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt. 54, 2022, s. 28.

amacıyla Karadeniz kıyılarına geldikleri ve burada kavimler halinde yaşayan çeşitli gruplarla karşılaştıkları bilinmektedir. Karadeniz Bölgesi'ne yapılan keşif gezilerinin ardından Yunan tüccar ve kaşiflerin deneyimleri ozanlar tarafından efsanevi öykülere dönüştürülmüştür.¹³ Bu anlatılar arasında dikkat çekici olanlardan birisi MÖ 7. yüzyılda yaşamış olan Prokonnesos'lu Aristeas'a aittir. Onun eseri günümüze kadar ulaşmamış olsa da Herodotos'un konuya ilişkin aktarımlarında yer almıştır. Buna göre Apollon'un hiddetinden kaçan, İssedonosların bulunduğu topraklara kadar gelen Aristeas'ın İskitya ve burada yaşayan halklar hakkında efsanevi nitelik taşıyan bilgiler verdiği görülmektedir. Herodotos, Aristeas'ın eserine gönderme yaparak tek gözlü Arimaspeslerden, kutsal altını koruyan Griffonlardan ve Arimaspeslerle İssedonosların arasında geçen mücadeleden efsanevi bir şekilde bahsetmiştir. Neticede bu anlatılar Yunanların bölgeyi algılayış biçimine ilişkin bazı fikirler vermektedir.¹⁴

MÖ 7. yüzyıla gelindiğinde koloni faaliyetleriyle beraber bölgede kalıcı yerleşimler kurulmuştur.¹⁵ Yunanların Karadeniz'den hayvansal ürünler, kereste, tahıl mahmulleri gibi ürünleri tedarik etmenin yanında köle ticareti yaptığı da bilinmekte, öte yandan İskitler ise zeytinyağı ve şarap gibi ürünleri Yunan coğrafyasından ithal etmektedir. Ticaretin gelişmesiyle barışçıl bir ortamın sağlandığı ve ortak çıkarlar doğrultusunda İskit ve Yunanların bir arada yaşadığı Olbia gibi kentlerin kurulduğu bilinmektedir.¹⁶

Yunanlar Karadeniz'deki kolonizasyon faaliyetleriyle birlikte Dinyeper Nehri yakınlarında karşılaştıkları kabileleri İskit (Σκύθης, Σκύθαι) olarak adlandırmışlardır.¹⁷ Yunanların İskit ifadesini, Hazar Denizi'nin batısından Tuna Nehri'ne kadar olan bölgede yaşayan, başka bir deyişle Karadeniz'in kuzeyinde ikamet eden halklar için kullandıkları ifade edilmektedir.¹⁸ İskitler tek bir halktan ziyade benzer özelliklere sahip çeşitli kabilelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Yunanlar

¹³ Charles King, *Karadeniz*, çev. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2015, s. 45-46, 50;

¹⁴ Hdt. IV. 13; B.N. Grakov, *İskitler*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2008, s. 16-17, 298-299; King, 2015, s. 46-50.

¹⁵ King, 2015, s. 50.

¹⁶ Muzaffer Demir, "MÖ VI. YY'da İskit-Atina İlişkilerinin Başlangıcı Üzerine Değerlendirmeler", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/6, 2021, s. 163-164; Sibel Esen, "Scythian-Greek Relations In Greek Sources", *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2024, s. 31.

¹⁷ Berk, 2022, s. 28.

¹⁸ Durmuş, 2007, 42; Renate Rolle, *The World of the Scythians*, Translated by F.G. Walls, California University Press, Berkeley, Los Angeles, 1989, s. 11.

için İskit adı genel, kapsayıcı bir ad olarak kullanılmıştır.¹⁹ Strabon, MÖ 8. yüzyılda İskit adından ilk kez Hesiodos'un bahsettiğini aktarmıştır, buna göre İskitler kısarak sağan ve süt içen bir kabile olarak tasvir edilmiştir. Hesiodos'tan önce yaşadığı düşünülen Homeros'un İlyada'sında Karadeniz coğrafyası ve burada yaşayan toplumlara ilişkin çeşitli bilgiler verilirken, kısarak sağan kabileden söz ettiği dikkat çekmektedir. Söz konusu dizelerde, İskit adı geçmemiş olmasına rağmen Hesiodos'un İskitlere dair bahsettiği ifadelerden yola çıkarak Homeros'un anlatılarındaki bu kabilenin İskitler olabileceği üzerinde durulmuştur.²⁰

İskit adı, Yunanca kaynaklarda İskit olarak anılırken,²¹ Asur yıllıklarında Asgusai, Çin yıllıklarında ise Sai olarak kaydedilmiştir. Öte yandan Pers kaynaklarında, genel olarak Saka adıyla anılsalar da bazı Pers yazıtlarında farklı isimlerle de tanımlandıkları görülmektedir.²² Pers yazıtlarına bakıldığında Sakalar, *Sakā tyaiy paradraya*, *Sakā tigrakhaudā*, *Sakā haumavargā*, *Sakaibiš tyaiy para Sugdam* olarak dört farklı şekilde adlandırılmıştır.²³ Herodotos da buna paralel olarak Perslerin İskitleri Saka olarak adlandırdığını aktarmıştır. Bunun yanında yazar, İskitleri sivri uçlu şapkaları, kendilerine özgü yay ve balta gibi kostüm ve teçhizatlarıyla betimlemiştir.²⁴ Öte yandan Yunanlar, Perslerin aksine kuzeyde yaşayan İskit grupları arasındaki farklılıkları anlayamamalarından kaynaklı olarak hepsini İskit adıyla tanımlamışlardır.²⁵ Buna yönelik olarak Pers yazıtlarında “*Sakā tyaiy paradraya*” adındaki İskit grubunun, Yunanların tanımladığı Karadeniz'in kuzeyinde yer alan İskit halkı ile aynı halk olduğu düşünülmüştür.²⁶ Perslerin Kırım'dan Hazar Denizi'ne kadar geniş bir alana konumlandığı “*Sakā tigrakhaudā*” grubunun hem Yunan hem de Pers kaynaklarında “sivri şapka” tasviri ile ortak bir nitelikte resmedildiği görülmektedir.²⁷

¹⁹T. Sulimirski, “Scythian Antiquities in Western Asia”, *Artibus Asiae*, Vol. 17, No. 3/4, 1954, s. 282; Muzaffer Duran, “Pers (Ahaimenid) Bağlamında Sakalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/3, 2019, s. 734.

²⁰Strab. VII. 3. 7; Hom. *Il.* XIII. 4-8; Sulimirski, 1954; 284; Zaur Hasanov, *Çar İskitler*, aktaran: İlyas Topsakal, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul, 2009, s. 3-4.

²¹Hdt. I. 104, 105; Duran, 2019, s. 732.

²²Durmuş, 2007, s. 37-39; Duran, 2019, s. 733-734; Berk, 2022, s. 28.

²³Duran, 2019, s. 733-734.

²⁴Hdt. VII. 64; Durmuş, 2007, s. 41; Duran, 2019, s. 733.

²⁵Hdt. VII. 64; Duran, 2019, s. 734.

²⁶Duran, 2019, s. 732-733.

²⁷Duran, 2019, s. 734, 737-738.

Yunanların, Karadeniz bölgesinde yaşayan toplumları Yunanca konuşmadıkları için barbar olarak gördükleri bilinse de bu ifadenin modern anlamdaki barbar ifadesiyle aynı anlamda kullanılmadığı düşünülmektedir. Yunanların zaman içinde farklı bir kültüre sahip olan Karadeniz toplumlarının yaşam biçimlerine uyum sağladıkları ve barbar ile Yunan arasındaki kültürel sınırın giderek bulanıklaştığı görülmektedir. King, Kuzey Karadeniz’de çeşitli kabileler halinde yaşayan İskit toplumunun Yunanların gözünde bu bölgede yaşayan barbarların “en mükemmel örneği” haline geldiklerini ifade etmiştir.²⁸

Birçok Antik Yunan metni İskitler hakkında bilgi vermektedir. Çalışmada, Antik Yunan yazılı metinleri arasında temel olarak Herodotos’un *Historia* adlı eserinden yararlanılmıştır. Herodotos, MÖ 484 yılı civarında Karia Bölgesi’nde yer alan Halikarnassos’da doğmuştur. MÖ 460 yılında tirana karşı muhalif bir tutum sergilediği gerekçesiyle Karia’dan Samos’a sürgüne gönderilmiştir. Bir süre sonra ülkesine geri dönmesine karşın yeniden ayrılmak durumunda kalmıştır. Böylece Atina’ya giden Herodotos, Samos’ta yazmaya başladığı Perslerle ilişkin metinleri Atina toplumuna tanıtmaya fırsatı bulmuştur.²⁹ Eserinden anlaşıldığına göre gördüklerini ve duyduklarını kaleme alan Herodotos, MÖ 5. yüzyılın ortalarında Karadeniz seyahatinde Kırım, Kolkhis ve İskitya’da Eksampeia’yı ziyaret etmiş,³⁰ Kuzey Karadeniz’de karşılaştığı Yunan yerleşimcilerin bölge ile ilgili bilgilerinden de yararlanmıştır.³¹ IX kitaptan oluşan Herodotos’un eseri, Pers-Yunan mücadeleleri (MÖ 492-449) çerçevesinde ele alınmış olup,³² IV. kitapta İskitlere ilişkin bilgilere yer verildiği görülmektedir. Özellikle MÖ 512 yılında Dareios’un İskit seferini ele alan Herodotos bu kapsamda İskit coğrafyasından, kökenlerinden, yaşam tarzları ve savaşçı özelliklerinden bahsetmiştir.³³ Eserde İskitler, çeşitli kabilelerden oluşan, bazı grupları tarımla uğraşsa da genel olarak göçebe yaşam süren bir toplum olarak betimlenir.

²⁸King, 2015, s. 56, 58.

²⁹ Sina, 1994, s. 7; Sarıkaya, 2017, s. 1-2.

³⁰ Hdt. IV. 81; Sina, 1994, s. 10-11.

³¹ Hdt. IV. 8.

³² Sarıkaya, 2017, s. 3-4.

³³ G. W. B. Huntingford, “Who Were the Scythians?” *Anthropos*, 30/5-6, 1935, s. 785; Durmuş, 2007, s. 16-17; Emrullah Aytemur, “İskit Tarihinin Greek, Latin ve Bizans Kaynakları”, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı*, Malatya, 2022, s. 20.

Herodotos'un tasvirinde, at arabaları üzerinde yaşayan, okçulukta usta ve atlı birlikleriyle tanınan savaşçı bir İskit halkı imajı öne çıkar.³⁴

MÖ 6. yüzyılın son çeyreğinde doğduğu düşünülen Aiskhylos'un eserlerinde, İskit coğrafyası ve yaşam tarzlarına dair bazı unsurlara yer verildiği görülmektedir. Özellikle Persler ve Zincire Vurulmuş Prometheus adlı eserleri bu çalışmanın konusu bakımından dikkat çekicidir. Zincire Vurulmuş Prometheus eserinde, Zeus tarafından İskitya topraklarında cezalandırılan Prometheus'un İo ile arasında geçen diyalogda, İskitlerin göçebe bir kabile olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca okçuluk ve binicilikle uğraştıklarına değinilmiştir.³⁵ Ayrıca Strabon, Aiskhylos'un da benzer şekilde "kanunlara uyan ve kısrak sütünden yapılmış peynir yiyen" bir toplum olarak tanımladığını bildirir.³⁶ Persler adlı eseri ise Yunanların barbaros bakış açısını yansıttığından dolayı önemlidir.

MÖ 460 yılında Kos'ta dünyaya gelen Hippokrates, "Havalar, Sular ve Mevkiiler" adlı eserinde İskitlerin göçebe bir yaşam sürmelerinden, bölgenin ikliminden aynı zamanda göçebelik ve sert hava koşullarına bağlı olarak gelişen İskitlerin fiziksel görüntülerinden ve belli başlı alışkanlıklarından bahsetmiştir.³⁷

Thukydides ise "Peleponnessos Savaşları" adlı eserinde İskitlere ilişkin olarak özellikle savaşçılık yeteneklerinden bahsederek onlara övgülerde bulunmuştur. Atlı birlikleri ve ok atmadaki yetenekleriyle tasvir edilen İskitler, Herodotos ve Hippokrates'in aktarımları ile de uyumlu bir görüntüdedir.³⁸

Aristophanes'in komedyalarında yer alan İskit tasvirleri, özellikle Atina'da görev yapan İskit polis gücü hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Onlar söz konusu komedyalarda başta meclis olmak üzere kamusal alanlarda asayışı sağlamak, suçluları ya da taşkınlık yapanları tutuklamak gibi görevlerle karşımıza çıkar.³⁹ Öte yandan Yunanca'yı tam konuşamamaları ve bozuk aksanları alay konusu haline gelmiştir. Bununla birlikte tembel, beceriksiz, şehvet düşkün gibi barbar temanın bir parçası

³⁴ Hdt. IV. 46; Huntingford, 1935, s. 789; Durmuş, 2007, s. 16-17.

³⁵ Aischyl. *Prom.* 1-2, 709-713; Hall, 1989a, s. 113-114.

³⁶ Strab. VII. 3.7.

³⁷ Hippokr. *Aer.* XVIII-XXII; Huntingford, 1935, s. 788; Rolle, 1989, s. 54-55; Durmuş, 2007, s. 17; Aytemur, 2022, s. 22; Esen, 2024, s. 12-13.

³⁸ Thuk. II. 96-97; Durmuş, 2007, s. 18.

³⁹ Aristoph. *Eccl.* 142-143; Edith M. Hall, "The Archer Scene In Aristophanes' Thesmophoriazusae", *Philologus*, 133/1, 1989b, s. 45-46.

olarak sunulduğunu, Yunan toplumunda saygı görmeyen, yetkinlik alanları kısıtlı köleler olarak temsil edildiği sahnelerin olduğunu da söylemek mümkündür.⁴⁰

Çalışmada, barbaros ve İskit algısını daha iyi değerlendirebilmek için antik metinlerin yanı sıra modern kaynaklara başvurulmuştur. Bu doğrultuda en dikkat çeken çalışma François Hartog'un *Herodotos'un Aynası: Öteki Tasavvuru Üzerine Bir Deneme* adlı eseridir. Hartog bu eserinde, Herodotos'un Mısır ve İskit toplumlarına ilişkin anlatılarını temel almıştır. Yazara göre Herodotos'un eseri bir ayna işlevi görmekte, bu ayna Yunan normları ile barbar toplumların gelenekleri arasındaki karşıtlığı yansıtmaktadır. Ek olarak Herodotos tarafından barbarların ötekileştirildiğini ifade etmekte, İskitlere ilişkin verilen bilgilerin büyük bir kısmının kurgusal olduğunu savunarak Herodotos'un tarihçi kimliğinden çok edebi kimliğinin ön plana çıktığını ileri sürmektedir. Öte yandan Hyun Jin Kim'in "Herodotus' Scythians Viewed from a Central Asian Perspective: Its Historicity and Significance" (2010) adlı eserinde Herodotos'un anlatısının Yunanlara hitap ettiği bilinmekle birlikte onun tarihçi kimliğinin yadsınamayacağını belirtmiştir. Herodotos'un İskitleri ele alış biçiminin kurgunun ötesinde derin bir anlamı olduğunu ifade eden yazar, İskitlerin yaşam stillerine ilişkin anlatılarıyla Orta Asya'da yaşayan göçebe toplumların yaşam tarzlarının benzerliğine odaklanmıştır. Benzer şekilde Ivantchik'in "The Funeral Of Scythian Kings: The Historical Reality and The Description of Herodotus (4.71–72)" (2011) eserinde, Herodotos'un İskit anlatısının doğruluğuna odaklanılmaktadır. Yazar, Herodotos'un anlatılarındaki İskit kurganları ve ölü gömme adetlerine ilişkin verileri ele alarak İskit coğrafyasındaki arkeolojik bulgularla uyumunu ortaya koymuştur.

Antik Yunan tragedyalarında barbar algısını ele alan Edith Hall ise *Inventing the Barbarian Greek-Self Definition through Tragedy* (1989) adlı eserinde tragedyalarda Yunan üstünlüğünü vurgulamak amacıyla barbarın aşağılık, despot, cahil gibi olumsuz ifadelerle ele alındığını ve ötekileştirildiğini ileri sürmüştür. Helen H. Bacon'un *Barbarians in Greek Tragedy* (1961) adlı eserinde, Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'in tragedyalarındaki barbar toplumlara ilişkin dil, coğrafya ve davranış

⁴⁰ Aristoph. *Lys.* 426-429, 449-52, 463-465; Aristoph. *Thesm.* 1001-1225; Timothy Long, *Barbarians in Greek Comedy*, Southern Illinois University Press, Carbondale and Edwardsville, 1986, s. 105-106; Hall, 1989b, s. 46; V. J Hunter, *Policing Athens: Social Control In The Attic Lawsuit, 420-320 B. C.*, Princeton University Press, New Jersey, 1994, s. 145.

biçimleri gibi başlıca unsurlar üzerinden yaptığı sınıflandırmalar, çalışmaya barbar algısının anlaşılması konusunda katkı sağlamıştır. Hayriye Sarıkaya'nın "Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı" (2017) adlı yüksek lisans tezinde, söz konusu antik yazarların eserlerinde barbarların olumlu ve olumsuz tasvirleri ele alınmıştır. Bu çalışma, barbar kavramının farklı dönemlerde ve farklı yazarlar tarafından nasıl değerlendirildiğine dair önemli katkılar sunmuştur.

Anthony Smith'in *Ulusların Etnik Kökeni*, (2002) adlı eserinde yer alan Antik Yunan toplumunun kolektif kimliği hakkındaki değerlendirmelerden yararlanılmıştır. Yunanların kolektif kimliğini dil, din, soy mitleri, kahramanlık destanları üzerinden inceleyen Smith, Pers-Yunan Savaşlarının da Yunan toplumu arasında birlik duygusu geliştirdiğinin altını çizmiştir. S. Perlman'ın, "Panhellenism, the Polis and Imperialism" (1976) adlı çalışmasında Panhellenizm kavramının gelişimi ve bu kavramın Klasik Dönem'de Pers-Yunan Savaşlarıyla beraber siyasi bir olguya dönüşerek Yunan kent devletlerinin kendi çıkarları için bu düşünceden faydalandığına dair yorumları teze katkı sunmuştur. Panhellenizm kavramını konu alan diğer bir kaynak ise Shawn A. Ross'un "Barbarophonos: Language and Panhellenism in the Iliad" (2005) adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada Ross, Homeros'un destanlarında yer alan bazı pasajlar üzerinden Arkaik Yunan dünyasında Panhellenizm ve barbar kavramlarının var olup olmadığını sorgulamış, özellikle İlyada destanında Akha ordusundaki dil birliğine karşın Troya saflarında müttefikler arasındaki dilsel farklılıkları kıyaslayarak söz konusu bu iki kavramı dilsel bir bağlam üzerinden değerlendirmiştir. Aynı zamanda Homeros'un destanlarında Yunan-barbar karşıtlığına dair bir temanın bulunmadığının altını çizmiştir.

İskitleri ele alan modern kaynaklar arasında eski bir tarihte yazılmasına rağmen güncelliğini hala koruyan Ellis H. Minns *Scythians And Greeks A Survey Of Ancient History And Archaeology On The North Coast Of The Euxine From The Danube To The Caucasus* (1913) adlı eserinde İskit ve Yunan etkileşimini antik kaynaklar ve arkeolojik buluntularla destekleyerek kapsamlı bir şekilde ele almıştır. John Boardman'ın *The Greek Overseas Their Early Colonies And Trade* (1980) adlı eserinde temel olarak Yunan koloni faaliyetlerine değinilmiştir. Yunan koloni faaliyetlerine geniş bir çerçevede yer veren bu eserde, özellikle Yunanların Karadeniz Bölgesi'ndeki faaliyetleri ve bunun sonucunda iki toplum arasındaki etkileşimlerine

ilişkin değerlendirmeler, bu çalışma için yararlı olmuştur. İskitlerin Atina'daki varlığına ilişkin bilgilere yer veren kaynaklar arasında Wernicke'nin "Die Polizeiwache auf der Burg von Athen" (1891) çalışması ile Helbig, "Eine Heerschau des Peisistratos oder Hippias auf einer schwarzfigurigen Schale" (1897) adlı eseri İskit paralı askerlerinin Atina'da bulunması hususunu ele alarak Peisistratos ailesinin tiranlığı döneminde İskit paralı askerlerinin kiralanarak Atina'ya geldiğini ve bu süreç içerisinde Yunan vazo resimlerinde tasvir edilmeye başlayan İskit figürlerinin, Atina paralı askerlerden ilham alınarak resmedildiğini savunmuşlardır. Dolayısıyla Yunan vazo resimlerindeki İskit ikonografisinin tarihsel süreci hakkında söz konusu bu iki eser oldukça yararlı olmuştur. Bunun dışında Muzaffer Demir'in "MÖ VI. yy.'da İskit-Atina İlişkilerinin Başlangıcı Üzerine Değerlendirmeler" (2021) adlı çalışmasında, İskitler ve Atina toplumu arasındaki ilişkiler ele alınmış, özellikle kolonizasyon süreci ile başlayan temasların ardından İskitlerin Atina'daki varlığı ve Atina toplumuna etkileri hem yazılı hem görsel kaynaklar hem de arkeolojik bulgular ışığında incelenmiştir. Eserin konuya ilişkin değerlendirmeleri ve yönlendirdiği kaynaklar tez çalışmasında oldukça yararlı olmuştur. Demir'in "İskitli Okçuların Atina'ya Getiriliş Tarihi Üzerine Yeni Bir Yorum (M.Ö. 5.Yüzyıl)" (2001) adlı diğer bir çalışmasında, İskit okçularının Atina'ya getiriliş tarihine, getirilme nedenlerine ve polis gücü olarak Atina'da üstlendikleri görevlere değinilmiştir. Ek olarak İskit polislerinin Atina'daki işlevleri Aristophanes'in komedyelerinde yer alan İskit tasvirleriyle incelenmiştir. Yunan vazo resimlerinde temsil edilen İskit ikonografisine ilişkin olarak Askold Ivantchik'in "Scythian' Archers On Archaic Attic Vases: Problems of Interpretation" (2006) adlı eseri ise İskitlerin Yunan vazo resimlerindeki konumlarına odaklanmış, bu figürlerin ikincil planda, düşük bir statüde temsil edildiğini savunmuştur. Stella Minasyan'ın "Scythian Archers in Ancient Attic Vase Painting: Their Identity and Function" (2016) yüksek lisans tezi ve İbrahim Karaoğlu'nun "Grek-Roma ve Pers Görsel Sanatlarında İskitli İkonografisi" (2019) tezi İskit figürlerinin okçulukla ilişkisi ve bu figürlerin yer aldığı sahnelerin anlaşılması açısından katkı sunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Antik Yunan dünyasında Yunanca konuşmayan toplumları tanımlamak için kullanılan barbaros kavramının tarihsel süreç içerisindeki değişimini incelemek ve Antik Yunan metinlerinde yer alan barbar toplumlara atfedilen ortak özellikleri dikkate alarak kültürel, siyasi ve ahlaki boyutta "öteki"

İskitler bağlamında analiz etmektir. Bu çerçevede MÖ 7. yüzyılda Yunanların, Kuzey Karadeniz Bölgesi'nde koloni faaliyetleriyle birlikte temasa geçtikleri barbar İskitleri algılayış biçimlerini değerlendirmektir. Yunan ve İskit toplumları arasındaki etkileşimin boyutları ortaya konulmaya çalışılmış, bunun sonucunda Yunan yazılı ve görsel kaynaklarında İskitlere dair oluşan imgelerin, barbar toplumlara atfedilen ortak özelliklerle uyumlu olup olmadığı değerlendirilmiştir. Yunan zihninde İskit toplumunun algılanış biçimi ve “öteki” olanı temsil edip etmediği sorgulanmıştır.

Çalışma, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem'e ait seçilmiş Antik Yunan yazılı metinlerini ve bu dönemler arasına tarihlendirilen arkeolojik kaynakları kapsamaktadır. Yunan dünyasında İskitlere karşı bakış açısını ele alan çalışmada tamamlayıcı nitelikte olan geç dönemlere ait kaynaklar da yer yer değerlendirilmiştir.

Çalışmada, öncelikle Yunan yazılı metinlerinde geçen barbar kavramı incelenmiş, Yunanlara göre barbar olarak atfedilen toplumların dilleri, kültürleri ve coğrafyalarına ilişkin bilgiler tematik olarak sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte söz konusu metinleri ele alan modern kaynak yorumlamalarından yararlanılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda barbar kavramının alışlagelen, zaman içinde kalıplaşan bazı olumsuz anlamlar taşıdığı görülmüştür. Nitekim çalışmanın odak noktasında yer alan İskit toplumunun barbar kavramı ile uyumlu olup olmadığı, kalıplaşmış olumsuz tasvirlerin İskitlere de atfedilip atfedilmediği değerlendirilmiştir. Buna yönelik olarak İskit ve Yunan toplumlarının temasları incelenmiş, bu temaslar sonucunda edebi metinler, tragedyalar ve komedyalarda yer alan İskit anlatıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Konuya ilişkin olarak modern kaynakların analizleri ve belli başlı arkeolojik bulgulardan yararlanılmıştır. Bununla birlikte çoğunluğu MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Yunan vazo resimlerindeki İskit ikonografisine yer verilerek İskit temsillerinin yazılı Yunan metinleri ile uyumuna ilişkin karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda:

Antik Yunan Bakış Açısına Göre “Barbar” İskitler adlı tez çalışması üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde temel olarak Arkaik Dönem'den Klasik Dönem'e kadar tarihsel olaylar üzerinden barbar kavramının gelişimi dil, davranış kalıpları ve coğrafya gibi unsurlar altında incelenmiştir. Bu kapsamda Arkaik Dönem'de Yunan kimliğinin oluşumuna kısaca değinilmiş, ardından Klasik Dönem'de

yaşanan Pers-Yunan Savaşlarıyla birlikte ortaya çıkan Panhellenizm ideolojisiyle barbar kavramı arasındaki karşıtlık ilişkisine odaklanılmıştır. Dil, din ve kültür gibi ortak unsurlar Yunan toplumunu bir araya getiren etkenler olarak ele alınmıştır. Bu süreç içerisinde lüks düşkünlüğü, despotluk, cehalet, ölçsüzlük gibi kalıplaşan ve barbara atfedilen olumsuz değer yargıları göz önünde bulundurulmuştur. İkinci bölümde, başta Herodotos olmak üzere Antik Yunan yazarlarının İskitlere dair anlatılarından yararlanarak İskit coğrafyası, kökenleri, yaşam tarzları, askeri özellikleri, dini inanışları gibi konular üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte barbara atfedilen lüks düşkünlüğü, ölçsüzlük, despotluk gibi olumsuz yargıların İskit anlatılarında var olup olmadığı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise İskit-Yunan ilişkilerine odaklanılmış, bu kapsamda MÖ 7. yüzyılda Yunanların Karadeniz Bölgesi'ndeki kolonizasyon faaliyetlerine ve bu faaliyetler sonucunda İskitlerle ne ölçüde bir etkileşim gerçekleştiğine değinilmiştir. Bu etkileşim neticesinde İskitlerin Atina'daki paralı asker ve ilerleyen süreçte polis gücü olarak varlık gösterdiklerine dair görüşler ele alınmıştır. Yunan ve İskit toplumu arasında yaşanan yoğun temas neticesinde MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında Yunan vazo resimlerinde başlayan İskit temsilleri incelenerek bu temsillerin kıyafetleri, konumları, hangi sahnelerde resmedildiği ve sahnedeki bağlamları analiz edilmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

1. YUNAN TOPLUMUNUN ETNİK KİMLİK OLUŞUMU

Antik Yunanların kendilerinden farklı kültürel yapıya sahip toplumları algılayış biçimleri, Eski Mısır'ın Nübye ve Asyalılara karşı bakış açıları, modern dönem ulusal kimlik yapısı ile paralellik göstermektedir. MÖ 6. yüzyılda Pers yayılmasına karşı ortaya çıkan İonia Ayaklanması, Roma Dönemi'nde Caesar'ın seferlerine karşı Galya'da yaşayan halkların tepkisi de “milliyetçiliğe” dair izler olarak yorumlanabilir. Bu doğrultuda ulus, ulus devleti, etnik topluluk gibi kavramların doğasını ve gelişimini analiz eden Anthony Smith, söz konusu kavramların antik ve modern dönemdeki benzerlik ve farklılıklarını ele almış ve “ethnie” (etnik topluluk) ifadesinden yararlanmıştır.⁴¹ Ethnie, ortak soy miti, ortak bir kültür ve tarihle birlikte bir mekanla özdeşleşen ve dayanışma duygusuna sahip bir toplum olarak tanımlanmıştır.⁴² Antik dönemde ethnie kavramının en yakın kullanımı olarak “Ethnos” ifadesi, İlyada'da yoldaş (ethnos etairon),⁴³ kalabalık (ethnos laon),⁴⁴ Likya veya Akhalardan bahsederken (ethnos Lykion, ethnos Akhaion)⁴⁵ bununla birlikte arı kovanı (ethnea melissaon) anlamıyla⁴⁶ bir grup hayvandan söz ederken kullanılmıştır. Herodotos ise Med kavminden bahsederken Medikon ethnos demektedir.⁴⁷ Bu kullanımların ortak noktası beraber hareket eden ya da beraber yaşayan bir grup insan veya hayvanı işaret etmesidir. Bu durum göz önüne alındığında ethnie kavramı, soya dayalı olmaktan ziyade kültürel bir bağa, vurgu yapmaktadır. Nihayetinde hem farklı olanı hem de kendi etnik kimlik tanımlanmasını temsil eder.⁴⁸

Sümer, Fenike, Yunan gibi toplumların etnik yapıları, polis veya kent devletine olan bağlılık ve soy mitleriyle oluşan akrabalık hissi ile birlikte kültürel ve duygusal bir dayanışma hissinden oluşmaktadır. Bir başka husus kurumlaşmış din yapısı başka deyişle yaradılış mitleri ve düzenlenen dini festivaller de etnik duygu oluşumunu

⁴¹ Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002 s. 28-36.

⁴² Smith, 2002 s. 57.

⁴³ Hom. *Il.* VII 115, III. 32.

⁴⁴ Hom. *Il.* XIII. 495.

⁴⁵ Hom. *Il.* XII. 330, XV. 552.

⁴⁶ Hom. *Il.* II. 87.

⁴⁷ Hdt. I. 101.

⁴⁸ Smith, 2002, s. 45-46.

güçlendiren unsurlar arasındadır.⁴⁹ Deukalion miti konuya ilişkin güzel bir örnek teşkil edebilir. Tufandan kurtulan Deukalion ve eşi Pyrrha, Zeus'a yeni insanlar yaratması için dua eder. Zeus'un kabul etmesi üzerine de arkalarına doğru taş atarlar. Erkekler Deukalion'un, kadınlar ise Pyrrha'nın attığı taşlardan yaratılır. Çiftin Hellen adında bir oğlu olur. Bu efsanevi kişilik ise bütün Yunan toplumunun atası sayılır.⁵⁰ Deukalion miti, Yahudi miti olan Nuh ve üç oğluyla benzerlik taşımaktadır.⁵¹ Her iki durumda da felaketten sağ çıkmanın sonucunda dünyadaki ilk toplulukları kurma onuruna eriştikleri düşüncesi ve ilahi bir seçimle toplumsal bir amaca sahip olma fikrinin meydana gelmiş olması mümkündür. Etnik yapıyı güçlendiren bir diğer unsur ise savaşlardır. Savaş zamanlarında toplum içinde maddi seferberliğin ön plana çıktığı bilinmekle birlikte ordunun büyük çoğunluğunu köylü ve zanaatkarların oluşturduğu durumlarda askerler arasında dayanışma duygusunun ve üyesi bulundukları topluma karşı aidiyet hissinin arttığı da bilinmektedir. Pers-Yunan Savaşlarında kardeşini kaybeden Aiskhylos'un kaleme aldığı Persler adlı tragedyada, Yunanların Perslere karşı gösterdiği toplumsal direniş üzerinden yurttaşlık bilincinin vurgulanması konuya ilişkin örnek gösterilebilir. Ayrıca savaş sonrasında düşman toplumu karalama ve askeri tarihlerini değiştirerek yazılması gibi pratikler de dikkat çekicidir. Bu unsurların yanı sıra, etnik duyguyu güçlendiren kahramanlık ve savaş mitleri de toplumsal belleğin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır.⁵²

Tüm bu etmenlerin yanında Yunan toplumunun etnik yapısının soya dayalı oluşumdan ziyade kültürel bağlarla şekillenmiş bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Arkaik Dönem'de özellikle Peisistratos tiranlık döneminde Atina toplumu, din ve dini kurumlarıyla beraber Panhellenik oyunlar, farklı lehçelerden oluşan bir dil ailesi, Troya Savaşı ve Homeros'un edebi mirası, Hesiodos'un mitleri ve koloni faaliyetleri gibi gelişmeler ve deneyimlerle ortak bir miras oluşturmuştur. Klasik Dönem'e gelindiğinde Yunan toplumunda, kent devletine olan bağlılık duygusunun yanında soy mitleriyle birlikte kültürel bir akrabalık ve dayanışma hissi ortaya çıkmış, böylece vatandaşlığa dayalı bir etnik yapı gelişmiştir.⁵³ Nitekim Yunan

⁴⁹ Smith, 2002, s. 118, 61-64.

⁵⁰ Apollod. I.7. 2-3; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 288.

⁵¹ Martin Hengel, *Jews, Greek and Barbarian Aspects of the Hellenization of Judaism in the pre-Christian Period*, çev. John Bowden, Fortress Press, Philadelphia, 1980, s. 55.; Smith, 2002, s. 61.

⁵² Smith, 2002, s. 61-66.

⁵³ Smith, 2002, s. 93-94.

toplumu tam anlamıyla bir ulus olarak değerlendirilmemiş, insan özgürlüğü fikri ile yönetilen, ortak bir kültür çerçevesinde belirli yaşam biçimleri sergileyen şehirler topluluğu olarak yorumlanmış ve Panhellenes teriminin bu yapıyı açıkça yansıttığı kaydedilmiştir.⁵⁴

Pers-Yunan Savaşlarıyla birlikte Yunan toplumu dayanışma duygusu içine girerek bir araya gelmiş ve Pers yayılmasına karşı Panhellenik bilinç gelişmeye başlamıştır. Bunun neticesinde siyasal ve kültürel olarak Yunan etnomerkeziyetçiliği aktif hale gelmiş, köle ve cahil olarak nitelendiği düşünülen Perslere karşı Yunan üstünlüğü algısı gelişerek birlik olma duygusu tetiklenmiştir. Bu duygu, sadece elit veya yönetici sınıfı ile sınırlı kalmayıp toplumun alt kesimlerindeki insanlara bile tesir etmiştir.⁵⁵ Bunun yansımalarını Antik Yunan mimarisinde de görmek mümkündür. MÖ 480 tarihinde Perslerin yağmaladığı Akropolis'in Perikles Dönemi'nde yeniden yapılandırma çalışmalarıyla birlikte MÖ 447-438 yılları arasında inşa edilen Parthenon Tapınağı sadece mimari açıdan değil aynı zamanda konuyla ilişkin verdiği mesajlarla da önem taşımaktadır. Tapınak kentin koruyucusu Athena'ya adanmış olmakla birlikte Athena ile ilgili temaları, dini törenleri, medeniyet ve düzen için zafer uğruna savaşılmaması gerektiği gibi temaları ele almıştır. Burada Yakındoğu ve Mısır'daki mimari örneklerinin aksine aristokratların veya yöneticilerin ismine yer verilmez. Bu noktada tapınakta yer alan süslemelerde Lapithler ile Kentaurosların, Tanrılar ile Devlerin, Amazonlarla ve Troyalılarla Yunanların mücadelelerini konu alan tasvirlerle yer verilmiştir. Bu mücadele ise barbarlık-medeniyet, düzen-kaos gibi karşıtlıkları simgelemektedir.⁵⁶ Nitekim bu dönemle birlikte *Yunan-Barbar* ayrımı giderek şekillenmiş, Yunan zihninde ister yüksek kültürlü isterse kültürsüz olsun Yunanca konuşmayan kesimler aynı grup içerisinde görülerek "barbar" olarak tanımlanmıştır. Bu tanım zamanla cahillik, dinsizlik, despotluk, kölelik gibi olumsuz anlamlara bürünmüştür. Hatta Yunan ve barbar toplumlarının soylarının birbiriyle karışmasının bile Yunan algısında kötü bir anlam oluşturduğu görülmektedir.⁵⁷ Platon MÖ IV. yy. itibarıyla bu olguyu daha da ileri götürerek şu sözleri söylemektedir:

⁵⁴ Hengel, 1980, s. 55.

⁵⁵ Smith, 2002, s. 93-94, 112.

⁵⁶ Charles Gates, *Antik Kentler: Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi*, çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024, s. 343-346.

⁵⁷ Hengel, 1980, s. 55-56.

“Şehrimizin hürriyet ve yüksek yüreklilik duygularının bu kadar sağlam, bu kadar temiz ve barbarlara karşı yaratılıştan bu kadar düşman oluşu, kanına hiçbir surette barbarlık karışmamış halis Hellenler olmamızdandır. Bizim aramızda, Pelops, Camdos, Egyptos, Danaos’un ve daha başkalarının torunları gibi, yaratılıştan barbar fakat kanınca Hellen olan kimseler yoktur. Biz, kanına barbarlık karışmamış gerçek Hellenleriz; yabancı soylara karşı şehrimizin duyduğu katıksız kin de bundan gelir.”⁵⁸

2. PANHELLENİZMİN GELİŞİMİ VE BARBAROS İFADESİYLE İLİŞKİSİ

MÖ 5. yüzyılda Pers-Yunan Savaşının sonucuyla birlikte Yunanlar, Pers tehdidine karşı ortak kan, dil ve kültür çerçevesinde, “Hellen olma duygusu” adı altında bir araya gelmişlerdir. Başka bir deyişle ortak etnik farkındalığın kazanılması sayesinde Yunan toplumu kendi farklılıklarından çok ortak noktalarını baz alarak birleşmeye çalışmıştır.⁵⁹ Panhellenizm olarak kavramlaştırılan “Hellen olma duygusu” modern araştırmacılar tarafından ilgi odağı haline gelmiş ve kimi araştırmacı bu ideolojiyi siyasi olarak bölünmüş olan Yunan toplumu için bir çare arayışı olarak değerlendirmiştir.⁶⁰ Bununla birlikte Panhellenizm ideolojisinin, Yunanca konuşmayan toplumları nitelemek için kullanılan “barbaros” (βάρβαρος) ifadesiyle birlikte yeni bir boyut kazandığı bu kapsamda Yunan üstünlüğünü vurgulayan bir bakış açısına dönüştüğü ve yabancı tehlikesine karşı Yunan kent devletlerinin örgütlenmesine hizmet ettiği de ileri sürülmektedir. Bu anlayış, Antik Yunan metinlerinde de karşılık bulmuş özellikle Herodotos’un MÖ 5. yüzyılda Pers-Yunan Savaşları çerçevesinde, Yunan ve Yunan olmayan toplumların geçmişteki faaliyetlerini aktardığı *Historia* adlı eserinde “Hellen olma duygusu” detaylı bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Öte yandan Yunan olmayan toplumlar ve Yunanlar arasındaki farklılıklara dikkat çekilmiştir.⁶¹

“Bize Med ile birleşerek Yunanistan’ı köleleştirmeyi kabul ettirebilecek, masallardaki kadar büyük bir altın kümesi ve görülmemiş güzellikte ve ölçüde bir toprak dünyanın hiçbir

⁵⁸ Plat. *Mx.* 245c-d.

⁵⁹ Yalazı, 2020, s. 292-293.

⁶⁰ S. Perlman, “Panhellenism, the Polis and Imperialism” *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 1976, 25/1, s. 3-4; Kostas Vlassopoulos, “Ethnicity and Greek History: Re-Examining Our Assumption”, *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 2015, 58/2, s. 1.

⁶¹ Hdt. I.; Yalazı, 2020, s. 292-293.

yerinde yoktur. Bir gün bunu istese bile buna engel olacak çok önemli etkenler vardır: En başta ve en önemlisi, tanrılarımızın yerlere serilen ve yakılan tapınakları ve heykelleri; biz bu kabalıkları yapanlarla bağdaşmak değil, onlardan her ne pahasına olursa olsun, hem de en ağır şekilde öç almak isteriz; ikincisi Hellen yurdu duygusu var; kanımızla, dilimizle, aynı tanrılara tapmakta oluşumuzla, kurbanlarımızla, zevk ve töre ortaklığımızla bağlı olduğumuz Yunanistan’a ihanet etmek Atinalılar için iyi olmaz. Şunu biliniz, eğer şimdiye kadar bilmiyordusanız, yeryüzünde bir tek Atinalı kaldıkça, Atina Kserkses ile bağdaşmayacaktır.”⁶²

Perslerin Salamis yenilgisinin ardından Mardonios’un Atinalılara birleşme teklifi sunduğu iddia edilen bu anlatıda, birleşmeyi reddeden Atina’nın hem teklifin kabul edileceğinden korkan Spartalılara karşı büyük bir ders verdiği aktarılmış, hem de “Hellen olma duygusu” en ince ayrıntılarıyla çizilmiştir.⁶³ Bu bağlamda incelendiğinde, modern araştırmacılar açısından “barbaros” ifadesi ile Panhellenizm ideolojisi arasındaki ilişki tartışma konusu olmuştur. Bazı araştırmacılar “barbaros” ifadesi ve Panhellenizm kavramının eş zamanlı olarak ortaya çıktığını savunmuştur.⁶⁴ Ancak bu görüş Panhellenizm’in gelişimi ve boyutunun gözden kaçmasına neden olabilir.⁶⁵ Edith Hall, bir toplumda etnisite duygusunun gelişebilmesi için mutlak bir yabancı düşmanın varlığının gerekli olmadığını belirtmiştir. Buradan hareketle Arkaik Dönem’de Yunan dünyasında Panhellenizm’in temellerinin mevcut olduğunun ancak barbar ifadesinin dilsel bir referansla sınırlı kaldığının altını çizmiştir. Ona göre, Klasik Dönem’e gelindiğinde bu durum değişmiştir. Pers-Yunan Savaşları ve Pers tehdidine karşı Yunan kent devletleri tarafından kurulan Delos Deniz Birliği ile beraber Panhellenizm duygusu zirveye ulaşmış, bunun sonucunda barbaros ifadesi üzerinden somut bir hale gelen Yunan-Yunan olmayan karşıtlığı ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Panhellenizm idealinin, MÖ 5. yüzyılın başlarından itibaren Pers-Yunan Savaşları neticesinde olgunlaştığı hakkında bir görüş birliği olmasının yanında, bazı araştırmacılar bu idealin Arkaik Dönem’e kadar izinin sürülebileceğini düşünmektedir.

⁶²Hdt. VIII. 113, 136-144; Yalazı, 2020, s. 292.

⁶³ Jan Assmann, *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 281.

⁶⁴ Hall, 1989a, s. 5-6.

⁶⁵ Ross, 2005, s. 301.

⁶⁶ Hall, 1989a, s. 2, 6, 9.

Fakat bu konu oldukça tartışmalıdır.⁶⁷ Arkaik Dönem’de “Panhellenes” ifadesi yaygın bir kullanım biçimi olmayıp yalnızca Kolonizasyon Dönemi’nde rastlanan bir ifadedir.⁶⁸ “Panhellenes” ismi Homeros’un İlyada, Hesiodos’un İşler ve Günler adlı eserleriyle sınırlıdır.⁶⁹ Homeros destanında geçen söz konusu ifade yalnızca Peleoponnesos’un karşı tarafında kalan kuzey batı Yunanistan ve Lokrislilerin yaşadığı Hellas olarak adlandırılan bölgedeki toplumu nitelemekte yalnızca bir defa geçmektedir.⁷⁰ Thukydides konuya ilişkin olarak Troya Savaşı’ndan önce Yunanistan’da ortak bir bilinç olmadığını vurgulamış ve bölgenin farklı kabilelerle özellikle de Pelasgların adıyla anıldığını bildirmiştir. Troya Savaşı’ndan çok daha sonra yaşamış olan Homeros’un destanlarında bile Hellenler ismi yerine Akha, Argos gibi isimlerin kullanıldığını belirterek neticede Hellen isminin benimsenmesinin uzun zaman aldığını ifade etmiştir.⁷¹ Fakat Hesiodos’un Hellas ifadesiyle bütün Yunanistan’ı tasvir ettiğini hesaba katarak bu ifadelerin zaman içinde daha kapsamlı bir şekilde kullanıldığı söylenebilir.⁷² Nitekim Hellenes ifadesi başta küçük bir adyken tarihsel bir süreç içinde Hellen ortak adı haline gelmiştir.⁷³

Arkaik Dönem’de Panhellenizm’e ilişkin kanıtlar sınırlı olsa da MÖ 8-6. yüzyıllar arasında polis devletlerinin oluşumu, koloni faaliyetleri, Panhellenik oyunlar ve kült merkezlerinin açılması gibi gelişmeler sayesinde Yunan toplumunda etnik kimlik duygusunun var olduğu inancı güçlenmiştir.⁷⁴ Aynı zamanda Hellen isminin ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak Naukratis’te dokuz Yunan kentinin bir araya gelmesi üzerine Hellenion adında bir tapınak inşa edilmesinin tesadüf olamayacağı belirtilmiştir.⁷⁵

Jonh Assman’a göre Klasik Dönem’de ortak ulus bilinci, siyasi olarak bölünmüş bir toplum için şaşırtıcı bir durumdur. Ona göre Panhellenist bilinç, MÖ 8. yüzyılda kaleme alındığı düşünülen sözlü geleneğin ürünü olan İlyada’nın

⁶⁷ Jonathan M. Hall, *A History of the Archaic Greek World ca. 1200-479 BCE*, Wiley Blackwell, Malden, Oxford, Chichester, West Sussex, 2014, s. 301.

⁶⁸ Perlman, 1976, s. 4.

⁶⁹ Hom. *Il.* II. 530; Hom. *Od.* I. 344; Hes. *Erg.* 528, 653; Hall, 1989a, s. 7-8; Perlman, 1976, s. 4; Yalazı, 2020, s. 306.

⁷⁰ Hom. *Il.* II. 530, 683-684; IX. 395; Yalazı, 2020, s. 306.

⁷¹ Thuk. I. 3. 1-3.

⁷² Hes. *Erg.* 528; Hall, 1989a, s. 8.

⁷³ Perlman, 1976, s. 4.

⁷⁴ Hall, 1989a, s. 8.

⁷⁵ Hall, 2014, s. 306.

yaygınlaşması ve popülaritesinin artması ve Arkaik Dönem’den beri süregelen bir birikimle oluşmuştur. Nitekim İlyada Destanında, Yunanların Doğu’da bulunan düşmana karşı bir araya gelme öyküsü, ilerleyen süreçte Yunanlar için hatırlatıcı bir kültürel araç olarak işlev görmüş olabilir.⁷⁶ Yunanlar Avrupa, Asya ve Ege Adalarına yayılmış, toplumsal yaşamda değişimler meydana gelmiş ve polisler giderek güçlenmiştir. Polislerde söz sahibi olanlar sıradan halk olmasa da toprak veya deniz ticaretinden gelir elde eden zengin kimselerdir. Neticede bir grup insan herkes için konuşarak “ben” yerine “biz” ifadesini kullanmaya başlamıştır.⁷⁷ Assman, bu değişimi gevşek bir toplumdaki sıkı bir topluma geçiş olarak ele almış, yine değişimin işareti olarak da polislerin oluşumu ve kolonizasyon faaliyetlerine değinmiştir. Dolayısıyla Homeros, yaşadığı çağdan çok önce gerçekleşen Troya Savaşını aktararak, değişen bu toplumda geçmişle şimdi arasında bir köprü kurmuş, var olan değerleri anıtsal bir hale getirerek kültürel belleğin örgütlenmesine olanak sağlamıştır.⁷⁸ Platon da Yunan toplumunda bazı insanların Homeros’a olan hayranlığını aktarmış ve Homeros’un Yunanların kurucusu sayıldığını aynı zamanda toplumsal bir rehber olarak görüldüğünü belirtmiştir.⁷⁹ Naquet’e göre İtalyanlar için Dante’nin İlahi Komedyası, Yahudiler için Kitab-ı Mukaddes ne ise Yunanlar için de Homeros’un eserleri aynı değeri taşımaktadır. Çocuklar Homeros’la eğitimlerine başlamış ve Yunan topraklarında bu destanlar “kültür dili” haline gelmiştir.⁸⁰ Nitekim bu destanlar Klasik Dönem Atina demokrasisinde meydana gelecek olan ortak kimliğin dayanaklarından birini teşkil etmiştir.⁸¹

Klasik Dönem’de Yunan toplumu, Akhaları kendileriyle Troyalıları barbar kavramıyla bağdaştırma eğiliminde olsa da Arkaik Dönem için *Doğu* toplumuna karşı olumsuz bir tasvir olduğunu söylemek doğru olmayabilir.⁸² Arkaik Dönem’de Panhellenizm olgusu Klasik Dönem ile karşılaştırıldığında Yunan-Yunan olmayan arasında bir karşıtlığın mevcut olduğunu söylemek mümkün olmasa da etnisite

⁷⁶ Assmann, 2015, s. 281-283.

⁷⁷ Pierre Vidal-Naquet, *Homeros’un Dünyası*, çev. Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 6.

⁷⁸ Assmann, 2015, s. 283-285.

⁷⁹ Plat. *Rep.* X. 606e; Moses I. Finley, *Odysseus’un Dünyası*, çev. Gül E. Durna, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2003, s. 1.

⁸⁰ Vidal-Naquet, 2012, s. 12-13.

⁸¹ Assmann, 2015, s. 285.

⁸² Ross, 2005, s. 301.

duygusunun var olduğu düşünölmektedir.⁸³ MÖ 5. yüzyıla gelindiğinde Pers-Yunan savaşlarıyla birlikte bu duygu siyasi bir fikre dönüşmüştür.⁸⁴ Özellikle MÖ 479-478 tarihleri arasında, hem Batı Anadolu'daki Yunanları Pers boyunduruğundan kurtarmak hem de Pers-Yunan savaşı sonucunda oluşan zararın öcünü almak için Perslere karşı kurulan Delos Deniz Birliğı'ne⁸⁵ işaret eden Edith Hall, bu birliğin kurulması ile birlikte Panhellenizm kavramının olgunlaştığını ve Persler için yabancı bir düşman portresi çizildiğini ifade etmektedir. Buna karşın müttefik kent devletleri arasında bir birlik duygusu oluştuğunu da belirtmiştir.⁸⁶

Klasik Dönem'de Panhellenik vurgu iç ve dış politika ile doğrudan bağlantılı olmuştur. Panhellenik ideoloji çizgisinde ilerleyen kent devletleri hem kendi menfaatlerini korumak hem de muhalif sesleri bastırmak için bu politikayı takip etmiştir.⁸⁷ Nitekim Perikles, Pers Savaşlarının hemen ardından tapınakların yeniden inşası, deniz güvenliğı ve barışı sağlamak adına Batı Anadolu'da bulunan Yunanlar dışında bütün polisleri bir kongreye davet etmiş fakat Sparta'nın bu teklifi reddetmesi üzerine kongre toplanamamıştır. Modern araştırmacılar, Perikles'in Panhellenist bir vurgu yaparak Perslere karşı birlik çağrısı yapsa da kongreyi toplamadaki asıl amacının, Delos Deniz Birliğı'nden beri süregelen müttefik devletlerden haraç ve asker edinme olanaklarını korumak ve tapınak yapma hakkını elinde bulundurmak olduğunu tespit etmişlerdir.⁸⁸ Yine bu dönemde Panhellenistik festivaller yeniden düzenlenmiş ve bu festivaller vasıtasıyla Hellenler üzerinde din ve kültür liderliğı amaçlanmıştır.⁸⁹ İlerleyen süreçte Perikles'in politikasını takip eden Demosthenes ve İsostrates gibi isimler de ortak yabancı düşmana karşı birlik içinde olma fikriyle ilerleyerek bunu bir propaganda haline getirmiş ve kendi polislerinin çıkarları için kullanmışlardır.⁹⁰ Edith Hall'e göre, bu dönemde Atina ile "öteki" arasındaki en önemli fark, demokratik anayasaya dayanan politik yapıdır. Gerek dönemin yazarları gerekse Büyük Dionysos Şehir Festivallerinde sergilenen tragedyalarda Yunanlar

⁸³ Hall, 1989a, s. 6.

⁸⁴ Perlman, 1976, s. 2.

⁸⁵ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 311.

⁸⁶ Hall, 1989a, s. 1-2.

⁸⁷ Perlman, 1976, s. 5.

⁸⁸ Perlman, 1976, s. 5-8.

⁸⁹ Perlman, 1976, s. 13.

⁹⁰ Perlman, 1976, s. 30.

demokratik ve eşitlikçi olarak simgelenirken, barbar toplumlar ise despot ve hiyerarşik betimlemelerle imgelenmiştir.⁹¹

3. “BARBAROS” DÜŞÜNCESİNİN TEMEL UNSURLARI

3.1. Dil

Hmeros’un İlyada adlı eserinde ilginç konuşanlar/kaba konuşanlar anlamına gelen “βαρβαρόφωνος” (barbarophonos) sıfatı, Troyalıların müttefiki olan Karia toplumu için kullanılmış ve anlaşılmaz cümlelerle yabancı dil konuşan insanlar tasvir edilmiştir.⁹² Bu ifade, yabanıl ses anlamına gelen “ἀγριόφωνος” (Agrioophonoi) ve Odysseia’da başka/ses anlamında kullanılan “ἄλλοθροος” (Allothroos) ifadesiyle karşılık bulmuştur.⁹³ Fakat bu ifadeler sadece dilsel bir referans olarak sunulmuş ve her iki destanda da Klasik Dönem’de olgunlaştığı düşünülen barbaros ifadesini karşılayacak herhangi bir kavrama rastlanmamıştır.⁹⁴ Yalazı’nın Kim’den (2013) aktardığına göre, “Barbarophonoi” kelimesi destanda yalnızca bir defa geçmektedir ve bu ifade MÖ 5. yüzyılda destana eklenmiş olmalıdır.⁹⁵ Hmeros’un destanında 3. kitabın başında Troya askerlerinin, “kuşlar gibi çığlık çığlığa” ilerledikleri aktarılırken bunun karşılığında Akhaların komutanları önderliğinde sessiz ve disiplinli bir şekilde yürüyüşlerinin betimlendiği pasaj da dikkat çekicidir.⁹⁶ Fakat Hall, burada bir karşıtlık olmadığını dile getirmektedir. Troyalıların saldırılarının betimlendiği pasajda bu kez de onların sessiz ve gürültüsüz bir şekilde Akhaların üzerine yürüdüğüne dikkat çekmiştir.⁹⁷ Dolayısıyla dilsel çeşitlilik bilhassa Troya alanı içinde olmasına rağmen öteki retoriğine dair herhangi bir ipucu bulmak zor olduğu için konuya dikkatle yaklaşmak gerekmektedir.⁹⁸

⁹¹ Hall, 1989a, s. 2.

⁹² Hom. *Il.* II. 867; Ross, 2005, s. 304; Sarıkaya, 2017, s. 18; Yalazı, 2020, s. 298.

⁹³ Hom. *Od.* VIII. 293-294; I. 182-183; Yalazı, 2020, s. 300-301.

⁹⁴ Hall, 1989a, s. 8.

⁹⁵ Yalazı, 2020, s. 299.

⁹⁶ Hom. *Il.* III. 1-9. Ross, 2005, 306; Hall, 1989a, s. 30.

⁹⁷ Hom. *Il.* XIII.41; Hall, 1989a, s. 30; Ayrıca bakınız: Sözlüklerde kelimenin bağırarak anlamına geldiği de görülür; Henry George Liddell - Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1940, s. 3, 279.

⁹⁸ Ross, 2005, s. 314.

Homeros'un eserinde geçen "Barbarophonos" ifadesiyle ilgili bilgilere diğer antik metinler de ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda MÖ 4. yüzyılda Peleponnesos Tarihi adlı eserini kaleme alan Thukydides, Homeros'un barbar kavramını kullanmadığını çünkü o dönemde Yunanların ortak bir isimle kendilerini henüz tanımlamadıklarını belirtir.⁹⁹

Öte yandan Strabon ise Kariyalılar ile ilgili bilgilere yer verdiği anlatıda Homeros'dan alıntılar yaparak, Homeros'un yabancı kavimleri tanıdığını ve barbar kelimesine aşına olduğunu ifade etmiş ve Thukydides'in yanlış olduğunu aktarmıştır. Strabon, "kanımca "barbar" sözcüğü ilk önce, sözcükleri zorlukla, kabaca ve boğuk sesle, ses benzerliği yaparak konuşan halklar için söylenmiştir." ifadesiyle beraber bunun dilsel bir durum olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra barbar ifadesinin metnin ilerleyen bölümlerinde tarihsel bir süreç içerisinde Yunan ve barbarı ayırmak için etnik bir deyme dönüştüğünü ifade etmektedir. Homeros'un eserinde "Barbarophonos" olarak nitelenen Kariyalılar, Strabon'a göre Lelegler olarak adlandırılan Minos egemenliği altında adalarda yaşayan topluluklardır. İlerleyen süreçte ise Kariyalıların Dor koloni faaliyetleriyle birlikte Yunanlarla temasa geçtiği ve bir asimilasyon süreci yaşadıklarını ifade eden Strabon, Kariyalıların çok dilli olduğunu da vurgular. Yunan dilini sonradan öğrenen Kariyalıların bu dili düzgün bir şekilde konuşamamalarından dolayı Homeros onları "Barbarophonos" sıfatıyla tanımlamıştır.¹⁰⁰ İlyada'da betimlenen Troya müttefikleri arasındaki farklılıklar daha önce değinildiği gibi etnik bir ayrım taşımayarak sadece dilsel bir farklılaşmaya bağlı kalmıştır. Krallara genelde *basileus* denmekte¹⁰¹ veya *anax* gibi alternatif ifadeler kullanılmaktadır. Ayrıca Troya müttefikleri için de aynı ifadelerin kullanıldığı bilinmektedir.¹⁰²

Antik tragedyalarda barbar toplumlar betimlenirken dilsel farklılıklara dikkat çekildiği görülmektedir. Aiskhylos, Yunan olmayan toplumları tasvir ederken dilsel bir çağrışım yaratmak için yabancı aksan ve kelimeler kullanmıştır.¹⁰³ Yabancı toplumların konuşmaları ile ilgili Supplices (ἰκετιδής) oyununda Danaos'un kızlarının garip konuşmalarına dair yapılan tasvirler; Agamemnon eserinde barbarın anlaşılma-

⁹⁹ Thuk. I. 3. 3; Hall, 1989a, s. 9.

¹⁰⁰ Strab. XIV. 2. 27-28; Yalazı, 2020, s. 299.

¹⁰¹ Hom. II. II. 86; Hall, 1989a, s. 14.

¹⁰² Hom. II. X. 435; Hall, 1989a, s. 14.

¹⁰³ Helen H. Bacon, *Barbarians in Greek Tragedy*, Yale University Press, New Haven, 1961, s. 5-6.

ve garip dilli oldukları iması konuya ilişkin önem taşımaktadır.¹⁰⁴ Persler oyununda Yunan ve Yunan olmayan toplumların konuşmalarına veya çıkardıkları seslerin farklılıklarına dair aktarılan tasvirler de dikkat çekicidir.¹⁰⁵ Özellikle karışık ve yaygaracı sesler çıkardıkları vurgulanır.¹⁰⁶ Sophokles'in Antigone adlı oyununda ise Yunanca olmayan bir konuşma kuş cıvıltısı olarak tasvir edilmiştir.¹⁰⁷ Günümüze ulaşan oyunlar göz önüne alındığında, Euripides barbar kelimesini Aiskhylos ve Sophokles'e nazaran daha fazla kullanmış ve oyunlarında yabancı bir karakterle Yunanlı bir karakteri daha fazla karşı karşıya getirmiştir.¹⁰⁸ Öte yandan Aiskhylos ve Sophokles'in aksine yabancı bir karakterin diliyle ilgili betimlerin kullanımına daha az önem vermiştir.¹⁰⁹ Euripides'in İphigenia Aulis'te oyununda, çoban Paris'in çaldığı Olympos'un Frigya flütü ile birlikte koronun yabancı ses iması, egzotik bir müzik yoluyla barbar seslere çağrışım yapıldığını göstermektedir.¹¹⁰ Bakkhalar oyununda koro, egzotik çalgılarla Frigya sesleri ve çığlıklarıyla şarkılar söylerken tasvir edilmiştir.¹¹¹

3.2. Homeros ve Tragedyalarda Davranış Kalıpları

Farklılık diyalektiğinin izlerine dair tartışılması gereken bir diğer unsur ise Troyalıların servetleri veya altınlarla bezenmiş kıyafetleri ile ilgili pasajlardır.¹¹² Bu pasajlar Klasik Dönem'de kullanılacak olan ve doğulu bir nitelik taşıyan “*habrosynē*”

¹⁰⁴ Aischyl. *Suppl.* 118-119; Aischyl. *Ag.* 1050-1051; Bacon, 1961, s. 16.

¹⁰⁵ Aischyl. *Pers.* 355-430; Hall, 1989a, s. 77.

¹⁰⁶ Aischyl. *Pers.* 392-393, 402-405, 406-407; Hall, 1989a, s. 77.

¹⁰⁷ Soph. *Ant.* 1000-1003; Bacon, 1961, s. 64.

¹⁰⁸ Suzanne Said, “Greek and Barbarians in Euripides Tragedies: The End of Differences?” çev. Antonia Nevill, *Greek and Barbarians*, (ed.) Thomas Harrison, Edinburg University Press, Edinburg, 2002, s. 62.

¹⁰⁹ Bacon, 1961, s. 119-120.

¹¹⁰ Eur. *Iph. A.* 576-578; Said, 2002, s. 68.

¹¹¹ Eur. *Bacch.* 158-159; Bacon, 1961, s. 119. Ayrıca bakınız: Bacon’a göre Euripides yabancı dile dair imalarını genel geçer bir çerçevede ele almış, yabancı dille ilgili göndermelerin egzotik bir renk katmak için kullanılmış olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Orestes oyunundaki Frigyalı köle dışında herhangi bir toplum için özel bir atıf olmadığını, Aiskhylos ve Sophokles de olduğu gibi yabancı dil vurgusunun karakterizasyonun bir parçası olmaktan ziyade tesadüfi bir renk kattığını savunmuştur (Bacon, 1961, s. 119-120). Said ise Iphigenia Tauris'te oyunundaki bir pasajdan örnek göstererek konuyu başka bir noktaya taşımıştır. Buna göre Iphigenai'nın yardımcısı olan Yunanlı hizmetkar kadınlar tıpkı bir barbar gibi Asya ilahilerini söylemiştir. Bu tasvirin diğer örnekler kadar egzotik olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla Euripides'in oyunlarında Yunan ve barbar arasında dilsel bir ayrım bulmanın oldukça zor olduğunu ifade etmiştir (Eur. *Iph. T.* 179-181; Said, 2002, s. 69).

¹¹² Vidal-Naquet, 2012, s. 38-39.

(lüks düşkünlüğü) kavramına işaret ediyor olabilir.¹¹³ Homeros'un Troyalılara ait Gemiler Kataloğu'nda¹¹⁴ geçen Kariyalıları aktardığı pasajda, lüks düşkünlüğünün yanında kadınsı bir imaj çizildiğine de dikkat çekilmiştir.¹¹⁵ Yine başka bir pasajda Trakya Kralı Rhesus'un arabasının ve silahlarının altından ve gümüşten olduğu betimlenirken,¹¹⁶ Priamos'un zenginliklerle dolu sarayı da detaylıca yansıtılmıştır.¹¹⁷ Bununla birlikte destanda Hektor'un anlattığına göre, Zeus'un Troyalıları cezalandırmasından dolayı bütün servetinin Frigyalılara kaldığına dair ifadeler dikkat çekicidir.¹¹⁸ Buradan hareketle Frigyalıların açgözlü olarak betimlenmiş olabileceğine dair yorumlar ortaya çıkmıştır. Bu durum özellikle Klasik Dönem'de antik yazarlar arasında sıkça ele alınan ölçülü olma ile lüks düşkünlüğü karşıtlığının ilham kaynaklarından biri olabilir.¹¹⁹ Bunun yanında Doğu toplumu genel anlamda başları örtülü bir biçimde betimlenirken, Yunan toplumunun örtülmemesi insanın doğal güzelliğinin gizlenmemesi gerektiğine dair bir düşünceden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Homeros'un eserinde Andromakhe'nin başının örtülü olmasına dair aktarılan betim¹²⁰ Troya toplumu için feminen ve lüks düşkünlü bir imaj çizildiği şeklinde yorumlanmıştır. Ek olarak bu örtünme biçimi özellikle MÖ 6. yüzyılda Atina'ya yayılmış fakat bu şekilde örtünen kimselerin olumsuz algılandıkları da ifade edilmiştir.¹²¹ Öte yandan Hall, Troya saflarındaki lüks düşkünlüğü konusuna farklı bir bakış açısı sunarak, Arkaik Dönem'de Yunan kültürünü oluşturan önemli etmenlerden birinin Doğu'da bulunan materyallerin ödünç alınması olduğunu ifade etmiş, bunu modern literatürde geçen "Doğululaştırma" tabiriyle tanımlamıştır. Toplumlar arasında gelişen ticaretle birlikte gelen lüks ürünler Yunan toplumunda yayılmaya başlamış ve bu durum etnik bir ayrım yerine sosyal bir farklılaşma oluşturmuştur. Hall, bu konuya ilişkin Troya'yı örnekendirerek burada daha sonra lüks düşkünlüğü olarak nitelendirilecek durumların aslında bir aşağılamadan ziyade Troya'ya karşı bir

¹¹³ Yalazı, 2020, s. 304.

¹¹⁴ Hom. *Il.* II. 816-877.

¹¹⁵ Hom. *Il.* II. 870-875.

¹¹⁶ Hom. *Il.* X. 438.

¹¹⁷ Hom. *Il.* VI. 245-249.

¹¹⁸ Hom. *Il.* XVIII. 287-292

¹¹⁹ Yalazı, 2020, s. 304-305.

¹²⁰ Hom. *Il.* XXII. 469-470; Yalazı, 2019, s. 2.

¹²¹ Yalazı, 2019, s. 283-284.

imrenme duygusu taşıdığı, olumsuz veya barbarlaştırılmış Troya'nın ise Klasik Dönem'de ortaya çıktığına işaret etmiştir.¹²²

Valk, İlyada'da Priamos, Andromakhe ve Hektor'un olumlu tasvir edilip özellikle aile içi ilişkilerinde sempatik bir duygu uyandırmış olduğuna dair görüşlerin mevcut olduğunu bildirir de Hektor'un Akhalarla karşı karşıya geldiği sahnelerde korkak, ölçsüz veya kibirli olarak tasvir edildiğini iddia eder.¹²³ Valk, Aias'ın, Troya'nın yerle bir olacağına dair kehaneti karşısında, Hektor'un kendisinin Zeus'un oğlu olabileceğinden bahsettiği ve Athena, Apollon gibi tanrılarla kendini bir tuttuğu pasaja dikkat çeker. Bu bağlamda yazar, Homeros'un Hektor'u ölçsüz ve tanrılara karşı saygısızlık eden biri olarak tasvir ettiğini iddia etmektedir.¹²⁴ Bununla birlikte Valk, destanda geçen okun kullanım biçimiyle de yakından ilgilenmektedir.¹²⁵ Okçuluğun Klasik Dönem'de Doğu'ya atfedilen özelliklerden biri olmasının yanında bilhassa İskitlerle ilişkilendirildiği bilinmektedir.¹²⁶ Van der Valk, destanda Troyalıların Akhalar karşısındaki üstünlüklerinin betimlendiği sahnelerde Homeros'un kasıtlı olarak okçuları dahil ettiğini ileri sürmüştür. Kötü bir ünü olan okçuların sahneye girişi ile Akhaların başarısızlığının önemsizleştirildiğinin altını çizmiştir. Okçu olarak tasvir edilen Paris'in korkak ve şehvet düşkünü olduğuna dair betimlerine de dikkat çekmektedir.¹²⁷ Böylece okçu olan Paris'in Akhaların yenilgilerinde ön plana çıkmasıyla Troya'nın zaferlerinin yetersiz bir hale geldiğini ifade etmiştir.¹²⁸ Ancak yazarın ileri sürdüğünün aksine bu konu tartışmaya açıktır. Odysseus'un İthake'ye gittiğinde orada bıraktığı oku sayesinde tanındığını ve bu sayede meşruluğunu sağladığını belirtmek yerinde olacaktır.¹²⁹ Bununla birlikte Patroklos onuruna düzenlenen yarışmalarda, okçuluk yarışının yapıldığı da eklenebilir.¹³⁰

¹²² Hall, 2014, s. 299-301.

¹²³ M. H. A. L. H Van der Valk, "Homer's Nationalistic Attitude" *L'Antiquité Classique*, 1953, 22/1, s. 5-6.

¹²⁴ Hom. *Il.* XIII. 810-830; Valk, 1953, s. 6.

¹²⁵ Valk, 1953, s. 17.

¹²⁶ Hall, 1989a, s. 42.

¹²⁷ Hom. *Il.* III. 30, 346-381, 437-445; Valk, 1953, s.16-17.

¹²⁸ Valk, 1953, s. 16-18.

¹²⁹ Hom. *Od.* XXI. 405- 414; Vidal-Naquet, 2012, s. 56.

¹³⁰ Hom. *Il.* XXIII. 850-880; Hall, 1989a, s. 42.

Klasik Dönem sonrası barbaros terimine atfedilecek olan belirli imgelerin bu destanda iki taraf için de kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan biri yas tutma alışkanlığıdır.¹³¹ Hektor'un ölümüyle beraber uzun ağıtların yakılması,¹³² Patraklos'un ölümünün ardından Briesis'in yüzünü, göğsünü ve boynunu yırtması konuya ilişkin örnekler taşımaktadır.¹³³ Öte yandan bir Yunan olan Protesilaos'un ölümünden dolayı eşinin yanaklarını yırttığı aktarılmıştır.¹³⁴

MÖ 5. yüzyıl tragedyalarında barbarlar, anlaşılmayan ve aşağılık bir kesim olarak ortak bir davranış kalıbı içinde tasvir edilmektedir.¹³⁵ Bu durum barbar toplulukların olumsuz olarak algılanmasına neden olmuş ve Yunan-barbar karşıtlığı popüler hale gelmiştir.¹³⁶ Aiskhylos, Sophokles ve Euripides, oyunlarında barbarı tasvir ederken dilleri, gelenek görenekleri, fiziksel görünüşleri ve dini inanışları gibi barbarların yaşam biçimlerine dair bildikleri çağdaş bilgileri, mitolojik hikayelerdeki "barbaros"a aktarmışlardır. Neticede bu bilgiler ile Yunan ve Yunan olmayan toplumlar arasındaki farklılığın doğasının da açığa çıktığı düşünülmektedir.¹³⁷

Aiskhylos'un Persler adlı eserinde, Yunan olmayan halkların lüks düşkünlüğü ve kadınsılığına dair izlenim mevcuttur. Aynı şekilde ölçsüzlük, kibre kapılma ve kendine hakim olamama aynı tema içerisinde sunulmuştur.¹³⁸ Öte yandan Bacon, Aiskhylos'un Yunan olmayan halklara karşı aşağılayıcı bir imaj çizmediğini, Supplices (ἰκετιδής) ve Persler oyunundan bazı örneklerle açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre Aiskhylos oyunlarında Yunan olmayan toplumları tasvir ederken gerçek olanla ilgilenmiş ve buna yönelik bir çaba sarf etmiştir.¹³⁹

Sophokles'in Tereus hikayelerinde de barbar toplumların kendine hakim olamama, ölçsüz davranışlarına dair -Trakya kralı Tereus'un karısının kız kardeşine tecavüzü gibi- anlatılar bulmak mümkündür.¹⁴⁰

¹³¹ Hall, 1989a, s. 44.

¹³² Hom. *Il.* XXIV. 720-745; Hall, 1989a, s. 44.

¹³³ Hom. *Il.* XIX. 284-5; Hall, 1989a, s. 44.

¹³⁴ Hom. *Il.* II. 700; Hall, 1989a, s. 44.

¹³⁵ Bacon, 1961, s. 10.

¹³⁶ Hall, 1989a, s. 5, 11.

¹³⁷ Bacon, 1961, s. 2, 13.

¹³⁸ Aischyl. *Pers.* 3, 159, 842; Hall, 1989a, 81; Yalazı, 2019, s. 84.

¹³⁹ Bacon, 1961, s. 36-38, 44-45.

¹⁴⁰ Soph. *Fr.* 581- 595; Hall, 1989a, s. 103-104.

3.3. Coğrafya

E. Said, Persler oyununa gönderme yaparak, daha önce Batı karşısında muzaffer ve güçlü olan Doğu'nun yas içinde olduğuna ve felaketler tattığına dair tasvirlerin varlığına değinmiştir. Ayrıca Euripides'in Bakkhai eserinde Teb Kralı Pentheus'un, Asya kökenli ve garip bir tanrı olarak tasvir edilen Dionysos ve müritlerini reddetmesi üzerine cezaya çarptırılması ve Dionysos'un gücünün kabulünü konu alan bu oyunda pek çok Doğu motifinin var olduğunu vurgulamıştır. Ona göre söz konusu iki oyunun da ortak noktası coğrafi açıdan Doğu ve Batı arasında net bir ayrım çizilmesidir. Doğu'nun mağlup ve sönük betimlemelerinin yanında Batı'nın güçlü bir şekilde resmedildiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Doğu'nun tehlikeli olarak nitelendiğine ve mantıksal açıdan uygun olmayan aşırılıklara dair vurguların olduğuna değinmiştir. Buna ek olarak Persler oyununda Aiskhylos'un, Doğu'yu Kserkses'in annesi Kraliçe Atossa yoluyla konuşturduğuna ve onunla temsil ettiğine dair izlenimler vardır. Dolayısıyla "Doğu'nun sesini Batı'nın verdiğini" iddia etmiş ve Batı'nın ses verme yetkisinin bir "kuklacı" gibi yönlendirme şeklinde olmadığına, daha çok aşına olunan sınır ötesindeki tehlikeli mekânı derin bir anlamda yeniden yarattığına işaret etmektedir.¹⁴¹

Aiskhylos'un tragedyalarında coğrafi tasvirler yer verirken belirli kaynaklardan etkilendiği düşünülmektedir. Yalazı, Cole'den (2010) aktardığına göre Yunanların coğrafyaya ilişkin anlatımları, metin içinde kataloglar halinde yer almıştır.¹⁴² Bu durum akıllara Homeros'un İlyada adlı eserinde Akha ve Troyalıların yaşadığı coğrafi yerlere ait bilgilerin ve bu yerlerle ilişkilendirilen toplulukların kimliklerine ait tasvirlerin yer aldığı Gemiler Kataloğu'nu getirmektedir.¹⁴³ Bu doğrultuda Aiskhylos'un Persler oyununda, Yunan seferine çıkan Kserkses'in ordusunda bulunan komutanların ve Asya'da ikamet eden toplulukların isimlerinin verilmesi konuyla benzerlik taşımaktadır.¹⁴⁴

Aiskhylos'un aşına olabileceği bir diğer kaynak Hesiodos'a atfedilen Kadınlar Kataloğu'dur. Yerel toplulukların soylarını mitsel bir bakışla inceleyen eserde,

¹⁴¹Edward Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 1989, s. 35-36.

¹⁴² Yalazı, 2019, s. 30.

¹⁴³ Hom. *Il. II.* 494-878, 816-77; Yalazı, 2019, s. 30.

¹⁴⁴ Aischyl. *Pers.* 21-58; Yalazı, 2019, s. 34.

kahraman veya yerel toplulukların soyları geçmiş kahramanların ailelerindeki anneye dayandırılmaktadır. Bu eser Aiskhylos’a yer adları ve etnik isimleri kullanırken katkı sağlamış olabilir.¹⁴⁵ Bu noktada Kadınlar Kataloğu’nda yer alan bazı yabancı grupların soy kütüklerinin Io’ya dayandırıldığına dair bir parantez açmak yerinde olacaktır. Öte yandan söz konusu bu grupların gerçekten yabancı olarak düşünülüp düşünülmediği ise belirsizdir. Hall, MÖ 6. yüzyıl ortalarına tarihlendirdiği bu eserde, tüm halkların Yunan kahraman veya Yunan tanrılarına dayandırılmalarından dolayı Yunan merkezli bakışla yazıldığını fakat yabancı halkların olumsuz bir anlamda sergilenmediğini ortaya koymaktadır. Zira yazara göre Arkaik Dönem’de olumsuz bir barbar portresine rastlamak oldukça zor görünmektedir.¹⁴⁶

Aiskhylos’un yararlandığı düşünülen diğer kaynaklar ise MÖ 6-5. yüzyıllarda nesir yazımıyla tarih, coğrafya ve mitolojik olayları konu alan logographların kaleme aldığı eserlerdir. Bu doğrultuda iki ünlü coğrafya yazarı olan Miletoslu Anaksimandros ve Miletoslu Hekataios’un isimleri ön plana çıkmıştır. Hekataios’un “Periegesis” (Yeryüzünün Çevresi) adlı eserinde Asya ve Avrupa iki kıtaya ayrılmış olarak tasvir edilmektedir.¹⁴⁷ Hekataios’un bu tasviri, Pers savaşlarından sonra uygarlığın coğrafi bir düzlemde bölünmesi olarak sembolize edilmiştir.¹⁴⁸

Persler oyununda Asya ile Avrupa kıtaları arasında ayırım yapıldığına dair pasajlar mevcuttur.¹⁴⁹ Bununla birlikte Pers hakimiyet sahası, Asya ve Asya’da yaşayan halklarla özdeşleştirilmiştir. Bu hakimiyet sahası Batı Anadolu’da Mysia, Lidya, Sardeis gibi kentleri içine alan ve Babil ülkeleri, Mısır ve Persia’yı kapsayan bir çerçevede verilmiştir.¹⁵⁰ Bunun yanında Asya ve Avrupa arasında coğrafi açıdan bir sınır olarak tanımlanan ve aşılmaması gereken Hellen Boğazı’nın tasviri dikkat çekicidir. Coğrafi bağlamda mekân değişikliği anlamıyla kurgulanan Hellen Boğazı’nın Kserkses ve ordusu tarafından geçilmesi,¹⁵¹ tanrılara karşı yapılan bir eylem ve bir nevi had bilmezlik olarak resmedildiği düşünülmektedir.¹⁵² Özellikle

¹⁴⁵ Yalazı, 2019, s. 30.

¹⁴⁶ Hall, 1989a, s. 13, 36.

¹⁴⁷ Yalazı, 2019, s. 31-32; Hall, 1989a, s. 75.

¹⁴⁸ Hall, 1989a, s. 57.

¹⁴⁹ Aischyl. *Pers.* 65-72, 126-132, 176-196; Yalazı, 2019, s. 29.

¹⁵⁰ Aischyl. *Pers.* 21-58, 59-64, 249-255; Yalazı, 2019, s. 34-35.

¹⁵¹ Aischyl. *Pers.* 65-72; Yalazı, 2019, s. 37.

¹⁵² Yalazı, 2019, s. 37.

Dareios'un oğlunun bu boğazı boyunduruğa vurarak geçmesini gençliğin getirdiği toyluk ve çalgınlık olarak ifade edilmesi örnek teşkil etmektedir.¹⁵³

Bacon, Aiskhylos'un adeta önünde bir harita varmış gibi detaylı ve coğrafi açıdan sıralı bir anlatım sergilediğini ifade etmektedir. Bu durum özellikle yolculukların ele alındığı pasajlarda gün yüzüne çıkmıştır.¹⁵⁴ Perslerin Yunan coğrafyasından geri çekilişlerinin anlatımında, geçtikleri bölgelerin tasvirlerinde bu durumun gözlemlenebileceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Zincire Vurulmuş Prometheus oyununda, Prometheus Io'nun geçeceği güzergahları aktarırken de bu durum açıkça görülmektedir.¹⁵⁵

Bacon, Aiskhylos'un yolculuklara dair pasajlardaki coğrafi tasvirlerin yanı sıra bu tasvirlerin geçmediği oyunlarda da coğrafi sıralamaya bağlı kaldığını ifade etmiştir.¹⁵⁶ Pelasgos Krallığının sınırları¹⁵⁷, Dareios'un hakimiyeti altına aldığı Yunan kolları¹⁵⁸ ve Kolkhis'ten Herakles Sütunları'na kadar Doğu'dan Batı'ya doğru Prometheus için yas tutan toplumlar¹⁵⁹ tasvir edilirken coğrafi sıralamaya uygun olarak verilmiştir.¹⁶⁰

Oyunlarda dünyanın uç bölgelerine gidildikçe rasyonel anlatım yerini efsanevi öykülere bırakmaktadır.¹⁶¹ İskit coğrafyasında, ejderha kanatlı olan Gorgonların ülkesi, Pluton Irmağı kıyısında yaşayan tek gözlü Arismasposlar bu konuya örnek teşkil etmektedir.¹⁶² Fakat ozanın yine de haritasını elinden bırakmamaya özen gösterdiği ve bu efsanevi kimliklerin, coğrafi tasvirlerinin sadece küçük bir parçasını oluşturduğu düşünülmüştür. En nihayetinde Bacon, Aiskhylos'un her zaman doğru olmasa bile kendi dönemine ait bilgilerden yola çıkarak gerçek olanı aktarmaya çalıştığını ifade etmektedir.¹⁶³

¹⁵³ Aischyl. *Pers.* 739-751; Yalazı, 2019, s. 37.

¹⁵⁴ Bacon, 1961, s. 46.

¹⁵⁵ Aischyl. *Pers.* 480-512; Aischyl. *Prom.* 707-741, 790-818; Bacon, 1961, s. 46.

¹⁵⁶ Bacon, 1961, s. 47.

¹⁵⁷ Aischyl. *Suppl.* 254-259; Bacon, 1961, s. 47.

¹⁵⁸ Aischyl. *Pers.* 865-896; Bacon, 1961, s. 47.

¹⁵⁹ Aischyl. *Prom.* 411-430; Bacon, 1961, s. 47.

¹⁶⁰ Bacon, 1961, s. 47.

¹⁶¹ Bacon, 1961, s. 49.

¹⁶² Aischyl. *Prom.* 793-809; Bacon, 1961, s. 50.

¹⁶³ Bacon, 1961, s. 49-50, 59.

Buraya kadar Yunan toplumunun etnik kimlik oluşumu ve Panhellenik tartişmalar ile Yunan olmayan toplumların dil, davranış kalıpları ve coğrafya olarak Yunanların algısıyla, Yunanlardan farklı olduğu ifade edilmiştir. Sonraki bölümlerde Yunanların barbaros tasnifi içerisinde yer alan İskitler, Yunan bakış açısına göre değerlendirilmiştir.

2. BÖLÜM

1. “ÖTEKİ” COĞRAFYA

Yunan kaynaklarında, Karadeniz coğrafyasına ve bölgede yaşayan halklara ilişkin pek çok anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatılarda Yunanların bölgeyi ve yerel halkı genellikle garip ve karanlık olarak niteledikleri görülmektedir.¹⁶⁴ Özellikle Herodotos’un bölgeyle ilgili efsanevi anlatıları incelendiğinde, bölgede yaşayan kabilelerin tuhaf görünüşleri dikkat çekmektedir. Buna göre tek gözlü Arimaspesler ile Griffonlar arasında altın elde etmek için yaşanan mücadeleler,¹⁶⁵ efsanevi Neuri kabilesinin yılda bir kez kurda dönüşmesi, Argipea kabilesinin kel olması ve fizyonomik açıdan garip bir görüntü çizmesi gibi konuya ilişkin birçok örneğe rastlanmaktadır.¹⁶⁶ Bu örnekler göz önünde bulundurulduğunda Yunan zihninde bölge ve yerel halkın olumlu bir portre çizmediğini söylemek mümkündür. Keşif gezileri ve sonrasında koloni faaliyetleri için bölgeye gelen Yunanlar, bölgedeki kıyı kesimlerinin kayalık olması, ani fırtınalar çıkması, yerel halkların düşmanca tutum sergilemesi, korsanlık faaliyetleri gibi pek çok nedenden dolayı bölgeyi tehlikeli olarak görmüşlerdir.¹⁶⁷ Herodotos’un aktarımına göre Taurislerin savaş esirlerini kurban etmesi, İskitlerin düşmanlarının kafalarını kesip derilerini yüzmesi ve akıttıkları düşman kanını kupaya doldurup içmelerine dair tasvirler bu durumun yansıması olarak görülebilir.¹⁶⁸ Aynı zamanda Euripides’in Iphigenia Tauris’te adlı oyununda Herodotos’un anlatısına uygun olarak buraya gelen yabancıların kurban edildiğinden bahsedilmiştir.¹⁶⁹ Strabon’un eserinde, İskitlerin düşmanlarına sergilediği muameleye ilişkin Herodotos ile benzer aktarımlara rastlamak mümkündür.¹⁷⁰ Diodorus Sicilus, Iason’un Kolkhis yolculuğundan bahsederken Karadeniz’de bulunan halkların barbar ve vahşi olduklarını bununla birlikte bölgeye gelen yabancıları öldürmeyi alışkanlık

¹⁶⁴ Ellis, H. Minns, *Scythians and Greeks A Survey Of Ancient History And Archaeology On The North Coast Of The Euxine From The Danube To The Caucasus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1913, s. 438; Mesut Kınacı, “Antikçağda Pontos Bölgesi’nin Tarihsel Coğrafyası”, *Cedrus III, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü*, 2015, s. 182.

¹⁶⁵ Hdt. III. 116; IV. 13; King, 2015, s. 48.

¹⁶⁶ Hdt. IV. 105, 24; King, 2015, s. 48.

¹⁶⁷ Minns, 1913, s. 438; Kınacı, 2015, s. 182-183.

¹⁶⁸ Hdt. IV. 103, 64; Kınacı, 2015, s. 183.

¹⁶⁹ Eur. *Iph. T.* 35-42, 335-345, 380-394.; Kınacı, 2015, s. 183.

¹⁷⁰ Strab. VII. 3. 6.; Kınacı, 2015, s. 183.

haline getirmelerinden dolayı buranın “*Aksenos*” olarak adlandırıldığını bildirmektedir.¹⁷¹ Gerçekten de Yunanlar tarafından Karadeniz Bölgesi, bahsi geçen tüm bu etmenlerden dolayı *Misafir Sevmez Deniz* anlamına gelen “*Ἀξενος Πόντος*” (*Aksenos Pontos*) olarak adlandırılmıştır.¹⁷²

Antik Yunan metinlerinde, İskitya toprakları, batıda Tuna Nehri ile doğuda Don Nehri arasındaki alanı kapsamaktadır¹⁷³ (Harita 1). Bu alan belirli zamanlarda genişlese de özellikle Herodotos, Hippokrates gibi bazı antik dönem yazarlarının Kafkasya’yı İskitya sınırlarına dahil etmediği görülmüştür.¹⁷⁴ Neticede Yunan zihninde İskitya, sigma biçimindeki İskit yayına benzetilmekte olup Karadeniz Bölgesi’nin güney ucunda yer almaktadır.¹⁷⁵

Strabon, Karadeniz’in Avrupa kıyılarından çıkan Krioumetopon ve Asya kıyılarından çıkan Karambis adında iki burunun varlığından söz etmiş, bunların geçişi daralttığından ve iki büyük havza oluşturduğundan bahsetmiştir. Ek olarak Karadeniz’in çevresinin eğik bir İskit yayına benzetildiğini ifade eden yazar, Karadeniz’in düz bir şekilde olan sağ kıyıların yayın kirişine, kavisli bir biçimde olan diğer kıyıların ise yayın kollarına benzetildiğini ifade etmektedir.¹⁷⁶ Dan’a göre, Yunanlar tarafından Karadeniz’in İskit yayı olarak şematize edilmesi yalnızca coğrafi açıdan değil tarihi ve edebi açıdan da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda İskit yayı temsili özellikle Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan halkların etnik kökenlerini simgelemektedir. Ayrıca Herodotos’un eserinde İskitlerin Med çocuklarına yay kullanmayı öğretmesi, Yunan kolonistlere ait olan İskit kökenine ilişkin anlatıdaki yayın önemi ve Kul Oba’da tespit edilen altın kaptaki yay imgesi İskit toplumunda yay kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir.¹⁷⁷ Bununla birlikte Yunanlar arasında da okçuluk doğuya atfedilen bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan vazo resimlerinde barbar kıyafetleri, yay ve okla temsil edilen figürler etnik açıdan bir toplumu temsil ettiği kesin olmasa bile doğuya atfedilen birer örnek olarak

¹⁷¹ Diod. IV. 40. 1-5.

¹⁷² Minns, 1913, s. 438; King, 2015, s. 33; Kınacı, 2015, s. 182.

¹⁷³ Rolle, 1989, s. 11.

¹⁷⁴ Grakov, 2008, s. 33.

¹⁷⁵ Strab. II. 5. 22; Plin. nat. IV. 12. 77; Grakov, 2008, s. 33.

¹⁷⁶ Strab. II. 5. 22; Anna Dan, “The Black Sea as a Scythian Bow”, *Exploring the Hospitable Sea Proceedings of the Internal Workshop on the Black Sea in Antiquity*, ed. Manolis Manoledakis, Thessaloniki, 2012, s. 49.

¹⁷⁷ Hdt. I. 73, IV. 5-10; Dan, 2012, s. 39, 44.

gösterilebilir. Dolayısıyla yazar İskit adı olarak okçu anlamına gelen “Toksaris/Toksamis” gibi ifadelerin kullanılmasının şaşırtıcı olmadığını dile getirmiştir.¹⁷⁸

Herodotos, Perslerin İskitlere karşı düzenlediği seferi (MÖ 513-512) aktarırken İskitya’nın coğrafyasını kapsamlı bir şekilde değerlendirmiştir.¹⁷⁹ Ona göre İskit coğrafyası, batısında Istros, doğusunda Maeotis Gölü (Azak Denizi), güneyinde Istros Nehri (Tuna Nehri) ve kuzeyinde Tanais Nehri (Don Nehri) ile çevrelenmiş bir kare görünümündedir.¹⁸⁰ Minns, Herodotos’un bu tasvirinin hatalı olduğunu ve sistematik olmadığını ifade etmektedir. Öyle ki yazar, Herodotos’un İskitya’sını Pers-İskit savaşında nehirlerden etkilenmeden hamleler yapılan kare görünümlü hayali bir satranç tahtasına benzetmiştir. Minns’e göre Herodotos’un İskitya topraklarını Olbia’dan başlatarak bölgede yaşayan İskit ve İskit olmayan kabilelerin coğrafi dizilimlerine göre sıraladığı alternatif yaklaşım daha makul görünmektedir.¹⁸¹

Yunan metinlerinde İskitya toprakları dünyanın kuzey ucunu simgelemektedir. Dolayısıyla Yunan bakış açısına göre bu toprakların vahşiliği, yalnızlığı ve yabancılığı temsil etmekte olduğu ifade edilmektedir.¹⁸² Zincire Vurulmuş Prometheus oyunu bu bağlamda incelendiğinde, oyunun ilk dizelerinde dünyanın kuzey ucundaki İskitya toprakları işaret edilir.¹⁸³ Tanrılardan ateşi çalan Prometheus, doğayı fethetmeye çalışan bir figürken, doğanın kontrol edilemediği bu topraklarda cezalandırılmıştır.¹⁸⁴ Hesiodos’un aktarımlarında Prometheus’un nereye zincirlendiği bilinmese de¹⁸⁵ Aiskhylos’un kaleme aldığı bahsi geçen oyunda, Prometheus’un demir ve taşla ilişkilendirilmesi¹⁸⁶ ve demirin bu coğrafyada doğduğuna dair tasvirlerin¹⁸⁷ varlığı nedeniyle Prometheus için iyi bir arka plan seçimi olduğu düşünülmüştür.¹⁸⁸ Oyunda Prometheus, Io’ya yolculuğu sırasında karşılaşacağı halkları anlatırken, ilk olarak arabalarda yaşayan, yaylarla donanmış göçebe İskitlerle karşılaşacağını belirtir.

¹⁷⁸ Dan, 2012, s. 44.

¹⁷⁹ Rolle, 1989, s. 13.

¹⁸⁰ Hdt. IV. 99-101; Grakov, 2008, s. 35.

¹⁸¹ Minns, 1913, s. 27.

¹⁸² Hartog, 2014, s. 48.

¹⁸³ Aischyl. *Prom.* 1-2; Hall, 1989a, s. 113.

¹⁸⁴ Hall, 1989a, s. 114.

¹⁸⁵ Hes. *Theog.* 521-525; Hall, 1989a, s. 113.

¹⁸⁶ Aischyl. *Prom.* 242; Hall, 1989a, s. 114.

¹⁸⁷ Aischyl. *Prom.* 301; Hall, 1989a, s. 114.

¹⁸⁸ Hall, 1989a, s. 114.

İskitlere yaklaşmaması gerektiği yönündeki uyarısıyla da onların saldırgan doğasına dolaylı bir gönderme yaptığı izlenimi uyandırmaktadır.¹⁸⁹ Hall, Aiskhylos'un bu oyunu üzerinden değerlendirme yaparak Yunanların kasıtlı olarak, mitsel öyküleri uzak bölgelere aktardığını ve Yunan olmayan toplumlara ait etnografik özelliklerin yeniden değerlendirilerek kurgulandığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda tragedya yazarlarının doğadan ilham alarak kimi zaman Yunan kahramanlarını kimi zaman da etnik kimliği belirsiz olan kimseleri kendi bilgileri dahilinde barbarosa dönüştürdüklerini savunmuştur.¹⁹⁰

Hartog, Yunan zihninde İskit coğrafyasının uzak, ıssız bir bölgede olduğu düşüncesinin kalıplaşmış bir tema olduğunu ileri sürmektedir. Bu doğrultuda Aristophanes'in Akharnialılar oyununda kullandığı "İskit Çölü" kalıbını analiz etmiştir. Bu ifade oyunda kullanılan bağlamıyla kişinin yalnızlığını, vahşiliği ve kabalığını imgelemektedir.¹⁹¹ Ayrıca bu ifadeye Hippokrates'in eserinde de rastlandığını belirten yazar, Hippokrates'in bu ifadeyi coğrafi bir terim olarak kullandığını vurgulamıştır. Hippokrates İskit çölünü ağaçsız otlakları, büyük nehirleri olan, bol su alan bir ova olarak tanımlamıştır. Hartog, bu ifadenin iki yazarın kullandığı biçimde de vahşiliği ve yalnızlığı içinde barındırdığını ileri sürer.¹⁹²

Herodotos'un İskitya coğrafyasını tanımlarken kalıplaşmış olan bu ifadelerden kaçındığı görülmektedir. Hartog, Herodotos'un haritasında simetri ilkesinden yararlandığını ifade etmiştir. Buna göre Kuzeydeki İskitya'nın tam karşılığı, güneyde Mısır ve Libya olarak tasvir edilmiştir. Söz konusu bu iki coğrafya ve buradaki doğa koşulları arasında kıyaslamalarla karşıtlık ilişkisi kurulmuştur. Herodotos'un tasvirinde kuzeyde her şey soğukla yorumlanırken güneyde ise sıcak ile ilişkilendirilir. Herodotos, kuzeyde bulunan İstros (Tuna) Nehri ile güneydeki Nil Nehri'ni birbirine benzetmektedir. Yazar, "İstros bütün Avrupa'yı ortadan ikiye böler ve Nil'de Libya'yı baştan başa geçtiği için İstros'un eşidir." ifadelerini kullanmıştır. Bu kıyaslama sadece coğrafi ve doğa koşulları ile sınırlandırılmamış, toplum yapısında da kendini belli etmiştir. Mısır toplumu kendilerini en kadim, en eski insanlar olarak görür, İskitler ise kendilerini dünyadaki en genç toplum olarak sayarlar. Mısır, bilim yuvası olarak tasvir

¹⁸⁹ Aischyl. *Prom.* 709-713; Hall, 1989a, s. 114.

¹⁹⁰ Hall, 1989a, s. 113.

¹⁹¹ Aristoph. *Ach.* 702-703; Hartog, 2014, s. 47.

¹⁹² Hippokr. *Aer.* XVIII; Hartog, 2014, s. 47.

edilirken, İskitya coğrafyası ise genel anlamda *cehaletin hüküm sürdüğü* topraklardır.¹⁹³ Hippokrates, İskit coğrafyasına ve İskitlere ilişkin bilgiler verirken Herodotos ile benzer bir tema kullanarak Mısır ile İskitya coğrafyasının birbiriyle benzer bir yapıda olduğunu ifade etmektedir. Ona göre İskitler kuzeyde soğuktan Mısırlılar ise güneyde sıcaktan muzdariptir.¹⁹⁴ Aiskhylos'ta da simetri üzerine kurulu bu imgelere rastlanmakta, Prometheus'un Io'ya Nil kıyısında hamile kalacağını belirtmesinde¹⁹⁵ etnografik açıdan Mısır ve İskit karşıtlığının resmedildiği düşünülmektedir.¹⁹⁶

1.1. Bölgenin İklimi

Bölgenin iklimini detaylı bir şekilde ele alan Herodotos burada sekiz ay boyunca kesintisiz kış mevsiminin yaşandığını, kalan dört ayın da yağmurlu geçtiğini belirtmiştir. Kış mevsiminin oldukça sert geçtiğini ifade eden Herodotos, Pontos ve Kimmer Bosphoros'unun donduğundan bahsetmektedir. Ayrıca bölgedeki atların dayanıklı olduğunu, sığırların ise soğuktan boynuzlarının çıkmadığını dolayısıyla diğer hayvanlara göre dirençsiz olduklarını aktarmıştır.¹⁹⁷ Hippokrates de bu konuda Herodotos'un aktarımlarına paralel açıklamalarda bulunmuştur.¹⁹⁸ Dolayısıyla İskitya'nın uçsuz bucaksız otlaklarıyla, sert geçen kışı ve çetin doğasıyla *kasvetli*, kimi zamanda *yabancı* ve *bunaltıcı* bir görünüm sergilediğini söylemek mümkündür.¹⁹⁹ Hartog, Herodotos'un eserinde İskit halkının kimliğinin inşasında iklimin belirleyici rollerden birini oluşturduğunu ifade etmektedir. Buna yönelik olarak İskit kışı zıtlıklarla ve tersliklerle dolu bir tema olarak sunulmuş, diğer bölgelerde olağan geçen mevsimlerin tam tersini yansıttığı ileri sürülmüştür. Herodotos, Homeros'un "Kuzuların alınlarında boynuzların çabucak çıktığı Libya" dizelerine atıfta bulunarak Mısır ve İskit toplumları arasındaki farklılık temasını sürdürmektedir. Ayrıca Herodotos'un "İskit kışı bir başkadır" ifadesinin altında yabancılık, yalnızlık gibi imaların yattığı da düşünülmektedir.²⁰⁰

¹⁹³ Hdt. II. 33-34, IV. 5, 46; Hartog, 2014, s. 49.

¹⁹⁴ Hippokr. Aer. XVIII.

¹⁹⁵ Aischyl. Prom. 848-849. Hall, 1989a, s. 114.

¹⁹⁶ Hall, 1989a, s. 114.

¹⁹⁷ Hdt. IV. 28; Rolle, 1989, s. 14; Grakov, 2008, s. 37.

¹⁹⁸ Hippokr. Aer. XVIII.

¹⁹⁹ Rolle, 1989, s. 14

²⁰⁰ Hdt. IV. 28-31; Hartog, 2014, s. 59-60.

1.2. Nehirler

Herodotos, İskit topraklarının sınırlarının ve ikliminin yanında bölgede bulunan toplam sekiz tane ana nehirde bahsetmekte ve bölgedeki nehirlerin konumu ve yapısı hakkında da detaylı bilgi vermektedir. Bunlar sırasıyla İstros Nehri (Tuna), Tyras Nehri (Dinyester), Hypanis Nehri (Bug), Borysthenes Nehri (Dinyeper), Pantikapes Nehri, Hypakyrıs Nehri, Gerrhos Nehri ve Tanais Nehri (Don). Bunların arasında Tanais (Don), Gerrhos, Pantikapes ve Hypakyrıs nehirlerinin konumu araştırmacılar arasında hala tartışmalıdır.²⁰¹ Özellikle İstros Nehri hususunda daha önce de ifade edildiği gibi Nil Nehri ile eş tutulması dikkat çekici olmakla birlikte²⁰² Borysthenes (Dinyeper) Nehri'nin Nil'den sonra en verimli nehir olduğundan bahsedilmesi de kayda değerdir. Suyunun güzelliği, balıkların zenginliği, çevresinde bulunan hayvanlar için otlat alanları ve tuz depolarının bolluğuyla Herodotos'u büyülemiş gibi görünmektedir.²⁰³

1.3. İskit Coğrafyasında Yer Alan Kabileler

İskitya'da, İskit adı altında etnik ortak bir kökene sahip ya da aynı kökeni paylaşırsa da benzer kültürde birleşen çeşitli kabileler yer almaktadır.²⁰⁴ Herodotos, İskitlerin egemen olduğu Kuzey Karadeniz coğrafyasını ele alırken burada yaşayan İskit veya İskit olmayan kabilelerin coğrafi dağılımları ve yaşam tarzları hakkında bilgi vermiştir. İskitya'yı doğu ve batı şeklinde iki bölüme ayırarak İskit coğrafyası hakkında alternatif bir yaklaşım sunar.²⁰⁵

İskit coğrafyasının batısını ele alırken güneyden kuzeye doğru bir yön belirleyerek Olbia'dan bahsetmiş; ardından Olbia'nın kuzeyinde yer alan Yunan/İskit olarak aktardığı Kallipidailere değinmiştir. Bunun üzerine Bug ve Dinyester nehirlerinin birbirine en yakın olduğu konumda Halazonlara rastlanıldığını ifade etmiştir. Bu kabilenin yaşam tarzlarının tıpkı Kallipidailerde olduğu gibi İskitlerden farklı olduğunu onların buğday, soğan, sarımsak, mercimek ve darı ektiklerini ve beslenme alışkanlıklarının bu yönde olduğunu aktarmıştır. Herodotos'un aktardığı bir

²⁰¹ Hdt. IV. 47-58; Minns, 1913, s. 27; Grakov, 2008, s. 37.

²⁰² Hdt. II. 33-34.

²⁰³ Hdt. IV. 53; Rolle, 1989, s. 14; Grakov, 2008, s. 35.

²⁰⁴ Sulimirski, 1954, s. 282.

²⁰⁵ Hdt IV. 16-22; Minns, 1913, s. 27.

başka kabile, Halazonların kuzeyinde yer alan Borysthenes Nehri'nin iki tarafına da yayılan Çiftçi İskitlerdir. Bu kabilenin buğdayı yalnızca satmak için ektiğini bildirmektedir. Çiftçi İskitlerin yayılım alanlarından kaynaklı olarak bölgede Göçebe İskitlerle beraber yaşadıkları da anlaşılmaktadır.²⁰⁶

Herodotos, İskitya'nın doğusunu ise batıdan doğuya doğru bir düzlemde aktarmıştır. Buna göre Gerrhos Nehri'ne kadar uzanan ağaçsız bölgede Göçebe İskitlerin yaşamakta olduğunu, onların daha doğusunda ise Şahane İskitler olarak adlandırdığı Kraliyet İskitlerin yer aldığını belirtmiştir. Herodotos'a göre İskitlerin en cesur ve en kalabalık kısmını oluşturan, diğer bütün kabileleri köleleri olarak gören Kraliyet İskitlerinin toprakları Tanais'e kadar uzanmaktadır.²⁰⁷

Herodotos'un İskitlerle ortak bir kökene sahip olmayan kabileler hakkında da bilgi verdiği görülmektedir. Onun İskitya haritasının kuzeyinde, Androphaglar ve Melankhlenos kabileleri yaşarken, Androphagların kuzeyinde Neuriler yer almakta, Melankhlenoslerin yaşadığı toprakların ötesinde ise çöller bulunmaktadır. Batıda, Agathyrslerin yaşadığını ifade eden Herodotos, Kırım'ın güney ucunda Taurilerin bulunduğunu belirtmiştir. Doğu'da Sarmatlar yaşamaktadır. Burası Tanais'in ötesinde, dolayısıyla İskitya topraklarının dışında kalan bölgedir. Bu toprakların kuzeyinde Don Nehri'ne yakın bir alanda Budinler yaşarken, yine bu bölgeye yakın bir alanda Argipeialar ve İssedonlar gibi çeşitli kabileler yerleştirilmiştir.²⁰⁸

Herodotos'un İskit coğrafyasını *medeniyetten yoksun bir bölge* olarak tasvir ettiğini söylemek mümkündür.²⁰⁹ Yazar bu coğrafyada “kafası en aydınlanmış ulus”un İskitler olduğunu ifade ederek onları övdüğü görülmektedir.²¹⁰ Herodotos'a göre Karadeniz coğrafyası dünyanın bir ucu olmakla birlikte, kuzeye doğru yönlendikçe coğrafyada yer alan kabileler arasında vahşilik artmakta, bu doğrultuda insaniliğin kaybolduğu gözlemlenmektedir. Örneğin Argipeiaların kuzeyinde bir bilinmezlik hakimdir. Buna yönelik olarak Herodotos, burada yerel halkın keçi ayaklı insanlar yaşadığına dair inançlarını aktarırken bu anlatıya inanmadığını söylemekten de

²⁰⁶ Hdt IV. 17; Minns, 1913, s. 27; Grakov, 2008, s. 38.

²⁰⁷ Hdt IV. 19-20; Minns, 1913, s. 27; Grakov, 2008, s. 39-40.

²⁰⁸ Hdt. IV. 99-102; Minns, 1913, s. 27; Rolle, 1989, s. 13; Grakov, 2008, s. 39-40.

²⁰⁹ Aytemur, 2022, s. 21.

²¹⁰ Hdt. IV. 46; Aytemur, 2022, s. 21.

çekinmemiştir.²¹¹ Herodotos, İskitya'nın kuzeyindeki bölgeyi anlatırken, MÖ 7. yüzyılda Kuzey Karadeniz'e nüfuz eden Yunanlardan olan ve İssedonosların bulunduğu bölgeye kadar seyahat eden Prokonnesoslu Aristes'in bahsettiklerinden yararlandığı da görülmektedir.²¹² Bununla birlikte yabancıları tanrıya kurban eden Tauriler, kadınsı olarak tasvir edilen Agathyrslar, yılda bir kez kurda dönüşen Neuriler, yamyam olarak atfedilen Androphoglar gibi burada bulunan kabileler hakkında masalsi bilgileri aktarmıştır.²¹³ Dolayısıyla Yunan bakış açısında İskitlerin yaşadığı coğrafyada yaşayan halklar tuhaflaştırılmış, vahşileştirilmiş veya yabanileştirilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle coğrafya ne kadar Yunanların yaşadığı bölgelere uzaksa, o bölgenin ötekiliğinin arttığı ifade edilebilir.

2. İSKİT SOY MİTOSLARINDA İSKİTLERİN ÖTEKİLİĞİ İMASI

Herodotos İskitlerin kökenine ilişkin farklı anlatılara yer vermiştir. Bu anlatıların satır araları İskitlerin barbaros'luğu hakkında imalarla doludur. Bunlardan ilki İskitlerin kendilerine ait olan Targitaos soy mitidir. Buna göre Borysthenes Nehri'nin (Dinyeper) kızı ile Zeus'un birlikteliği sonucunda İskitlerin ataları olarak gördükleri Targitaos dünyaya gelmiştir. Targitaos'un ise Lipoksais, Arpoksais ve Koloksais adında üç oğlu olmuştur. Gökten altın sapan, boyunduruk kase ve balta düşmüştür. Targitaos'un oğulları arasında bu nesnelere sahip olabilen yönetim erkini elinde bulunduracaktır. Arpoksais ve Koloksais bu nesnelere yaklaştıklarında altın kızıl bir kora dönüşerek etrafa ateş saçmaya başlamıştır. En nihayetinde aralarındaki en küçük kardeş Kolaksais bu nesneleri kontrol etmeyi başararak iktidarı ele geçirmiştir.²¹⁴

Dumézil, Targitaos mitinde yer alan nesnelerin Hint-İran geleneğinin bir işlevi ile ilişkilendirmiştir. Söz konusu bu nesneler İskit toplum yapısına ilişkin simgeler barındırmaktadır. Buna göre balta savaşçılık özellikleri ile bağlantılıyken, kase ayin ve törenlerle dini bir işlevi simgelemektedir. Sapan ve boyunduruk bir bütünü oluşturarak

²¹¹Hdt. IV. 25; Hartog, 2014, s. 48.

²¹² Hdt. IV. 13; Esther Jacobson, *The Art Of The Scythians The Interpenetration of Cultures At The Edge of The Hellenic Word*, E. J. Brill Press, Leiden, New York, Köln, 1995, s. 39-40.

²¹³Hdt. IV. 103-106.

²¹⁴ Hdt. IV. 5-7; Georges Dumézil, *Mit ve Destan: Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi I*, çev. Ali Berkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 459-460; Hartog, 2014, s. 52-53.

tarımla ilişkilendirilmiştir.²¹⁵ Hartog, Yunanlar tarafından göçebe kabileler halinde yaşadığı kabul edilen İskit toplumunun, inandıkları soy mitlerinde kendilerini yerleşik ve tarımla uğraşan kişiler olarak sunduklarını vurgulamıştır.²¹⁶ Fehling ise konuyu farklı bir yaklaşımda ele alarak bu mitin İskit toplumunun geleneğine dayanmadığını ve gerçekliğini yansıtmadığını ileri sürmüştür. Fehling, Targitaos mitinin, Yunan soy geleneğinde yaygın olan Uranos, Kronos ile onu takip eden Zeus, Prometheus, Hades gibi üç kuşak kardeş soy motifleriyle ilişkili olduğunu dolayısıyla Yunan tarzı bir soy efsanesinin parçası olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında yer seçimleri de Yunan geleneğine ait olup özellikle Herodotos'un kapsamlı bir şekilde ele aldığı Borythenes Nehri'ne efsanede kasıtlı bir şekilde yer verildiğini savunmuştur.²¹⁷ Hyun Jin Kim ise Fehling'in görüşünü reddederek söz konusu mitin İskit toplum dinamiklerini yansıttığını savunmaktadır. Buna yönelik olarak Kolaksais'in topraklarının gelişmesi sonucunda ülkesini üç oğluna paylaşmasına dair aktarımını bozkır kültürüne ait toplumların geleneğinin bir parçası olarak değerlendirmiştir.²¹⁸

Herodotos, İskitlerin kökenine ilişkin diğer soy mitini Karadeniz'de yaşayan Yunanlardan öğrendiğini bildirmiştir. Buna göre İskitlerin ülkesine gelen Herakles, yarı yılan yarı insan bir yaratıkla birliktelik yaşamıştır. Bu birliktelikten Agathysos, Gelonos ve Skythes adında üç tane oğulları olmuştur. Herakles, İskitya'yı terk ederken oğullarına yay ve tokasında altın bir kupa olan kılıç kayışı/kemer emanet etmiştir. Neticede Agathysos ve Gelonos bu emanetlere sahip çıkmazken Skythes'in sözünde durduğunu ve Herakles'ten kalan bu eşyaları koruyarak tüm İskitlerin kralı olduğunu aktarmıştır.²¹⁹ Hyun Jin Kim, burada geçen yay ve üzerinde bir toka bulunan kılıç kayışı/kemere dikkat çekmiş ve bu nesnelerin İskit toplumu için değerli olduklarını vurgulamıştır. Buna yönelik olarak yay savaşçı bir yapıda olan İskit toplumunun kullandığı başlıca silahlar arasındadır. Ayrıca İskit soyluları arasında bir statüye işaret etmekte ve hükümdarlık sembolü olan unsurlardan biri olarak görülmektedir. Bunun yanında İskit soylularına ait olduğu düşünülen mezarlarda kemer ve tokalara

²¹⁵ Dumézil, 2012, s. 461; Hartog, 2014, s. 53.

²¹⁶ Hartog, 2014, s. 53.

²¹⁷ Detlev Fehling, *Herodotus and his "Sources"*, transl. J. G. Howie, Francis Cairns, New York, 1989, s. 41-42; Hyun Jin Kim "Herodotus's Scythians Viewed From a Central Asian Perspective: Its Historicity and Significance", *Ancient West & East*, Vol. 9, 2010, s. 117.

²¹⁸ Hdt. IV. 7; Kim, 2010, s. 117-118.

²¹⁹ Hdt. IV. 8-10.

rastlanıldığını belirtmiştir. Neticede yazar, Herodotos'un anlattığı İskit soy mitinin Yunan versiyonunda bile İskit toplumuna dair dinamikleri yansıtan unsurların mevcut olduğunu düşünmüştür.²²⁰ Öte yandan Hartog, İskit kökeninin Herakles ile ilişkilendirilmesini analiz ederken, genellikle Yunanların, Yunan olmayan toplumların kökenlerini kendi efsanelerinde yer alan kahramanlarla ilişkilendirerek Hellenmerkezci bir yaklaşımla ele aldıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte iki mitte de temsil edilen ortak noktanın İskit yönetim yapısına ilişkin veriler sunduğunu belirtmiştir. Buna göre her iki efsanede de kralların “işlevsel tılsımlar” olarak adlandırılabilir nesneleri ellerinde bulundurmaları onların seçilmiş kişi olduğuna işaret etmekte ve kraliyetin kökenlerini yansıtmaktadır.²²¹ Ward ise İskitlerle Karadeniz bölgesindeki Yunanların soy mitleri arasındaki zıtlığa odaklanmıştır. Buna göre İskit anlatısında doğaüstü unsurlar yer alırken, anne ya da kadın figürüne pek yer verilmez. Buna karşılık, Yunan anlatısında yarı yılan-yarı insan olan bir anne figürü önemli bir rol oynar. Bu durum, Yunanların insan doğumu ve bedensel gerçeklik konusunda daha bilinçli olduklarına dair bir vurgunun yapıldığını göstermektedir. Yazar, bu farkındalık sayesinde Yunanların doğayla ve gerçekle daha güçlü bir bağ kurduklarını öne sürmüştür. Dolayısıyla iki soy mitini birbirinden ayıran temel nokta, İskitlerde egemenlik doğaüstü bir şekilde kazanılırken, Yunanlarda daha gerçekçi ve soyun devamına yönelik doğal yollarla ele alınmıştır.²²² Demir, konuya ilişkin farklı bir bakış açısı sunarak Herakles-Yılan Kadın soy mitinin Karadeniz’de yaşayan Yunan kolonistlerin İskitya’daki toprak iddialarını meşrulaştırmak ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda kurgulanmış olabileceğini ifade etmektedir.²²³ Soy mitinin, Herakles’in oğulları ile ilişkin son kısmı dışında²²⁴ tarihi bir gerçeklikten ziyade kurgusal bir yapıda olduğunu da eklemiştir.²²⁵ Bununla birlikte Yılan Kadın imgesini inceleyen Demir, bu figürün MÖ 13. yüzyılda Troya Savaşı’ndan önce Mezopotamya ve Mısır yoluyla Anadolu’ya oradan da Yunan anakarasına taşınmış olabileceğini belirterek Yılan Kadın imgesinin Şahmeran ile benzerliklerine dikkat çekmiştir. Bu imgeyi İskit

²²⁰ Kim, 2010, s. 117-118.

²²¹ Dumézil, 2012, s. 459-462; Hartog, 2014, s. 54-55.

²²² Ann Ward, “Self-reflection, Egyptian Beliefs, Scythians and “Greek Ideas”: Reconsidering Greeks and Barbarians in Herodotus”, *The European Legacy: Toward New Paradigms*, 11/1, 2006, s. 13-14.

²²³ Muzaffer Demir, “Herodotos’ta İskit Herakles Hanedanlığı Kuruluş Miti Üzerine Değerlendirmeler”, *PHASELİS, Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, 8, 2022a, s. 37, 49.

²²⁴ Hdt. IV. 10; Demir, 2022a, s. 38.

²²⁵ Demir, 2022a, s. 38.

Ana Tanrıça kültü ile ilişkilendiren yazar, Yılan Kadın ve Herakles'in birleşmesiyle iki toplum arasında kutsal evlilik bağı ve kültürel bir bağın ön plana çıkarıldığını ifade etmektedir. Demir'e göre bu kültürel bağ, özellikle MÖ 513 yılında Dareios'un başarısız İskit seferi sonucunda öne çıkmış ve "Herakles'in soyundan gelen İskitlerin, Perseus'un soyundan gelen Persleri püskürttüğüne" dair bir algı oluşmuştur. Herodotos'un da söz konusu bu soy mitini Dareios'un İskit seferi çerçevesinde konu aldığı görülmektedir. Ayrıca yazar, Dareios'un İskit seferini Yunan ve İskit toplumlarının kültürel etkileşiminde bir kırılma anı olarak değerlendirmiştir. Bu süreçten sonra ise soy mitinin giderek yayılmış olabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Herakles ve İskit Ana Tanrıça'nın birleşimi ile kültürel bir bağ ön plana çıktığı görülmekte olup söz konusu mitte geçen yay kullanma, kılıç kuşanma ve arkeolojik buluntularla desteklenen yılan imgesi gibi İskitlere özgü figürlerin yer alması bu yorumu güçlendirmektedir.²²⁶

3. İSKİTLER ASYA'DA

Herodotos, Kimmerlerin İskit baskılarıyla Anadolu'ya göçünün hemen ardından İskitlerin de onları takip ederek Anadolu'ya gittiğini aktarmıştır. Ancak İskitler Kafkasya'nın batısından ilerlemek yerine Hazar Denizi'nin kıyı kesimini takip etmiş böylece Ön Asya'ya gelerek günümüz Azerbaycan'ında Kura ve Araks nehirleri arasındaki bölgeye yerleşmişlerdir. Bu topraklar güneydoğuda Medler, batıda Urartu, güneyde ise Manna Devleti ile çevrelenmiş vaziyettedir.²²⁷ Yaklaşık bir asır boyunca İskitlerin ana yurdu haline gelen bölge, Strabon tarafından *Sakasene* olarak adlandırılmıştır.²²⁸ Herodotos, İskitlerin Kafkasları geçerek bölgeye gelmeleriyle Medlerle karşılaşarak onlarla savaştıklarını ve Medleri yenilgiye uğrattıklarını bildirmiştir. Bu zaferin ardından da Asya'nın efendileri olmuş 28 yıl boyunca Yukarı Asya'yı yönetmişlerdir.²²⁹

²²⁶ Demir, 2022a, s. 41-50.

²²⁷Hdt. IV. 11-12; M. I. Artamonov, *Kimmerler ve İskitler Başlangıcından M.Ö. IV. Yüzyıla Kadar*, çev. Muhammet Şen, Selenge Yayınları, İstanbul, 2020, s. 31; T. Sulimirski-T. Taylor, "The Scythians", *The Cambridge Ancient History: The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to Sixth Centuries B.C. Vol 3.2*, ed. John Boardman, I. E. S. Edwards vd., Cambridge University Press, 1991, s. 562.

²²⁸Strab. XI. 8. 4; Artamonov, 2020, s. 31, 37.

²²⁹Hdt. I. 104, 106; Sulimirski-Taylor, 1991, s. 564.

Artamonov'a göre Herodotos'un anlatısında ve kronolojisinde tutarsızlıklar vardır. Yazar, İskitlerin Kimmerleri takip ederek Anadolu'ya göç etmesinin mümkün olmadığını belirtir. Buna yönelik olarak Kimmerlerin Anadolu'daki varlığını gösteren ilk belgeler MÖ 800'lü yılları gösterirken, İskitlerin Doğu kaynaklarında yer alması ise MÖ 720'li yıllara denk düşmektedir. Dolayısıyla İskitlerin gelişi Kimmerlerin göçünden en az 50 yıl sonra gerçekleşebilir. Öte yandan yazar bu göç hareketinin bilinçsiz bir şekilde değil kasıtlı olarak yapıldığını, Kimmerlerin Anadolu'da ikamet eden akrabalarından haberdar olduklarını, İskitlerin de Medlerin Ülkesi'ne yurt bulmak umuduyla gittiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla İskitlerin göç hareketi zenginleşme umudu ve yağma için değil yurt bulma düşüncesiyle oluşmuştur.²³⁰

Bölgeye gelen İskitlerin faaliyetlerine ilişkin Doğu kaynakları da bilgiler vermektedir. Bu kaynakların aktardığına göre İskitler; Medler, Kimmerler ve Manna Devleti tarafından Asurlulara karşı oluşturulan ittifaka dahil olmuşlardır. İlerleyen süreçte, MÖ 676 yılında Asur kralı Asarhaddon tarafından İskit lideri İşpaka'nın öldürüldüğü bilinmektedir. Bunun üzerine Asur kralı akıllıca bir hamle yaparak İşpaka'nın halefi olduğu düşünülen Bartatua ile iş birliği yapmış ve kızını onunla evlendirmiştir.²³¹ Araştırmacılar Herodotos'ta geçen Prototius ismini İskit kralı Bartatua ile özdeşleştirmiştir.²³² Asur-İskit müttefikliği sonucunda İskitlerin Urartuları ve Medleri bastırdığı ve bölgede güçlü bir konumda olduğu görülmektedir. MÖ 645 yılında Bartatua'nın ölmesiyle yerine oğlu olduğu düşünülen Madyes geçmiştir.²³³ Herodotos'un aktarımına göre İskitler Madyes yönetiminde Mısır'a yağma seferi gerçekleştirmişlerdir. Mısır Kralı Psammetikos'un yalvarmaları ve hediye sunmasıyla İskit tehlikesi önlenmeye çalışılsa da Mısır'daki eski Aphrodite tapınağının yağmalamasından kurtulamamışlardır. Aphrodite'in bu duruma çok sinirlenerek onlara hastalık musallat ettiği başka bir deyişle onları eşcinsel olmakla lanetlediği aktarılmıştır. Herodotos'un 'enareler' olarak adlandırdığı bu kimseler, ilerleyen bölümlerde falcılıkla uğraşan İskitlerin, enarelerin soyundan geldiği ve bu yeteneklerinin atalarına Aphrodite tarafından verildiğine inanıldığı aktarılmıştır.²³⁴

²³⁰ Artamonov, 2020, s. 31-32.

²³¹ Sulimirski-Taylor, 1991, s. 564.

²³² Hdt. I. 103; Sulimirski-Taylor, 1991, s. 564; Artamonov, 2020, s. 38.

²³³ Sulimirski-Taylor, 1991, s. 565.

²³⁴ Hdt. I. 105.

Herodotos, İskitlerin Asya’da egemen olduğu süreç içerisinde “ahlaksız ve ihmalkâr” davrandıklarına dair bir görüntü çizmiştir. Yazar, Mısır’daki tutumları haricinde yerel halktan ağır haraç almaları ve mallarını yağmalamaları neticesinde her şeyin altüst olduğunu belirtmiştir.²³⁵ Artamonov, bölgeyi haraca bağlamak için güçlü bir idari yapının kurulması gerektiğini vurgularken, İskitlerin bu tür bir hakimiyeti ne ölçüde sağlayabileceğini sorgulamıştır. Öte yandan Herodotos’un İskitlerin Asya’daki 28 yıllık yönetim sürecini oldukça etkileyici anlattığını bildirerek, askeri olarak avantajları neticesinde Ön Asya’da “asalak” gibi yaşadıklarını ifade eder.²³⁶

Medler, kral Kyaksares’in yönetime geçmesiyle birlikte yeniden yükselişe geçmiştir. Kyaksares Asur’u kuşatmış, İskitleri mağlup etmiş bunun neticesinde de İskitlerin Asya’daki egemenlikleri son bulmuştur. En nihayetinde Lydia ile Medler arasında yapılan savaşın ardından MÖ 590 yılında savaşın faturası Kimmer ve İskitlere kesilerek ülkeyi terk edip yurtlarına geri dönmek zorunda bırakılmışlardır.²³⁷

Herodotos, Lydia ile Medlerin arasında beş yıl sürecek olan savaşın nedenini İskitlere ve onların barbar davranışına bağlar: Buna göre İskitli bir grup Med kralı Kyakares’in yanına sığınmış, kral da onları çok iyi karşılayarak ülkenin çocuklarını okçuluk ve dil öğrenmesi için onlara emanet etmiştir. İlerleyen süreçte İskitler düzenli olarak çıktıkları avdan eli boş dönmüş bunun üzerine kral tarafından hırpalanmış ve bu durumu hazmedememişlerdir. Kral tarafından eğitilmeleri için onlara emanet edilen çocukları kesmiş, tıpkı avladıkları bir hayvan gibi pişirerek krala sunmuşlardır. Herodotos bu olay sonrasında İskitlerin Lydia’ya kaçarak kral Alyattes’e sığındığını aktarır. Med kralı bu İskit grubunu geri istemesine rağmen Alyattes’in reddetmesi üzerine savaş patlak vermiştir.²³⁸ İskitlerin bu davranışları Herodotos’ta bir başka barbaros olan Medlere de mal edilmiştir. Med kralı Astyages’in komutanı Harpagos’a verdiği cezada da Harpagos’un kralın emrini yerine getirmemesi üzerine oğlu öldürülüp habersizce babası Harpagos’a bir yemekte yedirilmiştir.²³⁹

²³⁵Hdt. I. 106; Sulimirski-Taylor, 1991, s. 567.

²³⁶Artamonov, 2020, s. 40, 44.

²³⁷Hdt. I. 103, IV. 4; Sulimirski-Taylor, 1991, s. 567.

²³⁸Hdt. I. 73-74; Artamonov, 2020, s. 43.

²³⁹Hdt. I. 117-119.

4. İSKİTLERİN YAŞAM TARZLARI

4.1. Göçebe İskitler

İskitlere ve onların yaşam biçimlerine dair ilk göndermeler, Homeros'un İlyada Destanı'nda yer almaktadır. Ozan, Zeus'un bakışıyla batıdan doğuya uzanan bir coğrafyayı (Trakya'dan Abioi/Türkistan'a kadar) doğrudan tanımlamadan, Yunan gezginlerinin deneyimlerine dayalı anlatılar üzerinden kuzeyde yaşayan kabileleri şiirleştirilmiş bir temayla sunar. Kısarak sütüyle beslenen Hippemolgi ve dünyanın en dürüst insanları olarak nitelenen Abioi halkından söz eden Homeros'un, İskitleri dolaylı biçimde işaret ettiği ve onlara olabildiğince tarafsız bir yaklaşımla yer verdiği görülmektedir.²⁴⁰ Strabon, Homeros'un bahsettiği bu kabilelerin İskitler olduğunu, Homeros'un İskitleri para ve ticaretle ilişkisi olmayan sade bir hayat yaşayan dürüst kimseler olarak değerlendirdiğini belirtir. Ayrıca Hesiodos'un da İskitleri aynı şekilde ele aldığını dile getirmiştir.²⁴¹

Yunan kaynaklarında, İskitler göçebe yaşam tarzıyla anılmaktadır.²⁴² Aiskhylos, Zincire Vurulmuş Prometheus eserinde İskitlerin büyük tekerlekleri olan arabalarda yaşadıklarından söz etmektedir.²⁴³ Hippokrates, söz konusu bu arabaları kapsamlı bir şekilde tasvir etmenin yanında İskitlerin yaşam tarzlarına ilişkin belli başlı bilgiler sunmuştur. Buna göre dört veya altı tekerleği olan, keçe ile kaplanmış, iki veya üç öküz tarafından çekilen bu arabalar, soğuk geçen kış mevsimine dayanıklıdır. Kadınlar bu arabaların içinde yaşarken, erkekler ise at sırtında yaşamlarını sürdürmektedir. Yazar hayvancılıkla uğraşan İskitlerin, otlak alanları yetersiz bir hal aldığında yeni otlak arayışı için sürü hayvanları ile birlikte göç ettiklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla Kuzey Karadeniz'deki nehirlerin gür akışı gibi bu coğrafyada yaşayan İskit toplumu için de hayat o denli hızlı akmaktadır.²⁴⁴

Hippokrates, doğadaki sert koşulların İskit toplumunun yaşam biçimini şekillendirdiğini bildirmiştir. İklimin soğuk ve nemli olması erkekleri güçten

²⁴⁰ Hom. *Il.* XIII. 5-7; James William Johnson, "The Scythian: His Rise and Fall", *Journal of the History of Ideas*, 20/2, 1959, s. 251.

²⁴¹ Strab. VII. 3. 7; Esen, 2024, s. 10.

²⁴² Hdt. IV. 46; Aischyl. *Prom.* 709-713; Hippokr. *Aer.* XVIII; Rolle, 1989, s. 115; Hartog, 2014, s. 208.

²⁴³ Aischyl. *Prom.* 709-713; Hall, 1989a, s. 114; Rolle, 1989, s. 115; Hartog, 2014, s. 208.

²⁴⁴ Hippokr. *Aer.* XVIII; Esen, 2024, s. 12-13.

düşürmekte, savaşçılık özelliklerinin zayıflamasına neden olarak yay germekte ve cirit atmakta zorlanmalarına sebep olmaktadır. Bunun yanında her daim at sırtında olmalarından dolayı topallık ve kalçada yara görülmesi gibi hastalıklar da yaygındır. Hippokrates, bunu tedavi etmek için ise kulaklarının arka kısmını keserek kan akıttıklarını bu yöntemle bazılarının iyileştiğini belirtir. Yazar, İskitlerin zorlu yaşam koşullarında güçlerini toparlamak adına eklem bölgelerini dağladıklarından da bahseder. Dolayısıyla İskitya'nın sert doğa koşulları, burada yaşamlarını sürdüren İskitlerin hayat standartlarını etkilemiş gibi görünmektedir. Hippokrates, bu koşullardan kaynaklı olarak İskit erkeklerinde kısırlık ve cinsel isteksizliğin görüldüğünü bildirmiştir. Özellikle at sırtında olmaları pantolon giymeleri ve hastalıklarına çare olması için uyguladıkları tedavi yöntemlerinin onları cinsel isteksizlik hatta kısırlıktan muzdarip olmalarına yol açtığını ifade etmektedir. Kısırlıkla karşı karşıya kalan İskitler, bu durumu tanrının gazabı olarak görmüşlerdir. Bunun üzerine bu kişilerin kadın kıyafetleri giyerek kadın gibi davranmaya başladıkları aktarılır.²⁴⁵ Herodotos'un eserinde de bu kimseler "enare" adıyla anılmaktadır. Mısır'da giriştikleri yağma seferinde Aphrodite'nin tapınağını yağmaları sonucu tanrıça tarafından cezalandırılmışlardır. Öyle ki Herodotos onların soyundan gelenlerin ileride falcılıkla uğraştıklarını, İskitlerin ise bu yeteneklerin onlara tanrı tarafından bahşedildiğine inanarak onlardan çekindiklerini bildirir. Fakat Hippokrates bu durumun tanrılarla ilişkisi olmadığını belirtmekte, onların pantolon giymeleri, at sırtında olmaları ve tedavi yöntemlerinden dolayı bu hastalığa yakalandığını ifade ederek daha bilimsel bir yaklaşım sergilemektedir.²⁴⁶

İskitlerin, genel olarak göçebe bir yaşam tarzı ile özdeşleştirildiği görülmektedir.²⁴⁷ Herodotos, İskitlerin kentlerinin olmamasının onları yenilmez kıldığından bahsetmektedir. Ayrıca İskitya topraklarında kafası en aydınlanmış ulus olarak İskitleri nitelediği görülür.²⁴⁸ Buna karşın Hartog'a göre, Herodotos İskitleri öteki olarak tasvir etmiş ve bu ötekileştirme göçebelik teması üzerinden yapılmıştır.²⁴⁹ Bununla birlikte Herodotos İskit ve İskit olmayan kabileler ve onların yaşam tarzlarına

²⁴⁵ Hippokr. *Aer.* XVIII-XXII; Rolle, 1989, s. 54-55; Esen, 2024, s. 12-13.

²⁴⁶ Hippokr. *Aer.* XXIII; Hdt. I. 105, IV. 67; Minns, 1913, s. 45.

²⁴⁷ Hdt. IV. 46; Hippokr. *Aer.* XVIII; Aischyl. *Prom.* 709-713; Hall, 1989a, s. 114; Rolle, 1989, s. 115; Hartog, 2014, s. 208.

²⁴⁸ Hdt. IV. 46; Sarıkaya, 2017, s. 37.

²⁴⁹ Hartog, 2014, s. 85; Berk, 2022, s. 30.

ilişkin bir sınır çizmeye çalışsa da bu durum daha karmaşık bir hal almıştır.²⁵⁰ Buna göre İskitlerin göçebeliğine dair algı değişkenlik göstermekte, özellikle güneyden kuzeye doğru yaşam biçimlerinde belli başlı farklılıklar görülmektedir. Kallipidailerle Halazonların tarımla uğraşmaları, bunun karşısında Pantikapes ile Gerrhos Nehirleri arasında yaşayan İskitlerin ise göçebe olarak adlandırılmaları buna örnek gösterilebilir.²⁵¹ Bunun yanında Herodotos'un İskit kökenlerine ilişkin yer verdiği ve İskitlerin bizzat kendilerinin inandığı soy mitinde tarım ve yerleşik hayatla ilişkilendirilebilecek nesnelerin varlığı da dikkat çekmektedir.²⁵² Öte yandan Herodotos'un daha makul bulduğu soy mitinde İskitler Asya'dan yola çıkarak Araks Nehri üzerinden Karadeniz bozkırlarına gelen göçebeler olarak sunulmuştur.²⁵³ Dolayısıyla Herodotos'un İskitlere ilişkin aktardığı bilgilerin bir bütün oluşturmadığı söylenebilir. Buna rağmen onların geleneklerine ilişkin bilgilerin çoğunda göçebe yaşam tarzı satır aralarına yansımıştır. Hayvansal gıdalarla yapılan ürünler, keçeden yapılma çadırlar, ok ve yayın kullanımı, odunun yeterli olmamasından dolayı ilginç pişirme teknikleri kullanılması göçebelik yaşam tarzıyla paralellik göstermektedir.²⁵⁴

Hartog, Dareios'un İskit seferinden eli boş dönmesinin nedeninin İskitlerin göçebe olmalarıyla ilişkili olduğunu belirtir. Dareios'un İskitya seferinde İskit kralına teslim olması için elçi gönderdiğinde aldığı yanıt bu durumu yansıtmaktadır: Buna göre İskit kralı İdanthysos, "...Neden hemen savaşa girmiyorum, onu da sana açıklayayım: Bizim ne kentimiz var, ne de bir tek dikili ağacımız ki, elden gitmesin ya da yakılıp yıkılmasın diye korkup hemen savaşa girelim..."²⁵⁵ Ayrıca Artabanos'un Kserkses Yunan dünyasına sefere çıkmadan önce Dareios'un İskit seferini hatırlatırken sarf ettiği sözler de İskitlerin yaşam tarzına ilişkin benzer yapılar sunmaktadır:

"...Babana, kardeşim olan Dareios'a da söyledimdi, Skythlere karşı sefer açma, bunlar bir yere kent kurup yerleşmezler dedimdi, ama o Skythleri, bu göçebeleri egemenliği altına almayı kuruyordu, bana inanmadı; sefer açtı ve yiğitlerinden birçoğunu yitirmiş bir ordu ile dönmek zorunda kaldı. Oysa sen kralım, Skythlerden çok daha değerli kimselere karşı

²⁵⁰ Hdt. IV. 13-26; Minns, 1913, s. 47-48; Hartog, 2014, s. 207.

²⁵¹ Hdt. IV. 17, 19; Hartog, 2014, s. 208-209.

²⁵² Hdt. IV. 5-7; Hartog, 2014, s. 208.

²⁵³ Hdt. IV. 11; Minns, 1913, s. 44; Hartog, 2014, s. 62.

²⁵⁴ Minns, 1913, 47, 49.

²⁵⁵ Hdt. IV. 127; Hartog, 2014, s. 33, 82.

yürümek istiyorsun; bunların gerek deniz savaşında gerekse kara savaşında çok becerikli oldukları söyleniyor...”²⁵⁶

4.2. Yeme İçme Alışkanlıkları

İskitlerin yemeklerini avcılık, sığır veya atlardan karşıladıkları görülmektedir. Kısırak sütünden elde edilen tereyağı, peynir, süt ayrıca avladıkları ve besledikleri hayvanların eti temel besin kaynakları olarak sunulmuştur. Bunun yanında soğan, sarımsak, darı gibi tarım ürünleriyle beslendikleri de bilinmektedir.²⁵⁷

Hippokrates, İskitya’daki sert koşullardan dolayı burada yaşayan göçebe İskit kabilelerinin yıl içerisinde benzer yemeklerle beslendiğini ifade etmiştir. Buna göre haşlanmış et yediklerini ve kısırak sütü içtiklerini belirtmiştir. Bunun yanında bu süttten yapılan hippakē adında bir peynir tükettiklerinden de bahseder.²⁵⁸ Herodotos, İskitlerin sütü yaparken kullandığı ilginç teknikleri detaylıca aktarmıştır. Söz konusu bu sütü yaparken gözlerini kör ettikleri kölelerden yararlandıklarını bildiren Herodotos bunun nedeni olarak İskitlerin göçebe bir yaşam sürdürdüğü ve ekip biçmediğini ifade etmiştir.²⁵⁹ Göçebelik ve kölelerin gözlerinin kör edilmesi arasındaki ilişkiyi irdeleyen Hartog, Mısır firavunu Sesostri’sin köleleri imar faaliyetlerinde kullandığına başka bir deyişle onların emeğini zorla sömürdüğüne dair pasajları ele alarak iki toplum arasında sunulan farklılığı vurgulamıştır.²⁶⁰ Bunun yanında bazı araştırmacılar İskitlerin süt içme alışkanlıklarını mercek altına almıştır. Yunanlar için su karıştırılarak şarap içmek medeniyet göstergesi iken, süt içmek ise Yunan zihninde ilkelik göstergesi olarak algılanmıştır. Buna yönelik olarak Homeros’un destanında medeniyetten uzak Kyklopların süt içtiğine dair dizelere işaret edilmiştir.²⁶¹ Ancak daha önce değinildiği gibi Homeros ve Strabon’un konuya ilişkin olumsuz bir tutum sergilediğini söylemek zordur.²⁶²

²⁵⁶ Hdt VII. 10; Hartog, 2014, s. 69.

²⁵⁷ Hdt. IV. 2, 17; Minns, 1913, s. 49.

²⁵⁸ Hippokr. Aer. XVIII-XIX.

²⁵⁹ Hdt. IV. 2; Hartog, 2014, s. 52; Eleni Vakouftsi, “The perception of the Scythians in Greek historiography (5th-3rd cent. BC). Images of the Other”, *International Hellenic University Scholl of Humanities (Master of Arts (MA) in Black Sea cultural Studies)*, Thessaloniki, 2013, s. 42-43; Berk, 2022, s. 30.

²⁶⁰ Hdt. II. 108; Hartog, 2014, s. 52.

²⁶¹ Hom. Od. IX. 295; Vakouftsi, 2013, s. 43; Berk, 2022, s. 30.

²⁶² Hom. Il. XIII. 5-7; Strab. VII. 3.7; Vakouftsi, 2013, s. 43.

Araştırmacılar arasında İskitlerin şarabı su ile karıştırmadan içme alışkanlıkları onların Yunanların zıddı olduğuna dair bir görüşü yansıtmaktadır. Bazı Antik Yunan kaynakları İskitya'yı üzüm bağlarının/asma bahçelerinin bulunmadığı (hatta bulunmayan tek yer) bir coğrafya olarak göstermektedir.²⁶³ Herodotos, İskitlerin özellikle yemin törenlerinde şarap içtiğini söylemektedir. Ancak şarabı su karıştırmadan tüketirler. Bu durum İskitlerle özdeşleşmiş gibi görünür ve Yunan geleneğine uygun değildir. Öyle ki Sparta kralı Kleomenes'in delirerek ölmesinin nedeni onun İskitlerle beraber şarabı su karıştırmadan içmesine bağlanmaktadır.²⁶⁴ Athenaios'un eserinde de "İskit usulü içmek" deyimiyle karşılaşılır.²⁶⁵ Platon'un da İskitlerin şarap içme alışkanlıklarına yer verdiği görülmektedir.²⁶⁶ Yunanların dünyasında şarap medeni bir içki olsa da katıksız içmek barbarlık olarak görülmekte, dolayısıyla İskitlerin bu alışkanlıkları onların ilkelliğini yansıtmaktadır.²⁶⁷

4.3. Fiziksel Görünümleri

Herodotos'un genel anlamda bakıldığında İskitlerin fiziksel özelliklerine pek yer vermediği görülmektedir.²⁶⁸ Hippokrates ise İskitlerin iklim şartlarından dolayı birbirlerine benzediklerini belirtmiştir. Buna göre beyaz tenli olmalarına rağmen yüzleri soğuktan kırmızı bir görünümündedir. Daha öncede değinildiği gibi erkeklerin at sırtında olmalarından dolayı eklem hastalıklarından muzdarip oldukları ifade edilmiştir. Bunun yanında Hippokrates, hareketsiz bir hayat sürmelerinden kaynaklı şişman, kısa boylu ve tembel olduklarını aktarmıştır. Aynı zamanda erkek çocuklarının arabaların içinde yaşayıp hareketleri kısıtlı olduğu için bedensel gelişimlerinin zayıf olduğunu da kaydeder. Benzer şekilde kadınların şişman ve hantal olduğunu ifade etmektedir.²⁶⁹

²⁶³ Athen. X. 441; Diog. Laert. I. 104; Hartog, 2014, s. 175.

²⁶⁴ Hdt. IV. 66, VI. 84; Hartog, 2014, s. 175; Berk, 2022, s. 31.

²⁶⁵ Athen. X. 427; Hartog, 2014, s. 175; Berk, 2022, s. 31, Vakouftsi, 2013, s. 45.

²⁶⁶ Plat. *leg.* 637e; Hartog, 2014, s. 175; Vakouftsi, 2013, s. 46.

²⁶⁷ Vakouftsi, 2013, s. 46-47; Berk, 2022, s. 31.

²⁶⁸ Rolle, 1989, s. 54.

²⁶⁹ Hippokr. *Aer.* XIX-XXII; Rolle, 1989, s. 54; Esen, 2024, s. 12-13.

4.4. Savaşçı Özellikleri

Herodotos'un İskitlerden söz ettiği bölümlerde onları atlı okçular olarak ele aldığı görülmektedir.²⁷⁰ Arkeolojik buluntularla da desteklenen bu durum, İskitlerin en temel saldırı silahlarının ok ve yay olduğunu ortaya koymaktadır.²⁷¹ Özellikle Kuzey Karadeniz'de yürütülen kazı çalışmalarında soylulara ait olduğu düşünülen mezarların yanı sıra sıradan bireylere ait mezarlarda bile çok sayıda ok ucu tespit edilmiştir. Bu durum hem İskit toplumunda okçuluğun ne denli yaygın olduğunu göstermekte, hem de antik metinlerde yer alan okçu kimlikleriyle ilgili ifadeleri pekiştirmektedir. Rolle, İskit mezarlarındaki buluntuları yorumlarken adeta öbür dünyada savaşa gider gibi baştan aşağı silahlanmış ve yedek teçhizatlarla donatılmış bir halde gömüldüklerinden bahsetmekte; bu durumu günlük yaşamlarının bir yansıması olarak değerlendirmektedir.²⁷²

Ok ve yay kullanımı haricinde Herodotos'un da belirttiği gibi kendilerine özgü olan balta (sagaris),²⁷³ kısa kılıç ve kamçı gibi silahlardan yakın çatışmalarda faydalanmışlardır. Bununla beraber gorytos olarak adlandırılan sadağın da mucidi olmaları muhtemeldir.²⁷⁴ Aristoteles, İskitlerin oklarına zehir sürdüklerini bu zehri yavru bir yılan yakalayıp öldürdükten sonra çürümesini bekleyerek, yılanın zehriyle insan kanını karıştırarak elde ettiklerini bildirmiştir.²⁷⁵

Herodotos, İskitlerin savaş gelenekleri hakkında bilgilere yer vererek düşmanlarına karşı gösterdikleri davranışları barbaros kavramıyla bağdaştırır. Buna göre düşmanlarının kafalarını kesip derilerini yüzen İskit savaşçıların, ilk öldürdükleri düşmanın kanını bir kupaya akıtarak içtiklerini belirtir. Bu savaşçılar öldürdükleri her bir düşmanın kafasını keserek kralına takdim etmekte ancak böylelikle ganimetten yararlanabilmektedir. Bunun yanında kestikleri düşman kafalarını atlarının dizginlerine astıkları ve bunu cesaretlerinin bir göstergesi olarak

²⁷⁰ Hdt. I. 73; Hartog, 2014, s. 72.

²⁷¹ İlhami Durmuş, "İskitlerin Askeri Gücü", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu*, Cilt: 6, Ankara, 2018, s. 239.

²⁷² Rolle, 1989, s. 64-66.

²⁷³ Hdt. VII. 64.

²⁷⁴ Rolle, 1989, s. 65-66.

²⁷⁵ Aristot. *Mir.* 845. 141.; Rolle, 1989, s. 65; Durmuş, 2018, s. 240; Mike Loades, "Scythian Archery", *Masters of the Steppe: the Impact of the Scythians and Later Nomad Societies of Eurasia*, ed. Svetlana V. Pankova-St John Simpson, Archaeopress Publishing, Oxford, 2020, s. 264.

değerlendirdikleri görülür. Böylece en çok düşman öldüren, en yiğitleri olarak kabul edilmiştir.²⁷⁶ Dolayısıyla gösterilen kahramanlık hem toplumsal prestij kazandırmakta hem de İskitlerin askerî yapılarının güçlenmesine katkı sunmaktadır.²⁷⁷ Buna yönelik olarak Herodotos'un aktardığı İskitlerin kendi aralarındaki yeminleri, yani bir tür kan kardeşliği sayılan tören de onların farklı savaş geleneklerinin yansıması olarak değerlendirilmiştir. Bu törende kılıç, ok, balta, mızrak gibi kendi silahlarını bedenlerine batırıp kendi kanlarından oluşan karışımı içtikleri aktarılır. Rolle'ye göre bu törende, savaşçılar eşit statüde gösterilmekte ve savaşçılar arasında ölene değin bir bağ kurulması simgelenmektedir. Bu açıdan bu yeminle yalnızca savaşçılık geleneği değil kurulan kutsal bağ neticesinde savaşlardaki avantajlarının da yansıtıldığını bildirmektedir.²⁷⁸ Bunun dışında İskit toplumunun Yunanlar gibi tanrılar için tapınak yapma gibi adetlerinin olmadığını dile getiren Herodotos, onların Ares'i ayrı bir yere koyduğunu ve Ares adına bir tapınak yaptıklarını, tapınağın üzerinde de Ares'i temsil eden bir palanın dikili olduğunu ifade eder.²⁷⁹ İskitlerin dini inanışlarında Ares'in önemli bir yere sahip olması onların savaşçı yapısını açığa çıkarıyor gibi görünmektedir.

Herodotos, İskitleri atlı, okçulukta uzman, göçebe bir yaşam sürmeleri sayesinde düşmanları tarafından yenilemez ve ele geçirilemez bir halk olarak tanımlamıştır.²⁸⁰ Thukydides ise İskitlerin savaşçılık hünerlerine ilişkin övgülerde bulunmuş, İskitlerin bir araya geldikleri takdirde kimsenin onları yenemeyeceğini belirtmiştir.²⁸¹ Herodotos'un aktardığı ve MÖ 513 yılında gerçekleştiği düşünülen Dareios'un İskit seferinde, İskitlerin askeri güçlerinin tüm yönleriyle yansıtıldığı görülmektedir. Dareios'un başarısızlığının temel nedeni, İskitlerin yerleşik düzenden uzak, hareketli yaşam biçimidir. Onların yakılıp yıkılacak kentleri, ele geçirilecek kaleleri yoktur; bu durum savaşın klasik biçimlerinin uygulanmasını imkânsız kılar. Herodotos, İskitlerin Dareios karşısındaki taktiklerini aktarırken, onları adeta "atlı hayaletler" gibi tasvir eder. Göçebeliklerinden kaynaklanan bu hareketlilik, savaş stratejilerine de yansımıştır. Kuyuların zehirlenmesi, otlakların tahrip edilmesi ve

²⁷⁶ Hdt. IV. 65.

²⁷⁷ Durmuş, 2018, s. 238.

²⁷⁸ Hdt. IV. 70; Rolle, 1989, s. 61-62.

²⁷⁹ Hdt. IV. 62.

²⁸⁰ Hdt. IV. 46; Durmuş, 2018, s. 238.

²⁸¹ Thuk. II. 97; Berk, 2022, s. 33.

doğrudan çarpışmadan kaçınılması İskitlerin uyguladığı gerilla tipi taktiklerdir. Bu taktikler sayesinde Pers ordusu yıpratılmıştır. Herodotos'un anlatısında bir noktada İskitler ile Persler karşı karşıya gelir; ancak bu karşılaşma da İskitlerin, savaş düzeni içindeyken bir tavşanı fark edip onu kovalamaları, Persler tarafından kendileriyle alay edildiklerine dair bir işaret olarak yorumlanır. Bu olay, Dareios'un nihai olarak geri çekilme kararı almasına sebep olur.²⁸²

Her ne kadar İskitlerin kentsiz yaşamları Yunanlarca öteki olarak algılansa da bu durumun getirdiği savaşçı özelliklerin Yunanlar arasında dikkat çektiği söylenebilir. S. M. Çalış, Kolonizasyon Dönemi'nde iki toplum arasında oluşan etkileşim sonucunda Yunanların İskit savaş tekniğini ve savaş aletlerini yakından gözlemlediklerini bunun neticesinde Yunanlar arasında İskit savaşçılığının özenti haline dönüştüğünü ifade etmektedir. Böylece Yunanların İskit yayını, ok ve sadağını kendi savaş aletlerinin arasına dahil ettiğini bu silahların Yunanlar tarafından öğrenilmesinin de bölge askeriyesi adına önemli bir gelişme olduğunu belirtir.²⁸³

4.5. Dini İnançları

Göçebe bir yaşam tarzı benimseyen İskitlerin, inanç sistemlerinin de bu yaşam biçimiyle şekillendiği anlaşılmaktadır. Doğa koşulları ile hem mücadele eden hem de uyum sağlamaya çalışan bozkır toplumu, karşılaştığı doğa olaylarının sebebini ruhlarla ilişkilendirmiştir. Bu ruhlardan bazıları iyi olarak nitelendirilmiş, bazıları ise kötücül olarak görülmüştür. Ruha inanış fikrinin hakim olduğu İskit toplumunda, bazı nesnelere kutsiyet atfedilerek onların ruhu olduğuna inanılmıştır.²⁸⁴ Ayrıca İskit toplumunda ruh inancıyla birlikte Tanrı inancının da var olduğu görülmektedir. Durmuş, İskitlerin çok tanrılı inanç sistemini benimsediğini ifade etmiş, bunun nedenini Yunan pantheonunun İskit pantheonu üzerindeki etkisine bağlamıştır.²⁸⁵

²⁸² Hdt. IV. 120-134; Rolle, 1989, s. 86, 98; Vakouftsi, 2013, s. 46; Durmuş, 2018, s. 245; Muzaffer Demir, "İskit-Sparta Bağlantıları Üzerine Değerlendirmeler", *Archivum Anatolicum* (ArAn), 14/2, 2020, s. 193.

²⁸³ Said Mübin Çalış, "Atina'da Bulunan Bozkır Halklarının Sosyal Statüsü (MÖ VI-V. Yüzyıl)", *İstanbul International Modern Scientific Research Congress*, İstanbul, 2021a, s. 681.

²⁸⁴ Taner Tarhan, "İskitlerin Dini İnanç ve Adetleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 23, İstanbul, 1969, s. 147-148.

²⁸⁵ Durmuş, 2007, s. 109.

İskit dini yapısına ilişkin bilgiler sınırlıdır. Bu nedenle en kapsamlı ve temel kaynak olarak Herodotos öne çıkmaktadır.²⁸⁶ Herodotos, İskit tanrılarını Yunan pantheonundaki karşılıklarıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu tanrılar arasında yalnızca Ares ve Herakles'in İskit dilindeki karşılığının verilmediği görülmektedir.²⁸⁷

Herodotos, İskit tanrıları arasında en çok Yunanların “Ocak Tanrıçası” olarak atfettiği Hestia'nın tapınım gördüğünü, Hestia'nın İskit dilindeki karşılığının ise Tabiti olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁸ Tarhan, Tabiti'nin, İskitler bölgeye gelmeden önce yerel halk tarafından tapınım görmekte olan bir tanrıça olduğunu, İskitlerin gelişiyle birlikte onların inanç sistemine de entegre edildiğini belirtmiştir. Tarhan'ın Ebert'den aktardığına göre, Tabiti Anadolu'da tapınım gören Artemis ile ilişkilendirilirken, kimi araştırmacılar ise Pers tanrıçası Anahita ile kıyaslamaktadır.²⁸⁹ Grakov da Herodotos'un aktardığı tanrıların neredeyse tamamını Pers kökeniyle ilişkilendirmiştir.²⁹⁰

İskit pantheonunda önemli bir konumda olan Tabiti, Ana Tanrıça ve “Çadırın Koruyucusu” olarak tapınım görmüştür. Tarhan, Tabiti'nin Hestia ile özdeşleşmesinin, çadırdaki her daim yanan kutsal ateşin varlığıyla bağlantılı olabileceğini düşünmüştür.²⁹¹ Bununla birlikte Herodotos'un aktardığı pasajda, Dareios'un İskitlerin kendisine itaat etme çağrısı üzerine İskit kralı İdanthysos'un, “...ben yalnız iki efendi tanıyorum; atam Zeus ve İskitlerin Kraliçesi Hestia...” cevabı Tabiti'nin İskit pantheonundaki önemini göstermektedir. Buradan hareketle Tabiti'nin sadece aile koruyucusu değil, aynı zamanda kraliyet koruyucusu olarak da atfedildiği düşünülmektedir.²⁹² Söz konusu önem sanatsal temsillere de yansımış, bazı tasvirlerde Tabiti'nin krala, gücü simgeleyen *rhyton* (içki kabı) ve asa sunduğu betimlenmiştir (Resim 1). Bunun yanı sıra, Tabiti'nin at figürleri üzerinde yarı hayvan yarı insan biçiminde tasvirlerinin

²⁸⁶ Tarhan, 1969, s. 148; Durmuş, 2007, s. 110; Grakov, 2008, s. 163.

²⁸⁷ Grakov, 2008, s. 163-164.

²⁸⁸ Hdt. IV. 59; Tarhan, 1969, s. 149; Durmuş, 2007, s. 110; Grakov, 2008, s. 163; Hartog, 2014, s. 139-140, 189-190.

²⁸⁹ Tarhan, 1969, s. 150-151.

²⁹⁰ Grakov, 2008, s.164.

²⁹¹ Tarhan, 1969, s. 149.

²⁹² Hdt. IV. 127; Grakov, 2008, s. 163-164; Hartog, 2014, s. 139.

yanında vahşi hayvanlarla da tasvir edildiği görülmektedir. Dolayısıyla tanrıçanın hayvanların hâkimi olarak da anıldığını söylemek mümkündür.²⁹³

Herodotos, İskitlerin Tabiti (Hestia) dışında Zeus’a Papaïos, onun eşi olduğuna inanılan Toprak Tanrıçası Gai’a Api, Apollon’a Oitosyros, Aphrodite’e Argimpasa adlarıyla taptıklarını ifade eder. Kraliyet İskitlerinin ise söz konusu tanrılara ek olarak Poseidon’a Thagimasadas adıyla inandıklarını bildirir.²⁹⁴

Herodotos, tüm bu tanrıların yanında İskitlerin inanç sistemlerinde Ares’in ayrı bir yere sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Buna göre İskitlerin tanrılar için sunak, heykel, tapınak yapma gibi adetlerinin olmadığını aktarırken Ares’in bir istisna oluşturduğunu belirtmiştir. Ares’e adanmış olan kare biçimli ve kenarları üç *stadion* uzunluğunda olan bir tür tapınağın varlığından söz etmektedir. Bu tapınak, ince dallardan oluşan demetlerin yığılmasıyla oluşturulmuştur. Fırtınalar nedeniyle sık sık yıkıma uğrayan bu tapınağın her yıl 150 araba dolusu odunla onarıldığı aktarılır. Tapınağın tepe noktasında ise Ares’i simgeleyen büyük bir *pala* (kılıç) dikili durumdadır. Her yıl sürü hayvanları ve at kurban edilerek bu palanın üzerine kurbanların kanı akıtılmıştır.²⁹⁵ Tarhan, Ares’e yapılan bu ritüelde Trak kültürünün etkisi olabileceğini ifade eder. Öte yandan yazar için bu ritüelin ne şekilde yapıldığı belirsiz olduğundan problem teşkil etmektedir. Herodotos’un da belirttiği gibi kereste kıtlığı olan bir bölgede kerestenin nereden temin edildiği muğlaktır. Ayrıca Herodotos’un Ares’in İskit dilindeki karşılığını vermemesini vurgulayan yazar Herodotos’un konuya ilişkin verileri başka bir kaynaktan almış olabilme ihtimali üzerinde durmuştur.²⁹⁶

Herodotos’un İskit tanrılarına dair bu anlatısı İskitlerin “ötekiliği” veya “barbar” olması retoriğine dair bir yansıma olarak yorumlanmaktadır. Yunanların algı biçiminde tanrılar adına heykel, sunak ve tapınak yapmak “Yunan olma” göstergesi olarak görülürken bunların yokluğu ise ilkelliği temsil etmektedir. Hartog, Ares adına yapılan tapınağın bir bakıma düzeni veya şehirleşmeyi temsil ettiğinden onu İskit pantheonundaki en az ilkel tanrı olarak nitelendirmiştir. Öte yandan Ares Yunan dünyasında en ilkel tanrılar arasında görülmektedir. Sophokles, onun için “Tanrıların

²⁹³ Tarhan, 1969, s. 151.

²⁹⁴ Hdt. IV. 59.

²⁹⁵ Hdt. IV. 62; Tarhan, 1969, s. 152-153; Grakov, 2008, s. 164.

²⁹⁶ Hdt. IV. 62; Tarhan, 1969, s. 153.

Tiksindiği Tanrı” demektedir. Dolayısıyla Hartog, Ares’in İskit dünyasında önemli bir konuma sahip olmasının nedenini, Yunanlılardaki olumsuz imajıyla ilişkilendirir.²⁹⁷

4.5.1. Kurban Ritüelleri

Herodotos, İskitlerin her tanrıya aynı kurban ritüelini gerçekleştirdiklerini ifade eder. Buna göre Herodotos İskitlerin genel olarak domuz haricinde çoğu hayvanı özellikle de atı kurban ettiğini bildirmiştir. Bu ritüelde kurbanı bir ip ve sopa yardımıyla boğarken öncesinde bir tören yapılmaması, ateş yakılmaması, kutsal su serpilmemesi dikkat çeken noktalardan biridir. Nitekim bu ritüeller Yunan geleneğinde var olanın tam zıddıdır. Kurban ritüeli öncesi bir hazırlık evresi olmayışı bunun dışında kurbanın boğularak öldürülmesi kurban ritüelinden ziyade şiddet içeren bir eylem olarak anılmıştır. Herodotos, hayvan kurban etmenin yanında sadece Ares için insan da kurban edildiğini belirtir. Ele geçirdikleri 100 esirden birini Ares için kurban etmişlerdir. İnsan kurban ederken hayvanlardan farklı olarak kurbanın üzerine şarap serpip kafasını bir cismin üzerinde keserek, cismi palanın olduğu yere kadar taşıyıp kanı palanın üzerine akıttıklarından bahseder. Son olarak kurbanın kolunu omzundan keserek fırlattıklarını da bildirir.²⁹⁸

4.5.2. İskitlerin Ölü Gömme Adetleri ve Cenaze Törenleri

Herodotos, İskitlerin ölü gömme adetleri ve kralları öldüğünde onları onurlandırmak adına yaptıkları cenaze törenlerine ilişkin kapsamlı bilgiler sunmuştur. Herodotos kral mezarlarını Borysthenes Nehri’nin sonuna, İskit krallığının en uzak toprakları olan Gerrhos bölgesine lokalize etmiştir. Kralları yaşamını yitirdiğinde İskitlerin dörtgen biçiminde bir mezar kazdıklarını, mezar hazır olunca ölüyü oraya taşıdıklarını bildirir. Bunun akabinde kralın karnının kesilerek iç organlarının çıkarıldığını yerine anason, maydanoz gibi bitkiler doldurularak dikildiğini ve bedeninin balmumuyla kaplandığını anlatır. Söz konusu mumyalama işleminin ardından kralın bedeni bir arabaya konularak Gerrhos topraklarına doğru yola çıkılır. Yol boyunca kralın naaşının farklı İskit kabilelerine teslim edildiğinden, teslim alanların ise memelerini kesme, kafalarını kazıma, sol ellerine ok saplayarak yas

²⁹⁷ Soph. *Oid. T.* 215; Hartog, 2014, s. 201-202.

²⁹⁸ Hdt. IV. 60-63; Hartog, s. 193-199.

tutmalarından bahsedilir. Gerrhos topraklarına vardıkları zaman mezar kazılarak içine çimen yayıp kralın bedenini bu çimenin üzerine bıraktıkları ve mezarın her iki tarafına mızrak dikerek, sazlarla örgülü ağaçtan bir gölgelikle üzerini kapladıkları aktarılmıştır. Herodotos, kralın seyisinin, eşlerinden birinin, içki taşıyıcısının, aşçısı, uşağı, habercisi ve atlarının boğularak öldürölüp kralın yanına koyulduğunu ve mezarın içine çok sayıda altın kase yerleştirildiğini ifade etmiştir. Ritüel tamamlanınca ise mezarın üzerine bir tümsek oluşturmak için birbiriyle yarıştıklarından da bahsetmiştir. Cenaze defnedilse de görünen o ki ritüel daha tamamlanmamıştır. Bir yılın ardından İskit soyundan olan, kralın en iyi 50 hizmetçisi ve elli atının boğularak öldürölündüğünü ve mumyalandıklarını belirtir.²⁹⁹

Herodotos'un aktarmış olduğı cenaze törenleriyle ilgili bilgiler, Karadeniz bölgesinde bulunan, çoğunluğu kraliyet veya soylulara ait olan mezarlardaki buluntularla uyushmaktadır (Harita 2). Ivantchik, Herodotos'un konuya ilişkin bilgileri İran geleneklerine aşına olan Helenleşmiş bir İskitliden edindiğini düşünmektedir. Herodotos'un aktarımlarından anlaşıldığı üzere bu mezarlar MÖ 5. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir. Günümüzde tespit edilen mezarlar arasında ilk grup MÖ 7. yüzyılın ortaları ve 6. yüzyılın ortasına tarihlendirilirken; ikinci grup ise genel olarak MÖ 4. yüzyıl başı veya 3. yüzyılın başına tarihlendirilmiştir. Ayrıca MÖ 5. yüzyılda Herodotos'un bahsettiğı gibi gösterişli mezarlar yerine daha mütevazı mezarlar tespit edilmiştir. Öte yandan Ivantchik, Herodotos'un İskit kültürüne ilişkin aktardığı anlatıların MÖ 7. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar tarihlendirilen mezar buluntularıyla uyushduğunu ifade etmektedir. Özellikle İskit mezarlarındaki buluntular, Herodotos'un belirttiğı gibi kralın ölü bedeninin iki tarafına mızrak dikilmesi, cariyelerin, hizmetçilerin ve atların kurban edilmesi, mezarların içine yerleştirilen altın kaselere ilişkin anlatılarla paralellik içindedir. Mezarlarda pek çok toprağı saplanmış mızrak, hayvan ve insan kemikleri, altın kaseler ele geçirilmiştir. Bunun yanında mumyalama geleneğine ilişkin buluntular da mevcuttur. Mumyalanan cesetler her ne kadar İskit coğrafyasında doğa koşulları nedeniyle korunamasa da Altay Dağları'nda Herodotos'un eseriyle aynı döneme ait buluntulara rastlanmıştır. Burada yaşayan yerel

²⁹⁹ Hdt. IV. 71-73; Askold I. Ivantchik, "The Funeral Of Scythian Kings: The Historical Reality And The Description Of Herodotus (4.71-72)", *Barbarians of Ancient Europe*, ed. L. Bonfante, Cambridge, 2011, s. 79-81.

halklar İskit kültürüne yakın veya akrabaları olarak değerlendirildiğinden bu durum dolaylı olarak kanıt teşkil etmektedir. Bunun yanında İskitlerin yas tutma geleneklerinde kendilerini yaralamalarına ilişkin anlatıları da doğrulamak mümkündür. Özellikle Chertomlyk mezar höyüğünün yakınında dört farklı insana ait parmak tespit edilmiştir.³⁰⁰

4.6. İskitlerin Yabancı Geleneklere Karşı Tutumu

Herodotos, Yunan düşüncesinde Karadeniz’de yaşayan halkların tasvirini konu alırken, aynı zamanda bu bölgede yaşayan İskitlerin yabancı halklara karşı tutumunu İskit/Yunan kökenli olduğu düşünülen Olbialı Anakharsis’in hikayesini örnek göstererek ele almıştır.³⁰¹ Pek çok ülke gezip zengin kültürel bir birikim kazanan Anakharsis, ülkesine dönüş yolculuğunda Kyzikos’da duraklamıştır. Burada Tanrıça Kybele kültünden etkilenen Anakharsis yurduna döndüğünde, ülkesine güvenli bir şekilde dönebilmek adına tanrıçaya adadığı adağı yerine getirirken İskitler tarafından görülmüş ve en nihayetinde Yunan adetini benimsediği için İskit Kralı Saulis tarafından öldürülmüştür.³⁰² Herodotos tarafından Yunan kültürünü keşfetmek ve öğrenmek amacıyla yola çıktığı belirtilen Anakharsis³⁰³ ilerleyen süreçte Antik yazarlar tarafından yalnızca Yunan kültürünün öğrencisi olarak değil aynı zamanda bir öğretici konumuna ulaşmıştır. Bu bağlamda incelendiğinde, Yunanların nezdinde soylu bir barbar olarak değerlendirilen Anakharsis’i,³⁰⁴ Platon, Thales ile bir tutmuş ve onun zanaat veya başka alanlarda zekice bazı aletler icat ettiğini aktarmıştır.³⁰⁵ Strabon’un Ephoros’tan aktardığına göre, Anakharsis iki uçlu gemi çapası ve demirci körüğünü icat etmiştir.³⁰⁶ Diogenes Laertios ise bazılarının göre çömlekçi çarkının da Anakharsis tarafından bulunduğunu belirtmiştir.³⁰⁷

³⁰⁰ Ivantchik, 2011, s. 71-93.

³⁰¹ Artamonov, 2020, s. 97.

³⁰² Hdt. IV. 76-77; Artamonov, 2020, s. 97; Demir, 2021, s. 165; Josephus da Anakharsis’in kendi halkı tarafından öldürüldüğünü zira onun Yunan alışkanlıkları edindiğini ifade eder ve eserinde İskitlerin yabani hayvanlardan biraz daha iyi durumda olduğunu bildirir (Ios. c. Ap. II. 269).

³⁰³ Hdt. IV. 77; Muzaffer Demir, “Lucianos’un Anakharsis Adlı Eserinin İçerik Bakımından Tanıtımı ve Yorumu”, *Uluslararası Samsatlı Lucianos Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. M. Çevik, Adyaman Üniversitesi 2008, s. 34.

³⁰⁴ Demir, 2008, 34-36; Demir, 2021, s. 165.

³⁰⁵ Plat. Rep. X. 600a; Demir, 2008, s. 35; Demir, 2021, s. 166.

³⁰⁶ Strab. VII. 3. 9; Demir, 2021, s. 166.

³⁰⁷ Diog. Laert. I. 8. 105; Demir, 2021, s. 166.

Anakharsis'in zaman içinde soylu bir barbar kimliğine büründüğü görülmektedir. Özellikle MÖ 4. yüzyıldan itibaren İskit algısı da Anakharsis üzerinden değişerek başka bir boyut kazanmış ve İskit toplumu da “soylu barbarlar” olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁸ İskitlerin vahşi imajları göz ardı edilerek onları erdemli, misafirperver, cömert gibi olumlu tasvirlerle ele almışlardır. Özellikle Strabon Epheros'a gönderme yaparak İskitleri bahsedilen olumlu tasvirlerle donattığı, buna karşın Hellenleri ise aç gözlülük, lüks düşkünlüğü ile suçladığı görülmektedir.³⁰⁹

Lucianos, Anakharsis'in Atina'ya gelen ilk İskitli olmadığını onun gelmesinden önce Toksaris adında bir İskitlinin de geldiğini belirtmiştir. Anakharsis'in aksine soylu bir aileye mensup olmayan Toksaris'in, Asklepios'un oğlu olarak görülüp Atina'da kahraman statüsüne eriştiğini aktarmıştır. Anlatıya göre Toksaris büyük veba zamanında sokaklara şarap serpilmesini önererek Atinalıları vebadan kurtarmıştır. Onun yaptığı ilaçlarla Atina halkı pek çok hastalığına çare bulduğundan dolayı “Yabancı Hekim” olarak anıldığı belirtilir. Anakharsis'in aksine memleketine geri dönmeyen Toksaris öldüğünde Atinalılar tarafından onun için beyaz bir at kurban edilmiş olup, mezarının bulunduğu yere İskit imgeleri içeren bir sütun dikildiği aktarılmıştır. Bu sütun üzerindeki İskit figürünün sol elinde yay, sağ elinde ise bir kitap olduğu bildirilmiştir.³¹⁰

Anakharsis'le benzer bir kaderi paylaşan bir diğer kişi ise İskit Kralı Skyles'dir. Herodotos, Skyles'in annesinin İstria'da doğmuş bir yabancı olduğunu ve Skyles'in ondan Yunan dilini öğrendiğini aktarmaktadır. Kendi kültürünü beğenmeyen Skyles Yunan eğitimi alarak bir Yunan gibi davranmaya başlamıştır. Olbia'da mermer sfenks ve griffonlarla bezenmiş bir saray yaptırarak burada bir Yunan gibi yaşamıştır. Ancak bu durumu kendi halkından gizlemeye çalışmasına rağmen başarılı olamamış, İskit halkı onun Yunan adetlerini benimsediğini öğrenince Trakya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. En nihayetinde Anakharsis örneğinde olduğu gibi kendi halkı tarafından öldürülmüştür.³¹¹

³⁰⁸ Demir, 2008, s. 36-37. Soylu bir kimliğe bürünen Anakharsis üzerinden Yunan kurumlarındaki yozlaşma antik yazarlar tarafından değerlendirilmiştir (Lukian. Anach. 1-4; Demir, 2008, s. 31-32, 38-39).

³⁰⁹ Strab. VII. 3. 9; Demir, 2008, s. 37.

³¹⁰ Lukian. *Scyth.* 1-3; Çalış, 2021a, s. 691-692.

³¹¹ Hdt. IV. 78-80; Artamonov, 2020, s. 97-98.

Artamonov, İskitlerin kendi geleneklerine bağlı kalma hususunda direnç gösterecekleri de özellikle koloni hareketi ile beraber Yunan etkisinin bu coğrafyada giderek yayıldığına dikkat çekmiştir.³¹² Ayrıca Herodotos'un aktardığı, İskit Kralı Skyles'in Olbia'da mermer sfenks ve griffonlarla bezeli bir saray yaptırtmasının iki toplum arasındaki dostane ilişkileri ve refahı yansıttığı düşünülmüştür.³¹³ Öte yandan Herodotos'un Skyles ve Anarkhasis örneğiyle aktardığı, İskitlerin yabancı geleneklere karşı tutumu ile ilgili anlatılarının³¹⁴ arkeolojik verilerle karşılaştığı anlaşılmıştır. Özellikle, Olbia'da bulunan bazı mezarların ilk katmanının açılması ile Yunan ve İskit nüfuslarının karıştığı tespit edilmiş olup mezarlarda amforalar gibi Yunan menşeli pek çok ürün bulunmuştur. Ek olarak silah, kemik ve bronzdan yapılan İskit objeleri de buluntuların arasında yerini almıştır.³¹⁵

³¹² Artamonov, 2020, s. 98.

³¹³ Hdt. IV. 78; John Boardman, *The Greek Overseas Their Early Colonies And Trade*, Thames and Hudson Press, London, 1980, s. 251.

³¹⁴ Hdt. IV. 76-80.

³¹⁵ Jacobson, 1995, s. 43.

3. BÖLÜM

1. İSKİT-YUNAN ETKİLEŞİMİ

MÖ I. binyılda Yunanların Karadeniz coğrafyasında keşif gezileri yaptıkları düşünülmektedir.³¹⁶ Bu keşif gezilerinin ticari ve girişimcilik odaklı olduğu ileri sürülür. Gezgınler bu gezilerde, bölgeye kumaş ve amforaların içinde yağ ile şarap götürürken, bölgeden gemi yapımında kullanılacak olan kereste, demir ve değerli madenlerle birlikte tahıl ürünlerini de tedarik etmişlerdir. Antik yazarların bu keşif gezilerine mitsel öğeler ekleyerek kaleme aldıkları düşünülmektedir.³¹⁷ Bu kapsamda İason'un tahtını geri kazanmak için Altın Post'u aramak üzere Kolchis'e yolculuğunu konu alan Argonaut Destanı konuya ilişkin bir örnek olarak değerlendirilebilir. Destanda geçen kahramanın Kolchis'e yolculuğunun arka planında, Karadeniz'e dair tarihsel bir gerçeklik yattığı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde Argonaut Destanı, koloni hareketlerinden önce Karadeniz'e keşif için giden gezginlerin deneyimlerinin mitolojik açıdan bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Buna ek olarak mitlerde bölgeye yer verilmesinin nedenleri arasında gezgin ve kolonistlerin dikkatini buraya çekmek olduğu ileri sürülmüştür.³¹⁸ O. Emir'in Roebuck'dan (1959) aktardığına göre Altın Post mitinin temel amacı, Yunan gezginlerini Kafkasya'da bulunan altın ve demir madenlerine yönlendirmektir.³¹⁹ Öte yandan bu destanda, Karadeniz coğrafyası ile ilgili belli başlı bilgiler mevcuttur. Ancak bu ipuçlarının geç bir tarihte destana eklenmiş olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.³²⁰ Argonaut Destanı'nın yanı sıra Homeros'un İlyada adlı eserinde Troya'nın müttefikleri konu alınırken bahsedilen komutanlar veya bazı grupların Karadeniz ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.³²¹ Hesiodos ise, Theogonia adlı eserinde Okeanos ve Tethys'ün

³¹⁶ Minns, 1913, s. 438; King, 2015, s. 46; Mesut Kınacı, Hülya Boyana, "Klasik ve Hellenistik Dönemde Pontos Bölgesi'nde Üretim ve Ticaret", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38/66, 2019, s. 99.

³¹⁷ King, 2015, s. 50.

³¹⁸ Osman Emir, "Argonautlar Efsanesi: Bir Mitos'un Ardındaki Gerçekler ve Kolchis", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 6/6, 2009, s. 23; Efser Safiye Dilek Duyğal, "Erken Demir Çağı'ndan Yunan Kolonizasyon Çağı Sonuna Kadar Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Ticaret" *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan, 2021, s. 116-117.

³¹⁹ Emir, 2009, s. 23.

³²⁰ Boardman, 1980, s. 240.

³²¹ Hom. *Il. II.* 851-857; Robert Drews, "Karadeniz'de En Eski Greek Yerleşmeleri", çev. Ömer Çapar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15/26, 1991, s. 308.

çocukları arasında İstros Nehri'ni sayarken aynı zamanda Phasis, Parthenios gibi Karadeniz'e dökülen akarsulardan bahsettiği görülmektedir.³²²

İlerleyen süreçte (MÖ 750-550) Karadeniz kıyılarında Yunanlar tarafından pek çok koloni kurularak ticaret gelişmiş ve ürünler limanlar aracılığıyla Akdeniz ve Yunan coğrafyasına taşınmıştır. Burada yapılan ticaret refah seviyesinde artışa neden olduğundan dolayı Yunanlar için oldukça önem teşkil eder hale gelmiştir. Bu nedenle Yunanların *Misafir Sevmeyen* olarak adlandırdığı Karadeniz, *Misafirperver/Konuksever* gibi bir anlam taşıyan *εὐχέεινος* (*eukseinos*) sıfatıyla anılmaya başlanmıştır.³²³

Koloni Dönemi'nde Karadeniz kıyılarına birçok şehir kurulmuştur: Güneyinde Sinope, Amisoss, Trapezus; batısında Apollonia, Odessus, Tomis, Istros; kuzeyinde Tyros, Olbia, Berezan, Kırım, Pantikapeum, Mesembria, Khersonesos; doğusunda Herakleia³²⁴ (Harita 3).

MÖ 7. yüzyılda Dinyeper ve Bug nehirleri arasında yer alan Berezan kentinin kurulması ile birlikte İskitler ve Yunanlar arasında ekonomik ilişkilerin başladığı düşünülmektedir.³²⁵ MÖ 6. yüzyılda Berezan'a yakın bir bölgede olan Bug Nehri civarında İskit-Yunan ilişkileri için oldukça önemli olan Olbia yerleşimi kurulmuştur. Burada zanaat, tarım ve ticaretin geliştiği bilinmektedir.³²⁶ Ayrıca Zeus ve Apollon'a adanmış bir alan, görkemli bir agora ve Yunan ile barbar sanatının birleştiği ürünleri sergileyen kuyumcular bulunmaktadır.³²⁷ Herakleia Pontika'dan gelen kolonistlerin, Khersonesus'a diğer bir deyişle Kırım'ın güney ucunda bulunan alana yerleştiği tespit edilmiştir.³²⁸ Strabon buranın düz bir alan ve tarıma elverişli olduğunu aktarmıştır.³²⁹ Bölgede yetişen üzüm bağları sayesinde şarap üretmek için verimli bir yerleşim yeri

³²² Hes. *Theog.* 337-45; Drews, 1991, s. 307.

³²³ King, 2015, s. 33; Mesut Kınacı, 2015, s. 182-184. Koloni Dönemi'nde Karadeniz kıyılarına birçok şehir kurulmuştur: Güneyinde Sinope, Amisoss, Trapezus; batısında Apollonia, Odessus, Tomis, Istros; kuzeyinde Tyros, Olbia, Berezan, Kırım, Pantikapeum, Mesembria, Khersonesos; doğusunda Herakleia (Boardman, 1980, s. 242-243). Bakınız Harita 3.

³²⁴ Boardman, 1980, s. 242-243.

³²⁵ Karadeniz koloni hareketlerinin kuruluş tarihi hakkında tartışmalar için bakınız: Minns, 1913, s. 239; Drews, 1991, s. 303-304.

³²⁶ Artamonov, 2020, s. 97, 137.

³²⁷ King, 2015, s. 53-54.

³²⁸ Boardman, 1980, s. 251, 254; Jacobson, 1995, s. 46-47.

³²⁹ Strab. VII. 4. 6; Jacobson, 1995, s. 46.

haline geldiği bilinmektedir.³³⁰ Aynı bölgede Pantikapation, Phanagoria ve Myrmekion gibi pek çok yerleşim ortaya çıkmıştır.³³¹

Karadeniz’de ticareti sürdürmek sadece Yunan kolonistlerin çabasına bağlı olmayıp aynı zamanda bölgede bulunan yerel halkla ortak bir yaşam alanındaki ilişkiler içinde olmaya da bağlı olduğu bilinmektedir.³³² Boardman, arkeolojik verilere dayanarak Yunanlar ve yerel halk arasındaki ilişkilere dair en dikkat çekici olanın İskit ve Yunan ilişkileri olduğuna işaret etmektedir. Yazar, Yunanların İskitleri uzun pantolonları, komik şapkalarıyla birlikte çok iyi yay kullanan, atları olan ve düşmanlarının kafa derisini yüzen savaşçı bir toplum olarak değerlendirdiklerini ifade eder.³³³ Yerel halk ve Yunan kolonileri arasında karşılıklı ilişkiler kurulması neticesinde, ortak çıkarlar güdülerek “symbiosis” (birlikte yaşama) ile “kültürel osmosis” (belli bir davranışı yapma zorunluluğu duyma) gibi durumlar ortaya çıkmıştır.³³⁴ Bu açıdan bakıldığında antik yazarların popüler bir tema olarak kullandığı barbaros ve Yunan arasındaki keskin sınırın zayıfladığını söylemek mümkündür.³³⁵ Herodotos’un Budin kabilesinden bahsederken buraya göç eden Gelonların Yunan asıllı olduğuna ancak hem İskit dili hem de Yunan dili konuştuğuna, ağaçtan yapılmış evleri ve Yunan tanrılarına adanmış tapınakları olduğuna dair anlatıları Yunan ve yerel halk arasındaki kültürel bağ hakkında bir örnek teşkil edebilir.³³⁶ Buna ek olarak MÖ 7. yüzyıl sonlarından itibaren Aşağı Dinyeper’den kuzeye doğru Belsk, Tarkhtemirove ve Nemirov gibi alanlarda pek çok ortak yerleşim alanı kurulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bölgede karma evlilikler de yapıldığı bilinmektedir.³³⁷ Karma evlilikler hususunda Herodotos’un Olbia’nın kuzeyine konumlandığı ve soylarının Yunan olduğunu söylediği Kallipidailer dikkat çekici bir örnektir.³³⁸ Bu durum daha önce değinildiği gibi Olbia’nın İskit-Yunan yerleşimi olduğu diğer bir deyişe nüfusun birbiriyle karıştığı kent nekropolündeki ilk katmanında tespit edilen Yunan ve İskitlere ait buluntularla desteklenmektedir. Bazı araştırmacılar İskitler üzerinde Yunan

³³⁰ Jacobson, 1995, s. 46.

³³¹ Jacobson, 1995, s. 47.

³³² King, 2015, s. 56.

³³³ Boardman, 1980, s. 244, 256.

³³⁴ Demir, 2021, s. 167.

³³⁵ King, 2015, s. 56.

³³⁶ Hdt. IV. 108; King, 2015, s. 57; Demir, 2021, s. 167.

³³⁷ Demir, 2021, s. 167.

³³⁸ Hdt. IV. 17; Jacobson, 1995, s. 42.

etkisinin daha yaygın olduğunu özellikle kurganlarda Yunan malzemeleri görüldüğünü ifade ederken, bazıları da her iki tarafın da kültürel olarak birbirini benimsediğini vurgulamıştır.³³⁹

Polybios, Byzantion kentine ilişkin belirli aktarımlarda bulunurken Karadeniz ticareti hakkında bilgiler aktarmıştır. Buna göre yazar, kolonistlerin Karadeniz Bölgesinden bal, bal mumu, balık, sığır tedarik ederken aynı zamanda köle ticaretinin de yapıldığını belirtmiştir. Mısırın ise hasada göre ithal veya ihraç edildiğini ifade etmektedir.³⁴⁰ Minns, bu ürünlere tuz, ilaçlar ve kehribar gibi değerli madenlerin ayrıca altın ve kerestenin eklenebileceğinin altını çizmiştir. Bununla birlikte uskumru, mersin, palamut, tekir gibi balıkların kurutularak Yunan coğrafyasına gönderildiğini de belirtir.³⁴¹ Herodotos'un Borysthenes Irmağı'ndan bahsederken balığın çok olduğundan ve mersin balığının varlığından söz etmesi de Minns'in düşüncesini pekiştirir niteliktedir. Bunun yanında bölgenin otlaklarının bol, tarıma elverişli olduğundan bahsedilmekte, ayrıca denize dökülen alanda büyük ve kendiliğinden oluşmuş tuz depolarının varlığı da belirtilmektedir.³⁴²

Kuzey Karadeniz'den Yunan kolonilerinin ithal ettiği ürünlerin başında tahıl mamülleri gelmektedir.³⁴³ Bu mamüllerin arasında en başta buğdayın ithal edildiği bilinmektedir.³⁴⁴ Özellikle Herodotos, Aşağı Bug ve Dinyeper yakınında bulunan grupların buğdayı yemek için değil satmak için yetiştirdiklerini aktarmıştır.³⁴⁵ Dolayısıyla Yunanların, tahıl tedariki için Dinyeper Nehri yakınlarında yaşayan çiftçi İskitlerle ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bunlar Olbia'nın tahıl tedarikçisi olarak görülmüştür. Özellikle göçebe İskitlere nazaran çiftçi İskit kurganlarında Yunan menşeli malzemenin varlığının daha erken tarihlerde görülmesi bunun açık bir kanıtı olarak düşünülmüştür. Ticaret takas usulü ile gerçekleşmekte ve toplanan mahsuller liderler tarafından Yunan kolonilerine verilmektedir. Bu ticaretten büyük payı liderler almaktadır. Üreticilerin ise ne aldığına dair net bir bilgi yoktur. Sıradan halkın mezarlarında Yunan malzemesine rastlanmamış bazen cam veya ucuz süs eşyaları

³³⁹ Jacobson, 1995, s. 43.

³⁴⁰ Pol. IV. 38. 1-5; Minns, 1913, s. 440.

³⁴¹ Minns, 1913, 440.

³⁴² Hdt. IV. 53; King, 2015, s. 53.

³⁴³ Grakov, 2008, s. 107; Artamonov, 2020, s. 143.

³⁴⁴ Grakov, 2008, s. 107.

³⁴⁵ Hdt. IV. 17; Grakov, 2008, s. 107; Artamonov, 2020, s. 143.

bulunmuştur. Öte yandan Kraliyet İskitlerinin egemenliği altına giren ve tarımsal gücü elinde tutan soylu liderler, Kraliyet İskitlerine vergi ödemek durumunda kalmıştır. Bu durum İskit bozkırlarında bilinen mezar yapısı ve içinde bulunan zengin eşyalar bakımından olağanüstü kurganların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.³⁴⁶

İskitya'dan tahıl haricinde sığır ve deri-kürk gibi hayvan veya hayvansal ürünlerin de Yunanlar tarafından tedarik edildiği bilinmektedir.³⁴⁷ Polybius'un da bahsettiği sığır ticaretinin ne ölçüde yapıldığı bilinmemekle birlikte³⁴⁸ Strabon'un Tanais'te deri üretildiğine dair aktarımları mevcuttur.³⁴⁹ Herodotos, Budinlerin bulunduğu alanda su samuru, kunduz gibi hayvanların varlığından bahsetmiştir.³⁵⁰ Grakov, deri ticaretinin Herodotos'un bahsettiğinden daha önce başlamış olabileceğini düşünmekte ve Strabon'un Tanais'te deri üretildiğine dair aktarımlarından³⁵¹ yola çıkarak uzun süre bu ticaretin devam ettiğini ifade etmektedir.³⁵²

Karadeniz'de yapılan köle ticareti de önemli boyutlara ulaşmıştır. MÖ 6. yüzyılda Yunan coğrafyasında Karadeniz'den getirilen kölelerin varlığına dair aktarımlar mevcuttur. İskitler ve yerel kabile liderlerinin gerek Olbia'da gerekse Karadeniz'in kuzeyinin daha iç kesimlerinde köle ticaretinin organize edilmesine destek verdikleri bilinmektedir.³⁵³ Herodotos İskitlerde pek çok savaş esiri bulunduğunu dile getirmiştir.³⁵⁴ Bu savaş esirlerinin, İskitler tarafından Sarmat, Maiotis gibi komşu topluluklarla hatta orman-bozkırda yaşayan gruplarla girdikleri çatışmalar sonucu ele geçirildiği ve köleleştirildiği düşünülmektedir.³⁵⁵ Bunun yanı sıra Herodotos'un İskitlerin arasında en kalabalık ve güçlü olarak gördüğü Kraliyet İskitlerinin, göçebe ve tarımla uğraşan diğer İskit kabilelerini köle olarak nitelediklerini aktarmıştır.³⁵⁶ İskitlerin kısırakların sütünü sağmak için köle kullandıklarını ve kırmızı adında fermente edilmiş bir ürün keşfettiklerini belirtmiş olup

³⁴⁶ Artamonov, 2020, s. 137, 141.

³⁴⁷ Grakov, 2008, s. 108.

³⁴⁸ Pol. IV. 38. 1-5; Minns, 1913, 440; Grakov, 2008, s. 108.

³⁴⁹ Strab. XI. 2. 3; Minns, 1913, 440; Grakov, 2008, s. 109.

³⁵⁰ Hdt. IV. 108; Grakov, 2008, s. 108.

³⁵¹ Strab. XI. 2. 3; Grakov, 2008, 109.

³⁵² Grakov, 2008, 109.

³⁵³ Demir, 2021, s. 163-164.

³⁵⁴ Hdt. IV. 62; Grakov, 2008, 109.

³⁵⁵ Grakov, 2008, 109.

³⁵⁶ Hdt. IV. 20; Grakov, 2008, 109; Demir, 2021, s.163-164.

ayrıca bu sütlerin çalınmaması adına köleleri kör ettiklerini de aktarmıştır.³⁵⁷ Strabon da Tanais'teki köle ticaretini kaydetmiştir.³⁵⁸ Bunun dışında Olbia, Berezan, Kolkhis, Phanagoria ve Bosphorus gibi pek çok bölgede köle ticareti yapıldığına dair düşünceler mevcuttur. Özellikle Olbia'da, Berazan'da ve Phanagoria'da köle ticaretine ait özel mektuplar tespit edilmiştir.³⁵⁹ Ek olarak İskit coğrafyasından gönderilen kölelerin Ege'de Khios Ada'sı gibi yerlere pazarlandığı da bilinmektedir. Demir, MÖ 5. yüzyılda Olbia civarına kadar seyahat eden Herodotos'un konuyla ilgili aktarımlarına başvurarak İskitlerin MÖ 7. yüzyılda Yunan yerleşimlerinden önce Olbia yakınlarına yerleşmiş olabileceklerini belirtmiştir. Dolayısıyla Olbia yakınlarında yaşayan İskitlerin Olbia ile karşılıklı hizmet ve ticaretin gelişmesinde köle ticaretinin önemli bir noktada olduğuna vurgu yapmıştır. Buradan hareketle köle ticaretinin MÖ 6. yüzyıldan çok daha önce başlamış olabileceğini ifade etmiştir.³⁶⁰

İskitlerin anavatanları olarak görülen Orta Asya'da Kazakistan ve Altay Dağları civarında büyük oranda altın bulunduğu bilinmektedir.³⁶¹ İskitler özellikle Yunan kolonileri ile yaptıkları ticaret sayesinde servet ve zenginlik elde etmişlerdir. Bu ticaretin gelirleriyle Tien Shan ve Altay'daki ırmaklardan altın elde etmiş, Orta Asya sanat anlayışıyla altın ve diğer metallerden çeşitli eserler yapmışlardır.³⁶² Özellikle, hayvan vücutlarının zarif ve eğrisel desenlerle süslenmesi, gövdelerden çıkan ekstra uzuvlar ve farklı yaratık başlarıyla birleşmesi, bu sanatın kendine özgü bir tarz oluşturduğunu göstermektedir. Bu tarzın kıyafetlerde, koşum takımlarında ve mobilyalardaki desenlerde de sıklıkla görüldüğü³⁶³ ve İskitlere atfedilen pek çok kurganda altın veya altın süslemeli objeler yer aldığı görülmüştür. Özellikle Sibiry'a da günümüz Tuva Cumhuriyeti'ne lokalize edilen ve MÖ 7. yüzyıla ait olduğu düşünülen Arzan (Arjan/Arcan) II kurganında yapılan kazı çalışmaları sonucunda çok sayıda altın obje tespit edilmiştir.³⁶⁴ Bu malzemeler Herodotos'u desteklemektedir. Herodotos,

³⁵⁷ Hdt. IV. 2; Demir, 2021, s. 164.

³⁵⁸ Strab. XI. 2. 3; Minns, 1913, 440.

³⁵⁹ Osman Emir, "Grek Kolonizasyon Dönemi'nde Karadeniz'de Önemli Bir Geçim Kaynağı: Köle Ticareti", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 10/10, 2011, s. 18.

³⁶⁰ Demir, 2021, s. 164.

³⁶¹ Engin Eroğlu "İskitler'de Kuyumculuk", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, vol. 3, 2014, s. 15; Kürşat Koçak, "Bozkır Türk Kültüründe Altının Ortaya Çıkışı ve İşlenip Yayılması", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, vol. 9, 2017, s. 276; Demir, 2021, s. 166.

³⁶² Eroğlu 2014, s. 16; Koçak, 2017, s. 277.

³⁶³ Boardman, 1980, s. 257.

³⁶⁴ Koçak, 2017, s. 277; Demir, 2021, s. 166-167.

İskit topraklarında altın ve bakırın bol miktarda olduğunu aktarırken onların metal işçiliğindeki ustalığının at ile ilişkin ekipmanlarına ve silahlarına yansıdığını ve bu malzemelerin yapımında altın ve bakır kullandıklarını ifade etmektedir.³⁶⁵ Demir, Herodotos'un bu söylemini biraz abartılı bulsa da Kazakistan'da tespit edilen Altın Elbiseli Adam mezarlarının onu doğrular nitelikte olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda buradaki malzemelerin Atina vazo resimlerinde tasvir edilen İskit betimlemeleri ile de uyumlu olduğunu belirtmiştir.³⁶⁶ Dolayısıyla İskitlerin Yunan kolonistleriyle tanışmalarından çok daha önce metal işleme hususunda deneyimli oldukları anlaşılmıştır.³⁶⁷ Neticede bu deneyimin, koloni faaliyetleriyle karşılıklı hizmet sonucunda Yunan coğrafyasına taşındığı düşünülmektedir. Demir, en erken Tuva Bölgesi'nde rastlanan metal işçiliğinin Doğu'dan Tuna Nehri'ne kadar geniş bir alana yayılmış olduğunu özellikle Doğu'da bulunan zanaatkarların kendi istekleriyle ya da köleleştirilerek Olbia gibi Yunan kolonilerine getirildiklerini ardından Ege kentlerine kadar bu deneyimin aktarıldığına dikkat çekmiştir. Bunun yanında MÖ 6. yüzyılda Atina'ya seyahat ettiği düşünülen Anakhsarsis'e dikkat çekmektedir.³⁶⁸ Demir, Anarharsis'in iki uçlu gemi çapası ve demirci körüğünü ilk icat eden kişi olmasa da usta zanaatçılık bağlamında davet edilmiş veya beyin göçüyle onun ve maiyetinin Atina'ya girmiş olabileceğini belirterek bu aletleri Yunan dünyasına tanıtan ilk kişinin Anakhsarsis olabileceğinin üzerinde durmuştur.³⁶⁹

MÖ 6. yüzyılda İskit sanatının Yunan sanattan etkilendiğine de dikkat çekmek gerekmektedir.³⁷⁰ Bölgede, Yunan zanaatkarlarının İskit yaşam stiline ve zevkine uygun pek çok eser ortaya koyduğu bilinmektedir. Özellikle krallara ait olduğu düşünülen kurganlarda altın mücevherler, gerdanlıklar, bilezikler, küpeler ve diadem gibi pek çok eser tespit edilmiştir.³⁷¹ Kelermes Kurganı'nda altın kase, hayvan üslubu kullanılarak yapılan gorytos (sadak) gibi birtakım malzemeler bulunmuştur.³⁷² Boardman, Kelermes'teki mezarlarda MÖ 6. yüzyıla tarihlenen üst kısmı neredeyse Yunan üslubu ile süslenen yaldızlı ayna, (Resim 2) altından yapılmış griffon başlı bir

³⁶⁵ Hdt. I. 215; Demir, 2021, s. 167.

³⁶⁶ Demir, 2021, s. 167,172.

³⁶⁷ Eroğlu, 2014, s. 17.

³⁶⁸ Demir, 2021, s. 166-167.

³⁶⁹ Demir, 2021, s. 166.

³⁷⁰ Boardman, 1980, s. 260.

³⁷¹ Eroğlu, 2014, s. 17-18.

³⁷² Koçak, 2017, s. 277.

diadem tespit edildiğini ifade etmektedir. MÖ 5. yüzyılda Kırım Kul Oba’da bulunan Yunan-İskit sanatının bir örneğini taşıyan geyik figürü tespit edilmiştir (Resim 3). Bunun yanında Bug ve Dinyeper Nehri civarında MÖ 5. yüzyılın ilk yıllarına tarihlendirilen kurganda; demir kılıç, demir başlı iki mızrak, ikisi bronz birisi demir olmak üzere üç bıçak ve İskit tipi soketli bronz ok uçları tespit edilmiştir (Resim 4). Bunun yanında Yunan şarap küpü ve siyah renkte Atina kadehi gibi malzemeler bulunmuştur. Boardman, bu bölgede tespit edilen mezarların Yunan ve İskit toplumlarının kültürel bağlamda ne denli birbirlerini benimsediklerini gömsterdiğini ifade etmektedir.³⁷³

Tarihi ve arkeolojik kaynaklardan anlaşılabileceği üzere Koloni Dönemi’nin erken zamanlarından itibaren İskitler ve Yunanlar arasındaki temaslar artarak devam etmiştir. Bu süreçte Yunanların İskitleri yakından tanımış olduğunu söylemek mümkündür. Bundan sonra İskitlerin Yunan dünyasının bizzat içine, çeşitli işler veya nedenlerle dahil olduğunu; bu durumun Yunan sanat eserlerinde de tasvir edildiğini ifade edebiliriz.

2. İSKİT OKÇULUĞU VE YUNAN DÜŞÜNCESİNDEKİ İKİLEM

İskit yaşamında savaşlar önemli bir konumda olup, hayvancılıkla birlikte temel geçim kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle düşmanlarına karşı özel askeri birlikler oluşturmuş, kendilerine özgü askeri ekipmanlar ve taktikler geliştirmişlerdir. Yay ve ok onların ana silahları olmakla birlikte yay kullanımı at biniciliği ile yakından ilişkilidir.³⁷⁴ Herodotos’un anlatısına göre İskit kralı Ariantas, İskitlerin nüfusunu öğrenmek için her bir kişiye ok ucu getirmesini emretmiş, getirmeyenlerin ölümle cezalandırılacağını bildirmiştir. Kral, pek çok ok ucunu biraraya getirerek bir anıt yaptırmak istediye de bronz bir kazan yaptırıp Eksampaïos’a diktirmiştir.³⁷⁵ Dolayısıyla İskit toplumunda yay kullanımı hem yaşam alanlarında önemli bir rol oynamış hem de yazılı kaynaklarda yer bulmuştur. Efsanevi

³⁷³ Boardman, 1980, 260-264.

³⁷⁴ Marina Daragan, “Scythian Archers of the 4th Century BC: a New Archaeological Study of Excavated Bows, Arrows And Quivers From The Northern Black Sea Region” *Masters of the Steppe: the Impact of the Scythians and Later Nomad Societies of Eurasia*, ed. Svetlana V. Pankova-St John Simpson, Archaeopress Publishing, Oxford, 2020, s. 103.

³⁷⁵ Hdt. IV. 81; Daragan, 2020, s. 103.

kökenlerinde,³⁷⁶ yemin ritüellerinde³⁷⁷ görülen yay imgesi düşmanlarına karşı güç ve diplomatik baskınlığı sergileyen bir araç haline de gelmiştir. Buna örnek olarak Herodotos'un anlatısında, Dareios İskitya seferine çıktığı esnada İskit kralları yıldırma politikası uygulayarak Dareios'a kuş, fare, kurbağa ve beş okun olduğu bir hediye yollamışlardır. Bu hediyenin verdiği mesaj Perslerin asla İskitya'dan kaçamayacağı ve oklarla vurulup öldürülecekleridir.³⁷⁸ Bunun dışında Herodotos, İskitlerin okçuluk ve binicilik becerilerini vurgulamakta olup bu yetkinliklerin Persler üzerinde de etkili olduğunu düşündürmektedir.³⁷⁹ Herodotos, Med ülkesine gelen bir grup göçebe İskit'in, dönemin Med kralı Kyaksares tarafından iyi karşılandığını ve onları çocuklara dil öğretmek ve yay kullanma konusunda eğitmekle görevlendirdiğini anlatır.³⁸⁰ Benzer şekilde, Yunan vazo resimlerindeki İskit okçuları, tıpkı Medlerde olduğu gibi, Yunan gençlerine de okçuluğu öğretmiş olabileceklerine dair ipuçları barındırıyor olabilir³⁸¹ (Resim 5).

Frigya'da bulunan ahşap bir Pers mezarındaki tasvirler İskit okçularının tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Burada Perslerin İskitleri yenilgiye uğratma sahnesi tasvir edilmiştir. Nitekim tasvirde Pers lideri bir eliyle İskit liderinin çenesini kavrarken, diğer eliyle de onu karnından bıçaklamaktadır.³⁸² Burada liderler kıyafet ve şapkalarıyla birbirlerinden ayırt edilebilmektedir. İskitler sivri uçlu şapkalarıyla ayırt edilmektedir. Öte yandan Perslerin İskit yayını benimsedikleri görülmektedir. Görselde, atlı askerler İskit yayı çekerken, yaya birlikleri ise Pers yayını kullanmaktadır³⁸³ (Resim 6). Bir diğer örnek ise İskit tasvirinin veya İskit-Pers çatışmasının yer aldığı Oksus hazinesinden elde edilen silindir mühür üzerinde yer almaktadır (Resim 7). Burada, Pers figürü İskitli düşmanının başından kavrayarak bıçağını saplarken tasvir edilmiştir. İskitli olarak temsil edilen figürün ise baltasını Pers

³⁷⁶ Hdt. IV. 9; Daragan, 2020, s. 103.

³⁷⁷ Hdt. IV. 70; Daragan, 2020, s. 103-104.

³⁷⁸ Hdt. IV. 131-132; Daragan, 2020, s. 104.

³⁷⁹ Duran, 2019, s. 749-750.

³⁸⁰ Hdt. I. 73. A. M. Snodgrass, *Arms and Armor of the Greeks*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1999, s.83; Duran, 2019, s. 749-750.

³⁸¹ Demir, 2021, s. 168.

³⁸² M. Gleba, "You Are What You Wear; Scythian Costume as Identity", *Dressing the Past (Ancient Textile Series 3)*, Ed. M. Gleba, C. Munkholt, M.-L. Nosch, Oxbow Books 2008, s. 17; Todd Alexander Davis, "Archery in Archaic Greece" *Columbia University*, (Doktora Tezi), 2013, s. 70-71; Duran, 2019, s. 737-739; Demir, 2021, s. 170.

³⁸³ Davis, 2013, s. 70-71.

figürüne doğru kaldırdığı görülmektedir. Ayrıca İskit olduğu düşünülen karakterin kısa sakallı, kollu ceketi ve pantolonunun yanında tıpkı Kul Oba'daki vazo figürlerinde olduğu gibi gorytos (sadak) taktığı görülmektedir. Ana kahramanların arkasında ise Asyatik olarak tanımlanan sigma biçimli yay kullanan okçular atış yaparken tasvir edilmiştir.³⁸⁴

MÖ 6. yüzyılın başlarında Yunan vazolarında pek çok okçu tasvirine yer verildiği bilinmektedir. Konuya ilişkin tartışmalar olmasına rağmen okçu figürlerinde İskitler gibi Doğu kökenli karakterlerin yansıtıldığı da düşünülmüştür.³⁸⁵

Ok ve yayın İskit toplumundaki yeri hakkında Vorenej Vazosu'ndaki betimlemeler de belirli veriler sunmaktadır. Vazo üzerinde, belki de savaşa yakın bir dönemde beklemede olan İskit kampı resmedilmektedir. Vazodaki sahne, deneyimli bir İskit savaşçısının genç bir askere yayın kullanımına ilişkin nasihatler verdiği ve genç askere yayını vererek savaşa hazırladığı şeklinde yorumlanmıştır³⁸⁶ (Resim 8). Vazo ile ilgili bir diğer yorum ise Herodotos'un İskitlerin kökenine ilişkin anlatılardan biri olan Targitaos mitiyle ilişkilendirilmiştir. Herodotos'un aktardığı Targitaos mitinde, Zeus'un Borysthenes Nehri'nin kızı ile olan birlikteliğinden Targitaos'un dünyaya geldiği, sonrasında ise Targitaos'un Lipoksais, Arpoksais ve Kolaksais adlarında üç oğlu olduğu aktarılmıştır. Bu dönemde gökyüzünden altından yapılmış saban, boyunduruk, balta ve kupa düşmüştür. Bu aletleri denetim altına alıp sahip olan kişi ise en küçük olan Kolaksais'dir. Kolaksais bu sayede iktidara sahip olmuştur.³⁸⁷ Bu doğrultuda incelendiğinde Vorenej Vazo'sunda daha yaşlı olarak betimlenen karakterin İskitlerin atası sayılan Targitaos olduğu, yanında tasvir edilen üç gencin de onun oğulları olduğu düşünülmüştür. En nihayetinde Targitaos olarak düşünülen figürün kendinden daha genç bir karaktere yönetim erkini simgeleyen yayı vermesi bu karakterin Targitaos'un en küçük oğlu olan Kolaksais olduğunu düşündürmüştür ve

³⁸⁴ Minns, 1913, s. 61; Gleba, 2008, s. 17; Duran, 2019, s. 735, 741.

³⁸⁵ Davis, 2013, s. 4-5.

³⁸⁶ Tamara Talbot Rice, *Ancient Peoples and Places: The Scythians*, ed. Glyn Daniel, Thames and Hudson, London, 1957, s. 66-67; Muzaffer Demir, "Herodotos'ta İskit Targitaos Hanedanlığı Kuruluş Miti Üzerine Değerlendirmeler", *MUTAD*, 9/1, 2022b, s. 16.

³⁸⁷ Hdt. IV. 5.

böylece Kolaksais'in İskit kralı seçildiğini aktaran mitin vazoda resmedilmiş olabileceğini akıllara getirmiştir.³⁸⁸

Savaşçı bir toplum olan İskitlerin ordularının büyük çoğunluğunu atlı okçu birlikleri oluşturmaktadır. Diğer savaş aletlerini kullansalar bile ilk tercihlerinin ok ve yaydan yana olduğu bilinmektedir³⁸⁹ (Resim 9). Strabon'un, Tanais Irmağı'ndan uzak bir alanda yaşayan İskitlerin köknar ağacını hammadde olarak kullanmış olup ok yaptıklarına dair ifadeleri, İskitlerin ok ve yayı yaygın olarak kullandığını doğrular niteliktedir.³⁹⁰ İskitler hem savaşta hem de avcılıkta boynuzdan yapılma çift kavisli yaylar kullanmışlardır.³⁹¹ İskit yayları Yunan alfabesinde bulunan Σ (sigma) biçiminde tasvir edilmesinin yanında³⁹² antik yazarların ifadelerinde de Karadeniz coğrafyasının İskit yayına benzetildiğine dair anlatılar dikkat çekicidir.³⁹³ Yay ve okların *gorytos* olarak adlandırılan bir sadakla omuzdan çapraz bir şekilde sol kalçaya doğru sarkıtılarak veya bir kemerle bağlanarak kullanılması da dikkat çekicidir.³⁹⁴

Genellikle MÖ 5. yüzyılın sonu veya 4. yüzyılın başına tarihlendirilen Kul-Oba, Solokha kurganlarından elde edilen buluntularda İskit yayı kısa ve sigmoid biçiminde tasvir edilmiştir.³⁹⁵ Kuzey Karadeniz'de yapılan kazı çalışmaları sonucu MÖ 4. yüzyıla ait yayların eğriliği 76-78 cm'ye kadar çıkarken, okların uzunluğunun 30-52 cm arasında değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Okların ağırlığı 6-10 gram arasında değişirken, ok uçlarının ağırlığı ise 1,5-4 gram arasında değişkenlik göstermektedir. Kazılarda tespit edilen ok kılıflarının içerisinde 10-200 arasında değişen ok ucu yerleştirildiği görülmekte bu sayı ölen kişinin toplumsal statüsüne göre değişkenlik göstermektedir. Bununla birlikte bir mezar içerisinde sayıları 16'ya kadar çıkan ok kılıfı tespit edilmiştir.³⁹⁶ Pek çok sadığın çoğunlukla altınla süslü olduğu

³⁸⁸ Dimitri S. Raevsky, "Three Vases Recount The Legend Of King Targitau", *The Scythians Nomad Goldsmiths of the Open Steppes*, The UNESCO: A Window Open On The World Courier, 1976, s. 15; Said Mübin Çalış, "Karadeniz'in Kuzeyinde Yer Alan İskit Kurgan Buluntularındaki Savaş Betimlemeleri", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, 2017, s. 53; Demir, 2022b, s. 16.

³⁸⁹ Said Mübin Çalış, "Kimmer-İskit Ok Ucu Biçimindeki Paraları", *OANNES Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/1 2021b, s. 66.

³⁹⁰ Strab. XI. 7. 4; Çalış, 2021b, s. 66.

³⁹¹ Rice, 1957, s. 75.

³⁹² Fatma Nihal Köseoğlu, "Hellen Dünyasında Ok, Yay ve Okçuluk", *MASROP*, 7/8, 2017, s. 16.

³⁹³ Strab. II. 5. 22; Plin. nat. IV. 12. 77.

³⁹⁴ Rice, 1957, s. 75; Loades, 2020, s. 259.

³⁹⁵ Daragan, 2020, s. 104.

³⁹⁶ Daragan, 2020, s. 124.

bilinmektedir.³⁹⁷ Kırım'ın Kerç yakınlarında “Üç Kardeş” grubu olarak adlandırılan kurganların arasındaki bir mezarda, ölen kişinin yanında bir gorytos bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu gorytosun içinde 4 tanesi kemikten geri kalanı bakır alaşımdan oluşan 52 tane ok ucu tespit edilmiştir. Vodoslavka Köy'ü yakınlarında MÖ 4. yüzyıla tarihlenen bir başka mezarda, ölünün üzerinde bir yay solunda deri bir gorytos içinde iki farklı türden oluşan 88 ok tespit edilmiştir. Gorytosun ahşaptan olan alt tabanı ve deriden yapılan parçalarının bir kısmı günümüze ulaşmış olup üst kısmındaki deri parçasında bulunan grifon figürü dikkat çekmektedir.³⁹⁸ Kazı çalışmalarında tespit edilen ok uçlarını incelemek gerekirse, genel manada yonca biçiminde olup yapıldığı madde ise döneme göre değişiklik göstermektedir. Ok ucu yapımında taş, kemik, tunç veya demir gibi maddelerin kullanıldığı bilinmektedir.³⁹⁹ Genellikle “üç kanatlı (trilobat)” olarak adlandırılan ve oldukça küçük olan bu ok uçlarının bıçakları, okun dönerek ilerlemesini sağlayacak şekilde yerleştirilmiş olup, hedefte ‘yıldız yarası’ denen bir yara açarak kan kaybı sonucu ölüm ihtimalini artırmaktadır.⁴⁰⁰ Bununla birlikte geleneksel olarak at üstünde atış yapan zırhlı ya da zırhsız savaşan İskitlerin,⁴⁰¹ eyerlerinin dört tarafında bulunan destek yastığı sayesinde üzengi olmadan ok atmak için eyerin üzerinde yükselebildikleri düşünülmektedir.⁴⁰² İskitlerin, Part atışı olarak da bilinen sol taraflarından atış yaptıkları bilinmektedir.⁴⁰³ Dolayısıyla İskitler atlı okçuluktaki uzmanlıklarıyla savaşçı bir miras bıraktıkları ve bu mirasın MÖ 3. yüzyılda Parth kültürüne de yansıdığı görülmektedir.⁴⁰⁴

Görüldüğü üzere antik veriler İskitlerin belirleyici özelliklerinden en temel unsurun ok-yay kullanmaları ve okçulukla ilgilenmeleri olduğunu göstermektedir. İskitlerin her ne kadar bu meziyetleriyle övündüklerini düşünmek makul bir çıkarım olsa da Antik Yunan dünyasında ok ve okçuluğa ilişkin anlatılar incelendiğinde okçuluğun kadınsı ve aşağı konumda olduğu ve yabancı bir izlenim yarattığı görülmektedir.⁴⁰⁵ Öyle ki Homeros'un destanlarında bile okçuluğun olumsuz bir

³⁹⁷ Loades, 2020, s. 106.

³⁹⁸ Daragan, 2020, s. 104.

³⁹⁹ Rice, 1957, s. 75.

⁴⁰⁰ Loades, 2020, s. 262-263.

⁴⁰¹ Köseoğlu, 2017, s. 16.

⁴⁰² Loades, 2020, s. 265.

⁴⁰³ Rice, 1957, s. 75.

⁴⁰⁴ Loades, 2020, s. 266.

⁴⁰⁵ Snodgrass, 1999, s. 80-81; Davis, 2013, s. 5.

izlenim yarattığı ileri sürülmektedir.⁴⁰⁶ Özellikle Diomedes'in Paris'in okuyla yaralanmasının ardından Paris'e karşı sarf ettiği sözler bu düşünceye örnek oluşturmaktadır. Buna göre Diomedes okun oldukça etkisiz olduğunu ve öldürücü bir yara bırakmadığını, Paris'in ise korkak ve aşağılık olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰⁷ Sage, söz konusu pasajı örnek göstererek okun Arkaik Dönem edebi metinlerinde çok itibar görmediğini belirtirken, Geç Tunç Çağı süresince okun savaşlarda kullanımının da az olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁸ Davis, destanda geçen okçuluğa dair izlenimlerin yalnızca bu sahneyle sınırlandırılmaması gerektiğini savunmuştur. Ona göre destanda okun oldukça etkili bir silah olduğunu gösteren pek çok tasvir vardır. Özellikle Diomedes'in ağır yarasından dolayı acı çektiği sahne okun yetersiz bir silah olmadığını gösterir niteliktedir.⁴⁰⁹ Hall, bu doğrultuda Klasik Dönem'de Yunanların okçuluğu küçümsediğine, okçuluğun sadece Girit ve İskit gibi yabancılara ait olabileceği düşüncesinin Homeros destanlarına da yansıdığına dair iddialara değinmiştir. Buna göre okçuluğun Troyalılar arasında daha baskın savaş stili olduğu ve bunun da Troya'nın aşağılık ve korkak olduğu izlenimini güçlendirdiğine dair fikirleri belirtir. Hall, bu fikirlere ilişkin olarak bahsi geçen İlyada Destanındaki Diomedes'in Paris'i küçümsediği ve ona sarf ettiği τοξότα (okçu) ifadesini tek kanıt olarak değerlendirmiştir. Fakat bu ifadenin destana daha geç bir tarihte eklenmiş olabileceğini göz önünde bulundurmaktadır.⁴¹⁰

Özellikle Karanlık Dönem'de Yunan dünyasında okçuluğa dair veriler oldukça azdır. MÖ 8. yüzyılda Girit toplumu aracılığıyla Yunan coğrafyasına okçuluğun yayılmış olabileceği ileri sürülmektedir.⁴¹¹ Bu noktada, Pausanias'ın Yunan geleneğinde okçuluğun yalnızca Girit toplumunda var olduğuna dair aktarımları,⁴¹² Herodotos'un Marathon Savaşı'nda Yunan saflarında okçu birliğinin varlığına ilişkin kesin veriler kaydetmemesi bu düşünceye zemin hazırlamış olabilir.⁴¹³ Shapiro, Yunan

⁴⁰⁶ Davis, 2013, s. 236.

⁴⁰⁷ Hom. *Il.* XI. 384-390; Davis, 2013, s. 2, 236-237.

⁴⁰⁸ Michael M. Sage, *Warfare in Ancient Greece: A Sourcebook*, Routledge Press, London, New York, 1996, s. 10; Davis, 2013, s. 2.

⁴⁰⁹ Hom. *Il.* XIX. 49; Davis, 2013, s. 239.

⁴¹⁰ Hom. *Il.* XI. 385; Hall, 1989a, s. 42.

⁴¹¹ Peter Hunt, "Military Forces", *Greek and Roman Warfare: Greece the Hellenistic World and the Rise of Rome, Vol. I*, ed. Philip Sabin, Hans Van Wees, Michael Whitby, Cambridge University Press, 2008, s. 121-122.

⁴¹² Paus. I. 23. 4.

⁴¹³ Hdt. VI. 112; Davis, 2013, s. 41; Çalış, 2021a, s. 682.

geleneğinde okçuluğun olmamasından dolayı Yunan vazolarındaki en eski okçu tasvirlerinin bile Girit ve İskit gibi yabancı okçularla temsil edildiği sonucuna varmıştır.⁴¹⁴ Ayrıca arkeolojik araştırmalar neticesinde Yunan coğrafyasında bulunan ok uçlarının Girit ve İskit menşeli veya taklidi olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan Davis, İskit ve Girit ok uçlarının sadece Yunan coğrafyasında değil pek çok alanda bulunduğunu yalnızca bu buluntular göz önüne alınarak Yunan coğrafyasında İskit ve Girit varlığına ilişkin kesin bir çıkarımda bulunmanın zor olacağını vurgulamıştır. Ek olarak yazar, okçuluğun sadece yabancıların elinde olmadığını, Arkaik Dönem’de Yunan toplumu tarafından da kullanıldığını ifade etmektedir.⁴¹⁵

Konuya ilişkin bir diğer husus ise MÖ 6. yüzyılda Solon’un gerçekleştirdiği gelir ve mülke dayalı sosyal reformdur. Buna göre Solon, Yunan toplumunu gelire bağlı olarak dört sınıfa ayırmış (pentacosiomedimni, hippeis ve zeugitai, thetes); ilk üç sınıf vergi ve askeri yükümlülüklerden sorumlu tutulurken en alt sınıf bu yükümlülüklerden muaf bırakılmıştır.⁴¹⁶ Bu kapsamda incelendiğinde ilk üç sınıfın ağır zırhlı ve atlı hoplitler olarak askeri vazifelerini yerine getirdiği bilinmekle birlikte okçu birliğin varlığından söz edilmediği görülmektedir.⁴¹⁷ Theteslerin ise hafif silahlar kullanarak ulaşım gibi belli hizmetlerde görev aldığı bilinmektedir.⁴¹⁸ Minasyan, Yunan dünyasında okçuların alt sınıf olan thetes sınıfından sağlanmış olabileceğini belirtmiştir.⁴¹⁹ Davis de Minasyan’ın görüşü ile aynı fikirde olup okçuların thetes sınıfı veya gönüllü askerler arasından temin edildiğini ifade etmektedir. Buna karşın Solon’un sosyal reformu ile beraber *hoplites*’in resmiyet kazandığını dolayısıyla bir norm haline geldiğini, bunun sonucunda ise Yunan okçuluğunun konumunun belirsizleşmeye başladığını ileri sürmüştür.⁴²⁰ M. Demir ise Yunan ordusunda okçuların *thetes* sınıfından sağlanmadığı takdirde Girit ve İskit okçularından yararlanılmış olma ihtimalini göz önünde bulundurmıştır.⁴²¹

⁴¹⁴ H. A. Shapiro, “Amazons, Thracians, and Scythians.” *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 24/2 1983, s. 110-111.

⁴¹⁵ Hdt. VI. 112; Davis, 2013, s. 29, 34, 40.

⁴¹⁶ Mansel, 2020, s. 198-199; Demir, 2021, s. 168.

⁴¹⁷ Demir, 2021, s. 168.

⁴¹⁸ Mansel, 2020, s. 199.

⁴¹⁹ Stella Minasyan, “Scythian Archers in Ancient Attic Vase Painting: Their Identity and Function”, *School Of Humanities in Black Sea Cultural Studies* (Yüksek Lisans Tezi), Thessaloniki, 2016, s. 18.

⁴²⁰ Davis 2013, s. 5.

⁴²¹ Demir, 2021, s. 168.

MÖ 6. yüzyılda Atina'yı ziyaret ettiği düşünülen Anakhsarsis'in Yunan ve İskit kurumlarına dair hayatın basitliği ve askeri konulara ilişkin 800 dizecik bir şiir yazdığı bilinmektedir. Bunun yanında Anakhsarsis'in adeta bir asker gibi açık sözlü olmasından kaynaklı olarak "İskitli gibi konuş" atasözü de onunla ilişkilendirilmiştir.⁴²² Demir, konuya ilişkin olarak Anakhsarsis'in özellikle okçulukta, askeri konularda uzmanlaşmış olabileceğini öne sürmüştür. MÖ 6. yüzyılda, Solon Dönemi'nde gelir ve mülke dayalı olarak düzenlenen ve askeri yükümlülüklerle ilişkilendirilen sosyal reformlar incelendiğinde, Yunan ordusunda okçu birliklerinden bahsedilmediği daha önce vurgulanmıştı. Demir, Solon döneminde yaşanan ve Pesistratos'un tiranlık yönetimine kadar yansıyan, sıradan halk ve aristokrat grup arasında iç karışıklıklar nedeniyle Solon'un olası tehlikelere karşı Anakhsarsis'i ve onun özel okçu birliğini Atina'ya davet etmiş olabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca söz konusu İskit okçularının Pesistratos Dönemi'nde de hizmet etmiş olma ihtimali üzerinde durmaktadır. Nitekim Anakhsarsis'in daha önce değinildiği gibi hem zanaatkarlık hem de askeri bağlamda Atina'ya davet edilmiş olması muhtemeldir.⁴²³

Klasik Dönem'e gelindiğinde hoplit (Yunan) ve okçu (Yunan olmayan) karşıtlığı üzerine kurulu ideolojinin gün yüzüne çıktığı iddialar arasındadır. Bu durumun en somut örnekleri arasında Aiskhylos'un Persler oyunu gösterilir. Oyunda hoplitin kullandığı mızrak ve okçunun kullandığı yay arasından hangisinin savaştan zaferle ayrılacağı sorusuyla merak uyandırılmıştır.⁴²⁴ Oyunun son dizelerinde, yayın temsilcisi Kserkses'in büyük bir hezimete uğradığı vurgulanırken, ordusunun büyük bir kısmını kaybettiği özellikle belirtilir. Sonunda ise seyircinin dikkati, Kserkses'in elinde kalan sadağa yöneltilir.⁴²⁵ Ek olarak oyunda Dareios'un "τόξαρχος" olarak anıldığı görülmektedir.⁴²⁶

3. ATİNA'DA 'ÖTEKİ' İSKİTLERE VERİLEN GÖREVLER

Antik Yunan dünyasında tiranların güç elde etmek veya konumlarını korumak amacıyla "epikouroi" ya da "doryphoroi" olarak adlandırılan paralı asker veya

⁴²² Diog. Laert. I. 8. 105; Demir, 2021, s. 168.

⁴²³ Demir, 2021, s. 168.

⁴²⁴ Aiskhyl. *Pers.* 146-149, 278-279, 556; Hall, 1989a, s. 85; Davis, 2013, s. 263-264.

⁴²⁵ Aiskhyl. *Pers.* 1017-1023; Hall 1989a, s. 86.

⁴²⁶ Aiskhyl. *Pers.* 556; Hall, 1989a, s. 85; Davis, 2013, s. 264.

korumalardan yardım aldıkları düşünölmekle birlikte bu konuda kesin bilgilere ulaşmak zordur. Araştırmacılar, Herodotos'un aktarımını baz alarak Peisistratos ve ailesinin yabancı paralı askerlerden yardım aldığı konusunda ortak bir görüştedir. Bu askerler genellikle Trakyalılar veya İskitlerle ilişkilendirilmiştir.⁴²⁷ Nitekim Wernicke, İskitlerin Yunan vazolarında görölmeye başladığı tarihleri Peisistratos'un tiranlığı sırasında başladığını ifade etmektedir. Wernicke'ye göre, MÖ 6. yüzyılda Atina vazolarındaki İskit temsillerinin artmasının sebebi Peisistratos yönetiminde kiralanan paralı İskit askerleridir. Peisistratos'un oğlu Hipparkos'un öldürölmesinin ardından, kardeşi Hippias'ın yabancı atlı birlikler kiraladığı düşünölmektedir. Hippias'ın tiranlığının sona ermesi ile birlikte ise söz konusu bu yabancı askerlerin Atina'nın hizmetine girdiği ileri sürölmüştür.⁴²⁸

Helbig, Wernicke'nin düşöncesini destekler gibi görünmektedir. Bu doğrultuda Herodotos ve Aristoteles'in aktarımlarına dayanarak Peisistratos'un MÖ 540 tarihinde ikinci kez sürgün edilmesinin ardından çok sayıda paralı asker toplayıp Atina'ya geldiğini ve yönetimi bu askerlerin yardımıyla yeniden ele geçirdiğini bildirmiştir.⁴²⁹ Aristoteles, Peisistratos'un sürgün yıllarında önce Thermaikos Körfezi'nde Raikylos isimli bir köye yerleştiğini buradan ise Pangaion Dağı yakınlarına gittiğini, burada kazandığı parayla, paralı askerlerden oluşan bir birlik oluşturup Eretria'ya geçtiğini ifade etmektedir.⁴³⁰ Herodotos, Peisistratos'un Strymon madenlerinden sağlanan gelirle paralı askerleri finanse ettiğini vurgular.⁴³¹ Her iki yazar da Naksos'lu Lygdamis'in ona yardımcı olduğunu, paralı asker temin ettiğini belirtmiştir. Öte yandan Helbig, Peisistratos'un kiraladığı paralı askerler hususunda İskit adına hiç rastlanmadığına da dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, eğer İskit okçuları Atina tarafından paralı asker olarak görevlendirildiyse, bu durumun MÖ 540 yılından sonra gerçekleşmiş olabileceğini belirtmiştir.⁴³²

⁴²⁷ B. M. Lavelle, "Herodotos, Skythian Archers, and the doryphoroi of the Peisistratids" *Klio*, 74, 1992, s. 78-80.

⁴²⁸ Konrad Wernicke, "Die Polizeiwache auf der Burg von Athen" *Hermes*, 26/1, 1891, s. 67.

⁴²⁹ Hdt. I. 61; Aristot. *Ath. Pol.* 15. 1-5; W. Helbig, "Eine Heerschau des Peisistratos oder Hippias auf einer schwarzfigurigen Schale", *SBMünchen*, 2, 1897, s. 289-290.

⁴³⁰ Aristot. *Ath. Pol.* 15. 1-5; Helbig, 1897, s. 290

⁴³¹ Hdt. I. 64; Helbig, 1897, s. 290.

⁴³² Helbig, 1897, s. 290.

Peisistratos Dönemi'nde Karadeniz ile olan ilişkilere de dikkat çeken Helbig, Peisistratos'un Ege Denizi ile Karadeniz arasında önemli ticaret yollarından biri üzerinde bulunan Sigeion'u MÖ 535-527 yılları arasında ele geçirdiğini ve bunun üzerine kentin Karadeniz'den getirilen paralı askerlerin toplanması için bir üs olarak kullanıldığını belirtmektedir. Ek olarak kentin Karadeniz Bölgesi ile yapılan ticaret için de önemli bir konumda olduğunu bildirmiştir. Sigeion'un ele geçirilmesi ile birlikte Atinalılar güvenli bir liman elde etmiş, ticari gemiler olası tehlikeler karşısında Atina'nın askeri donanmalarıyla korunabilmiştir. Ticaretten elde edilen ürünlerin, Sigeion limanından Yunan kentlerine nakledilmesiyle deniz ticareti ve taşımacılık açısından da ekonomik bir kazanç sağlanmıştır. Eğer MÖ 6. yüzyılın başlarında Atina ile İskit ülkesi arasında gevşek de olsa çeşitli ilişkiler olduğuna dair kanıtlar varsa, bu durum Helbig'in de belirttiği gibi, Atinalıların Sigeion'u ele geçirerek Karadeniz'e yaklaşımlarıyla açıklanabilir. Nitekim bu dönemde, Skythe adlı kişinin Karadeniz'den köle olarak götürülüp Atina'da vazo ressamlığı yaptığı bilinmektedir. Bununla birlikte Yunan vazo resimlerinde ilk İskit temsilleriyle de bu dönemde karşılaşılabilir. Anakhsarsis'in Yunanistan gezisi yine bu döneme rastlamaktadır. Ancak ilerleyen süreçte Peisistratos ailesinin tiranlıktan kovulması ile İskit okçularının geçici bir süreliğine ortadan kalktığı, Delos Deniz Birliği'nin kurulmasının ardından Atina'nın Çanakkale ve Marmara'da yeniden güç kazanmasıyla birlikte İskitli okçuların tekrar askere alındığı düşünülmektedir.⁴³³

Lavelle ise Peisistratos Dönemi'nde Atina'nın paralı askerleri finanse edebilecek kadar maddi yeterliliğe sahip olmadığını vurgulamıştır. Öyle ki Peisistratos'un maddi yetersizlikler nedeniyle topladığı paralı askerlerin yabancılardan değil, bizzat Atinalılardan oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda Herodotos'un konuyla ilişkin aktarımlarının bu durum ile uyumlu olduğunu ifade etmektedir.⁴³⁴ Nitekim MÖ 6. yüzyılın ortalarında yükselişe geçen Yunan vazo resimlerindeki İskit görünümü figürlerin kültürel ve ticari temaslar veya başka nedenlerden dolayı ortaya çıkmış olabileceğini, Peisistratos'un İskit ve Trakyalılardan oluşan unsurları paralı asker olarak topladığına dair yeterli kanıtın olmadığı sonucuna varmıştır.⁴³⁵

⁴³³ Helbig, 1897, s. 291-307.

⁴³⁴ Hdt. I. 63-64; Lavelle, 1992, s. 80-81.

⁴³⁵ Lavelle, 1992, s. 87.

Ücretli askerliğin dışında İskitlerden Atina’da kolluk kuvveti (polis) olarak da yararlanılmıştır. Atina’da yasaları uygulayan, soruşturma yapan ve kamu düzenini sağlayan sistematik ve profesyonel bir birlik olmadığı bilinmektedir. Bunun yerine kamu köleleri olarak adlandırılan gruplar, belirli sulh yargıçlarının emirleri altında kamu düzenini sağlamaya çalışmıştır.⁴³⁶ Düzeni sağlamaya çalışan kamu köleleri İskitlerle ilişkilendirilmiş olup Pers Savaşları’ndan hemen sonra 300 İskit okçu kölenin oluşturduğu bir birliğin Atina’da polis gücü olarak görev aldığı bilinmektedir.⁴³⁷

Loades, MÖ 5. yüzyılda Atina’da polis gücü olarak görev alan İskitlerin okçu kimliklerine odaklanmıştır. Onların okçu olarak tanımlanmasının nedenini gerçek anlamda ok taşımalarından ziyade etnik kimliklerinin vurgulanması için olduğunu belirtmiştir. Yazar, Atina’da polis gücü olarak görev yapan İskitlere ilişkin aktarımlarda onların suçluları tartakladığından, el ve ayaklarını bağladığından bahsedildiğini ancak oklarını kullandıklarına dair bir ibareye rastlanmadığını ifade etmiştir.⁴³⁸ Buradan hareketle Herodotos’un aktardığı İskitlerin Asya’dan Kuzey Karadeniz’e döndüklerinde kölelerini dizginleyebilmek için ok ve yaylarını bırakıp kırbaç kullandıklarına dair anlatıyı örnek göstermiştir.⁴³⁹ Bununla birlikte kırbacın sadece bir cezalandırma aracı olarak değil aynı zamanda tutuklama aracı olarak da kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca Kuzey Karadeniz’de yapılan kazı çalışmaları sonucunda mezar höyüklerinde İskitler ve sonraki dönemlere ait kırbaç buluntuları tespit edilmiştir.⁴⁴⁰

Wernicke, MÖ 6. yüzyılda Peisistratos’un kiraladığı İskit paralı askerleri ile MÖ 5. yüzyılda Atina’da polis olarak görev yapan İskitler arasında bağlantı olduğunu düşünmüştür.⁴⁴¹ Buna karşılık Hall, söz konusu iki durum arasında gözle görülür bir ilişkinin bulunmadığını, İskitlerin Atina’ya gelişlerinin tarihlendirilmesinin neredeyse imkansız olduğunu vurgulamıştır.⁴⁴² Bu kapsamda, İskit polislerinin Atina’da varlığı

⁴³⁶ Hunter, 1994, s. 3-4.

⁴³⁷ And. 3. 3-5; Aischin. *leg.* 173; Hunter, 1994, s. 145; Muzaffer Demir, “İskitli Okçuların Atina’ya Getiriliş Tarihi Üzerine Yeni Bir Yorum (M.Ö. 5. Yüzyıl)”, *Belleten*, 65/244, 2001, s. 905.

⁴³⁸ Loades, 2020, s. 262.

⁴³⁹ Hdt. IV. 3; Loades, 2020, s. 262.

⁴⁴⁰ Loades, 2020, s. 262.

⁴⁴¹ Wernicke, 1891, s. 67; Lavelle, 1992, s. 87.

⁴⁴² Hall, 1989b, s. 44.

ve geliş tarihleri ile ilgili araştırmacılar tarafından değerlendirilen tek veri, Andokides'in (MÖ 440-390) "Spartalılarla Barış Hakkında" adlı konuşmasıdır.⁴⁴³ Andokides, MÖ 446 yılında Atina ile Sparta arasında yapılan "Otuz Yıllık Barış" sürecinin Atina demokrasine kazandırdığı faydaları sıralarken, 300 adet İskit okçusu satın aldıklarını aktarmıştır.⁴⁴⁴ Hall, Andokides'in verdiği bilgilerde bazı kronolojik hatalar olduğunu ifade etmektedir. Buna göre Andokides, Atina ve Sparta arasındaki barış süreciyle Pers savaşlarından sonraki 10 yılda Themistokles tarafından gerçekleştirilen Pire tahkimatını aynı zaman diliminde ele almıştır. Hall, Andokides'in 'otuz yıllık barışı' Pers Savaşları'ndan sonraki ilk on yılla karıştırmış olabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle bazı araştırmacılar Pire'nin tahkimat tarihine dayanarak İskitlerin Atina'ya geliş tarihlerini MÖ 470 yıllarına kadar geriye götürmüşlerdir.⁴⁴⁵ Demir ise Andokides'in "Spartalılarla Barış Hakkında" adlı konuşmasında yer alan Kimon'un geri çağırılması ve tarafların ateşkes anlaşmasını imzaladığı döneme, başka bir deyişe MÖ 457 yılında Atinalıların Tanagra yenilgisinden sonraki sürece dikkat çekmiştir. Neticede Demir, İskit polislerinin MÖ 457 yılından sonraki süreçte Atina'da varlık gösterdikleri sonucuna varmıştır.⁴⁴⁶ İskit okçularının Atina'ya geliş tarihleri ile birlikte sayılarına dair de kesin veriler mevcut değildir.⁴⁴⁷ Andokides'in konuşmasında 300 İskit okçudan söz etmesine karşılık, konuşmasının farklı bir bölümünde 1200 adet okçu olduğuna dair imalar da mevcuttur.⁴⁴⁸

İskitlerin Onbirler ya da diğer yetkililerin emirlerine uyarak görevlerini yerine getirdikleri bilinmektedir.⁴⁴⁹ Aristophanes'in *Lysistrata* oyununda, proboulusun emri üzerine bir grup İskit okçusunun, taşkınlık yapan kadınları tutukladıkları aktarılmıştır. *Thesmophoriazusai*'de (Θεσμοφορίαζουσαι) yine emri uygulayıp Mnesilokhos'u tutuklayarak bir kalasa bağlamış ve başında nöbet tutup Mnesilokhus'a yaklaşmaya çalışanı kırbaçla korkutmaya hazır bir şekilde bekledikleri tasvir edilmiştir. Bununla birlikte kaçan tutukluların peşine düşmek de onların görevleri arasında olduğu

⁴⁴³ Hall, 1989b, s. 44; Demir, 2001, s. 905.

⁴⁴⁴ And. 3. 3-5; Hall, 1989b, s. 44; Demir, 2001, s. 906-907.

⁴⁴⁵ Hall, 1989b, s. 44.

⁴⁴⁶ Demir, 2001, s. 907.

⁴⁴⁷ Hall, 1989b, s. 44.

⁴⁴⁸ And. 5, 7; Hall, 1989b, s. 44.

⁴⁴⁹ Hunter, 1994, s. 145.

söylenbilir. Thesmophoriazusai (Θεσμοφορίαζουσαι) oyununda Euripides'in yardım etmesiyle kaçan Mnesilokhus'un peşine düşmeleri bu duruma örnek gösterilebilir.⁴⁵⁰

Hall, İskit okçularının mahkeme ve kamusal yapılardaki düzeni sağlama ve belki de orduda görev alma gibi görevlerinin olduğunu belirtmesinin yanında Aristophanes'in aktarımlarından yola çıkarak asıl işlevlerinin meclis kapsamında olduğunu vurgulamıştır. Buna göre meclisin toplandığı günlerde renkli bir ip kullanarak amaçsızca zaman geçirenleri Pynks'e yönlendirdiklerine dair tasvirler mevcuttur.⁴⁵¹ Atina'da, Sparta ile barışın ardından pek çok kurumun geliştiği bilinmektedir. Buna karşılık bu dönemde, Sparta ile dirsek temasında olan oligarşi destekçileri tehlikeli hale gelmiştir. Böylece bu dönemde Atina'da yeni oluşan demokratik kurumları, oligarşik yönetime özlem duyan kesime karşı koruma ve taraflar arasında gerçekleşebilecek iç savaşa karşı kurumları kuvvetlendirme çabası İskitli okçulara ihtiyaç duyulmasının nedenleri arasında gösterilebilir.⁴⁵² Buna yönelik olarak tarafsız, güçlü ve sadık olarak değerlendirebilecek olan, devlet içindeki politik olaylardan etkilenmeyen özel yabancı bir kuvvet arayışında olunması ve bu nedenle İskitli okçuların Atina'ya getirilmiş olması muhtemeldir.⁴⁵³ Nitekim Aristophanes'in komedyalarının satır aralarında, Peloponnesos Savaşı (MÖ 431-404) sırasında İskit polis gücünün demokratik yapıların korunması amacıyla kullanıldıklarına dair yansımalarına da rastlanılmaktadır. Buna göre özellikle meclis konuşmalarında rahatsızlık uyandıran konuşmacıların İskitler tarafından uzaklaştırıldığına dair tasvirlerin yanında bu konuşmacıların Sparta ile Atina arasında barışı savunan kimseler olarak betimlendiğini de not etmek gerekir.⁴⁵⁴ Öte yandan sarhoşların, mecliste kavga çıkaranların da İskitler tarafından uzaklaştırıldığı Aristophanes oyunlarında ele alınmıştır.⁴⁵⁵

İskitlerin Boule'nin yetkisi altında sokaklarda, kamusal alanlarda düzeni sağlama ve çatışma gibi acil bir durum karşısında yardım etme gibi görevleri de vardır. Hakimlere eşlik ettikleri, taşkınlık çıkaranları veya suçluları yakalayıp tutukladıkları

⁴⁵⁰ Aristoph. *Lys.* 387-475; *Thesm.* 929-46, 1202-30; Hunter, 1994, s. 146.

⁴⁵¹ Aristoph. *Ach.* 22; *Eccl.* 378-379; Hall, 1989b, s. 45.

⁴⁵² Demir, 2001, s. 909.

⁴⁵³ Demir, 2001 s. 909.

⁴⁵⁴ Aristoph. *Ach.* 54, 705-715; *Equ.* 675; *Lys.* 386-475; *Eccl.* 193-196, 258-259; Demir, 2001, s. 909, n. 14.

⁴⁵⁵ Aristoph. *Eccl.* 142-143; Hall, 1989b, s. 45.

bilinmektedir. Tören alayları, festivaller ve bazı kent toplantılarında da görev almış olabilecekleri varsayılmıştır. Ancak İskitlerin yetkilerinin sınırlı olduğu, kenti koruma görevinin daha çok yurttaşlara düştüğünü belirtmek gerekir. Nitekim hem toplumdaki konumları hem de yetkinlikleri sınırlı olup herhangi bir suçu caydırma, soruşturma veya kovuşturma başlatma gibi yetkileri olmadığı bilinmektedir.⁴⁵⁶ Nihayetinde İskitlerin MÖ 4. yüzyıl Atina'sında uzun süre varlıklarını koruyamadıkları özellikle MÖ 390 yılından itibaren Yunan kaynaklarının onların faaliyetleri konusunda suskun kaldığı ifade edilmelidir.⁴⁵⁷

MÖ 5. yüzyıl komedyasında İskit polislerinin toplumdaki statülerine ilişkin belli başlı noktalar bulunmaktadır. Aristophanes'in pek çok oyununda yer alan İskitler genellikle "figüran" olarak değerlendirilip, ikincil planda yer alsa da özellikle *Lysistrata* ve *Thesmophoriazoussai* (Θεσμοφορίαζουσαι) oyunlarında daha belirgin roller üstlenmişlerdir.⁴⁵⁸ *Hippeis* (Ἱππεῖς) ve *Ekklesiazoussai* (Ἐκκλησίαζουσαι) oyunlarında, kamu düzenini sağlamakla görevli olan "τοξότης" (okçu) şeklinde anılmışlardır.⁴⁵⁹ *Bakkhai* oyununda Aekus'un Dionysos'u yakalaması için emir verdiği polisler de barbar isimler taşımaktadır. Bu bağlamda, Atina'da olduğu gibi yeraltı dünyasında da İskit polislerine atıfta bulunulduğu düşünülmektedir. Long, Aristophanes'in eserlerinde iktidarın, muhalefeti güç yoluyla bastırma yöntemlerini yansıttığını belirtir.⁴⁶⁰ *Akarnialılar* oyununda Hall'ün belirttiği gibi İskit polisleri "dilsiz" olarak tasvir edilmiş, yalnızca Amphitheus konuşmak istediğinde meclisten uzaklaştırmışlardır.⁴⁶¹ Benzer bir anlatım, sürgüne gönderilen Thukydides'in durumunda da görülmektedir. Yaşlı ve güçten düşmüş Thukydides, İskitli olarak tanımlanan okçular tarafından aşağılandığında, onun gençliğinde böyle bir muameleye asla izin vermeyecek kadar güçlü olduğu vurgulanır.⁴⁶² Long, *Akarnialılar* oyunundaki İskit temsiline dayanarak Aristophanes'in kimi oyunlarında Yunan düşüncesinin aksine, barbarın fiziksel olarak Yunanlara üstünlüğünün yansıtıldığını, İskit gücünün karşı konulamaz bir yapıda olduğunu belirtmiş; buna karşılık bir o kadar da İskit

⁴⁵⁶ Hunter, 1994, s. 146-147.

⁴⁵⁷ Aristoph. *Eccl.* 258-259; Plat. Prot. 319c; Hunter, 1994, s. 146-147.

⁴⁵⁸ Hall, 1989b, s. 46.

⁴⁵⁹ Aristoph. *Equ.* 665; *Eccl.* 143; Long, 1986, s. 105.

⁴⁶⁰ Aristoph. *Ran.* 608; Long, 1986, s. 105.

⁴⁶¹ Aristoph. *Ach.* 54; Hall, 1989b, s. 45; Long, 1986, s. 105.

⁴⁶² Aristoph. *Ach.* 703-712; Long, 1986, s. 105.

okçularının hem dışarıdan gelen bir yabancı olduğu hem de hoplit olmadıkları için hor görüldüğüne dair çelişkiyi vurgulamıştır.⁴⁶³ *Lysistrata* oyununda ise İskitlerin güçlü profili yerini belki de Yunancayı anlamakta güçlük çektikleri için veya tembel, beceriksiz olduklarını vurgulamak için aldıkları emirleri yavaş yerine getiren, çevrelerine dalgın dalgın bakışlar atan bir profile dönüşmüşlerdir. Oyunda taşkınlık yapan kadınları proboulusun emriyle durdurmaya çalışan İskitler başarılı bir sonuç elde edememiş ve geri çekilerek yeniden toplanmışlardır. İkinci saldırı da tıpkı birinci gibi başarıya ulaşamamıştır. Bunun üzerine *Lysistrata*, kadınların İskitler gibi kamu kölesi olmadıklarını ve özgür kadınlar olduklarını belirtmiştir. Bu doğrultuda İskitlerin özgür bir Yunan kadınıyla eşit olmamasının yanında köle bir kadına denk görülebileceği iması yatmaktadır.⁴⁶⁴ *Thesmophoriazusai* (Θεσμοφορίαζουσαι) oyununda ise İskitler yetkinliğinden ziyade şehvet düşkünü olarak tasvir edilmiştir.⁴⁶⁵

Hall, *Thesmophoriazusai* (Θεσμοφορίαζουσαι) oyununda İskit temsiline pek çok farklı açıdan yaklaşmıştır. Ona göre, bu oyundaki İskit görevli, Yunanca konuşması ayrıntılı şekilde tasvir edilen tek gelişmiş antik dramatik karakterdir. Bununla birlikte Hall okçunun, İskit dilini temsil eden anlamsız sözler yerine, uyumsuz ve basitleştirilmiş bozuk bir Yunanca kullanıldığını da belirtmekle birlikte özellikle aksanı üzerinden mizah yapıldığını da vurgulamaktadır. Buna yönelik olarak sahnede “Yankı” figürü okçunun dilsel hatalarını tekrar ederek mizah unsurunu pekiştirmiştir.⁴⁶⁶ İlerleyen satırlarda okçunun, Perseus’un Gorgon’un başına dair yapılan göndermeyi Gorgos’un başı olarak yanlış yorumlamasıyla tekrarlanacak bir mizah yaratılmıştır. Nihayetinde okçunun yabancı kimliği doğrultusunda dil hataları oyundaki mizah anlayışına katkı sağlamıştır.⁴⁶⁷ Bununla birlikte Hall, Euripides’in *İphigenia Tauris*’te oyununda olduğu gibi Yunan kahramanlarının kurnazlığı ve üstün zekasının barbarın zekasını alt etmesine dair temanın Aristophanes’in *Thesmophoriazusai* (Θεσμοφορίαζουσαι) oyununda da var olduğuna dikkat çekmiştir. Kayınpederi tutsak Mnesilokhos’u İskitlerin elinden kurtarmak ve kaçırmak isteyen Euripides türlü numaralarla İskitleri kandırması ve Mnesilokhos’un kaçmasını

⁴⁶³ Long, 1986, s. 105.

⁴⁶⁴ Aristoph. *Lys.* 426-429, 449-52, 463-465; Long, 1986, s. 105-106; Hall, 1989b, s. 46.

⁴⁶⁵ Aristoph. *Thesm.* 1001-1225; Long, 1986, s. 106.

⁴⁶⁶ Aristoph. *Thesm.* 1081; Hall, 1989b, s. 39, 49.

⁴⁶⁷ Aristoph. *Thesm.* 1101-1102; Hall, 1989b, s. 49.

sağlamıştır. Dolayısıyla Euripides'in uzak bir barbar ülkesinde geçen Yunan karakterlerin zekası tarafından alt edilen barbar yerini Aristophanes Thesmophoriazousai (Θεσμοφορίαζουσαι) oyununda MÖ 411 veya 410 tarihlerinde Atina'da iyi bilinen yabancılar, yani İskit okçularına bırakmış gibi görünmektedir.⁴⁶⁸ Hunter, gerek Lysistrata gerekse Thesmophoriazousai (Θεσμοφορίαζουσαι) oyununda İskit görevlinin beceriksiz olarak tasvir edildiğini toplum tarafından saygı görmeyen ve sınırlı yetkileri olan köleler şeklinde betimlendiğini ifade etmiştir.⁴⁶⁹

Mayor'un ele aldığı Tarporley Ressamı'na atfedilen "New York Goose Play" vazosu üzerinde bulunan görsel için ayrı bir parantez açmak gerekir (Resim 10). Vazo yaklaşık olarak MÖ 400'lü yıllara tarihlendirilmiş olup Güney İtalya'da üretildiği bilinmektedir. Vazo, tiyatro sahnesini yazılı bir şekilde aktaran bilinen tek görsel olmasıyla dikkat çekmiştir. Sahnede maskeli olarak üç figür tasviri vardır. Figürlerden biri "çirkin" bir maskeyle ve elinde sopa ile resmedilmiştir. Araştırmacılar bu figürün İskit polisi olduğunu düşünmektedir. Sahnede, yaşlı bir kadın onlara doğru işaretler yapmakta ve kadının yanına yerleştirilmiş ölü bir kaz ve iki adet yavru keçi bulunmaktadır. Dolayısıyla ortada yer alan yaşlı adamın nesneleri çaldığını ve sahnenin solunda bulunan polis figürü tarafından cezalandırılmaya çalışıldığı akıllara gelmiştir. Figürün diyalog satırı da bu fikri desteklemektedir. Sahnenin sol tarafında İskit polisi olarak değerlendirilen aktör yabancı bir kelime kullandığı görülür. Bu ifade hakkında farklı çeviriler mevcut olmakla birlikte Mayor, ifadenin barbar dilinde "Bu sinsi hırsız, oradakilerden çalışıyor" ifadesine benzer bir ifadenin kullanılmış olabileceğini ileri sürmüştür.⁴⁷⁰

İskitlerin barbarosluğunu yansıtan bir başka durumu Marsyas-İskitli heykel grubunda görmek mümkündür. Bilindiği üzere Marsyas, Apollon ile giriştiği müzik yarışmasını kaybetmiş ve derisi yüzülerek cezalandırılmıştı.⁴⁷¹ Bu heykel grubunda bir ağaca asılmış olan Marsyas'ın derisini yüzme görevi bir İskit'e verilmiştir. Burada çömelmiş vaziyette duran İskit figürü düşük bir statüde (köle) olduğu belli olan bir

⁴⁶⁸ Aristoph. *Thesm.* 1202-1230; Hall, 1989b, s. 40-43.

⁴⁶⁹ Hunter, 1994, s. 145.

⁴⁷⁰ Adrienne Mayor et al., "Making Sense of Nonsense Inscriptions Associated with Amazons and Scythians on Athenian Vases", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 83/3, 2014, s. 466-469.

⁴⁷¹ Erhat, 1996, s. 199-200.

görünümle tasvir edilmiştir. Buradaki ikonografide İskit figürünün bir Yunan olmadığı açıkça gözler önüne serilir.⁴⁷² Yunan ikonografisinde çenede bulunan seyrek sakal genellikle Karadeniz halkları ve Trakyalılar için kullanılır. Burada çömelmiş vaziyette duran figürün düzensiz ve düz saçları da etnolojik olarak İskitli imajına uygundur. Bu sahnede bir barbarosun yani İskitli'nin bir başka kişiye adeta işkence yaparak öldürmesi gösterilmiştir. “Doğal olarak Yunan böyle bir sahnede yer almaz.”⁴⁷³ (Resim 11).

4. ATİNA VAZOLARINDAKİ İSKİTLER

Lissarrague ve Beazley Arşivi'ne göre, MÖ 575-475 yılları arasında tarihlendirilmiş 10.498 vazonun %5'inin okçu figürlerini bulundurduğu ifade edilmektedir. Bu rakam da yaklaşık olarak 700 vazo ve parçanın okçu figürleriyle ilişkilendirildiği anlamına gelir. Bu figürlerin büyük çoğunluğu MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısına aittir ve büyük bir kısmı Oryantal/İskit kostümü ile betimlenmiştir.⁴⁷⁴

Yunan vazo resimlerinde okçuluğun simgesi haline gelen İskitler, kendilerine has kıyafetleri ve deriden yapılma sivri uçlu başlıklarıyla betimlenmiştir⁴⁷⁵ (Resim 12). Elbiseleri desenlerle ve şeritlerle süslenen, uzun kollu bir üst ceket ve pantolondan oluşan bir kostümle ile tasvir edilmişlerdir. İlerleyen süreçte sivri uçlu şapkalarının tepesi hafifçe bükülmüş, arkası ve yanları kulakçıklı olarak betimlenmiştir.⁴⁷⁶ Bunun yanında sigma biçiminde yaylarıyla kendilerine özgü bir tarz oluşturmanın yanında *gorytos* olarak adlandırılan omuzdan asılabilen veya kemer takılarak sol kalçadan sarkıtılan kama veya yay kılıfı ile tasvir edilmişlerdir. Yaylarının dışında kimi zaman balta ve kısa bir hançer ile resmedildikleri görülmektedir.⁴⁷⁷ Herodotos'ta da benzer tanımlamalar yapılmaktadır. Burada İskit kabilelerine de yer verilmiş, *kyrbasia* (κυρβασία) olarak adlandırılan sivri uzun başlıkları, pantolonları ve *sagaris* adlı çift

⁴⁷² Smith, 2002, s. 109'dan aktaran Hüseyin Üreten, “Manisa Müzesindeki Marsyas Heykeli'nin İkonografik Çözümlemesi ve Apameia Üzerine Bir Araştırma”, *Histoy Studies*, 2013, 5/2, s. 492.

⁴⁷³ Serra Durugönül, *Heykeller Konuşabilseydi... Antik Yunan Heykel Sanatına Toplumsal Açından Bir Bakış*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2018, s. 139.

⁴⁷⁴ François Lisarrague, *L'autre guerrier: archers, peltastes, cavaliers dans l'imagerie attique*, Ecole Française De Rome, Paris, Rome, 1990, s. 247-293; Davis, 2013, s. 168; Minasyan, 2016, s. 21, 35; Demir, 2021, s. 169.

⁴⁷⁵ John Boardman, *Siyah Figürlü Atina Vazoları*, çev. Gürkan Ergin, Thames and Hudson, Londra, 1997, s. 209.

⁴⁷⁶ Gleba, 2008, s. 14.

⁴⁷⁷ Minasyan, 2016, s. 21; Demir, 2021, s. 169.

başlı baltaları ve hançerleriyle kendilerine özgü bir görüntü çizilmiştir.⁴⁷⁸ Yaklaşık olarak MÖ 540 yılından itibaren kapalı elbise ortaya çıkmış ve bu tarz, Amazon tasvirlerinde de görülmüştür⁴⁷⁹ (Resim 13). Bu tarihten sonra İskit kostümlerinin tam manasıyla standart bir görüntü sunmasa da bir üniforma haline geldiği görülmektedir (Resim 14). MÖ 6. yüzyılın son çeyreğinde Yunan vazo resimlerinde yaygın hale gelen İskit okçu figürleri özellikle MÖ 490 tarihinde yapılan Marathon Savaşı'nın ardından vazo resimlerinde yok denecek kadar azalmıştır.⁴⁸⁰

Yunan geleneğinde okçuluğun yaygın olmaması MÖ 6. yüzyılda Yunan vazo resimlerindeki okçu figürlerinde İskitli veya Giritli gibi yabancıları tasvir ettiğini düşündürmüştür.⁴⁸¹ Vazo resimlerinde hoplitlerin yanında yer alan okçu figürlerinin kostümleri ve fizyonomileriyle Yunanlara benzememesi de iddiayı pekiştirmiştir. Okçu figürlerinin İskitli ve Giritli yabancıları tasvir etmesinin yanı sıra Trakyalıları, Frigyalıları veya barbar kostümler içinde Yunanları temsil ettiğine dair farklı fikirler de ortaya atılmıştır.⁴⁸² Konuyu İskit kostümlerini inceleyerek ele alan Gleba'nın, bu kostümlerin belirli bir etnik grubu temsil etmek yerine daha geniş bir Asyalı kimliğini temsil ettiğine dair düşünceleri mevcuttur. Buna göre kostümler İskitlere özgü gibi görünse de etnik unsuru işaret eden detaylardan yoksundur.⁴⁸³ Bu açıdan yaklaşıldığında Yunan vazo resimlerinde İskit kostümlerinin Amazon tasvirlerine de uyarlandığı, MÖ 550'den itibaren ise İskit, Trak ve Doğu unsurlarının birbirine karıştığı ifade edilirken bu tasvirlerin egzotik ve efsanevi bir kimliği pekiştirdiği düşünülmüştür.⁴⁸⁴ Minns de Yunan vazo resimlerinde kostümler üzerinden etnik kimliği belirlemenin güç olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, Persler, Frigyalılar ve Amazonlar gibi farklı toplumların benzer kıyafetlerle betimlenebildiği, hatta Asyanik kostümler içinde Yunanların da tasvir edildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla barbar kostümünün belirli bir etnik kimliği yansıtmak yerine simgesel bir unsur olarak

⁴⁷⁸ Hdt. VII. 64; Gleba, 2008, s. 14; Minasyan, 2016, s. 21.

⁴⁷⁹ Boardman, 1997, s. 209.

⁴⁸⁰ Minasyan, 2016, s. 23.

⁴⁸¹ Wernicke, 1891, s. 63-64; Shapiro, 1983, s. 110-111; Hunt, 2008, s. 121-122; Davis, 2013, s. 4.

⁴⁸² İbrahim Karaoğlu, "Grek-Roma ve Pers Görsel Sanatlarında İskitli İkonografisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2019, s. 9.

⁴⁸³ Gleba, 2008, s. 14.

⁴⁸⁴ Shapiro 1983, s. 111; Gleba, 2008, s. 14.

kullanıldığını bu nedenle Yunan vazo resimlerindeki bu figürleri “Doğulu Okçular” olarak adlandırmanın daha güvenli olacağı düşünülmektedir.⁴⁸⁵

Lissarrague, Herodotos’un İskitleri aktardığı pasajlarda onların at sırtında göçebe bir yaşam sürdüğüne dair anlatımlarının Yunan vazo resimlerindeki İskit temsili ile uyuşmadığını ifade etmektedir.⁴⁸⁶ Yazar, İskitlerin Yunan toplumunun normlarına adeta bir tezat oluşturduğunu vurgulamış ve vazo resimlerindeki İskit görsellerinin Atina’da İskit okçularının varlığına dair bir kanıt teşkil etmediğini belirtmiştir. Her ne kadar Aristophanes’in komedyalarında İskitlerin polis gücü olarak Atina kurumlarında rol aldığına dair ifadeler bulunsa da İskitlerin Atina’daki varlığının MÖ 476 yılından önce mevcut olmadığı görüşünü savunmakta; bununla birlikte Aristophanes’in oyunlarının bir asır sonrasına ait olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Aristophanes’in tasvir ettiği İskit polisi ile Yunan vazolarında hopliten yanında temsil edilen İskit okçu figürünün işlevinin farklı olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁸⁷

Bazı araştırmacılar Yunan vazo resimlerinde yer alan okçu figürlerinin etnik olarak bir İskitli mi yoksa İskit kıyafetleri giymiş Atinalıları mı temsil ettiğini sorgulanması dikkat çekicidir.⁴⁸⁸ Eğer bu figürlerin etnik açıdan İskitleri temsil ettiği kabul edilirse, onların barbar veya öteki olarak tasvir edilip edilmediği sorusu gündeme gelir.⁴⁸⁹ Konuyla ilişkin tartışmalar 1891 yılında Alman klasikçi Wernicke ile başlamıştır. Wernicke, Peisistratos’un oğlu tiran Hippias’ın, İskitlerin de bulunduğu yabancı atlı muhafız birliği kurduğunu ve Peisistratosların yönetiminin sona ermesinin ardından, İskitli paralı askerlerin Atina devletinin hizmetine girdiğini savunmuştur. Bu doğrultuda vazo görsellerinin de MÖ 530-510 yılları arasında tırmanışa geçtiği görülür. Bu bağlamda, yazara göre, Yunan vazo resimlerindeki İskitlerin temsiliyi açıklamak için en olası yaklaşım, vazo resimlerindeki İskit figürlerinin Hippias’ın kurduğu paralı İskit askerlerinden esinlenerek tasvir edilmiş olmasıdır.⁴⁹⁰

Helbig de Wernicke’nin görüşünü destekler nitelikte bir tutum sergilemiştir. Buna göre Peisistratosların paralı askerlerinin vazo resimlerindeki İskit okçu

⁴⁸⁵ Minns, 1913, s. 55-56; Davis, 2013, s. 175; Minasyan, 2016, s. 26.

⁴⁸⁶ Hdt. I. 144; Lisarrague, 1990, s. 125.

⁴⁸⁷ Lisarrague, 1990, s. 125-126.

⁴⁸⁸ Minasyan, 2016, s. 24; Demir, 2021, s. 169.

⁴⁸⁹ Mayor, et al., 2014, s. 449; Karaoğlu, 2019, s. 9.

⁴⁹⁰ Wernicke, 1891, s. 67; Davis, 2013, s. 174; Minasyan, 2016, s. 25; Demir, 2021, s. 168-169.

figürlerine ilham olduğu düşüncesine katılmış, hatta vazo resimlerindeki İskit okçu temsillerinin Sigeion’da paralı askerler olan gerçek İskit tasvirleri olduğunu ifade etmiştir. Peisistratosların devrilmesi ve Sigeion kentinin zayıflamasının ardından, özellikle Kleisthenes Dönemi’ne ait vazo figürlerinde gerçek bir İskitli tasviri yerine İskit kostümleri içinde Atina yurttaşların resmedildiğini savunmuştur. Bu görüşü figürlerin yüz fizyonomilerindeki farklılıkları işaret ederek pekiştirmiştir.⁴⁹¹

MÖ 5. yüzyıldan itibaren iskit polisinin Atina’daki gerçek varlıklarının kabul edilmesi onların daha önceden de gerçekten var olduklarını destekleyebilir.

4.1. Hoplit ve Okçu Tezadı: Hoplitin Üstünlük Vurgusu

İskit tasvirlerinin bulunduğu sahnelerin büyük çoğunluğunda, İskitler ve hoplitler bir arada temsil edilmiştir. Bu sahnelerin kimisinde başka insan figürleri yer alırken kimisinde de yalnızca hoplitler ve İskit temsilleri mevcuttur. Yalnızca hoplit ve İskitlerin bir arada betimlendiği sahnelerde, genel anlamda yürüyüş halinde olan bir ordu canlandırılmıştır.⁴⁹²

Yaklaşık olarak MÖ 570 yılında Kleitas tarafından yapılan François Vazo’su okçu İskit betimlerinin bilinen en eski örneğini oluşturmaktadır (Resim 15). Volütlü krater formunda olan vazanın Kalydonai Yaban Domuzu Avı tasvirinde İskitlere özgü yay, uzun elbiseler ve sivri başlıklar takan üç okçu, Yunan kahramanlarla beraber domuza saldırırken betimlenmiştir. Söz konusu üç okçunun vazoda Toksamis, Euthymakhos ve Kimerios olarak adlandırıldığı görülmektedir. Mayor, Toksamis isminin Yunanca ve Farsça’nın karışımı melez bir isim olabileceğini, Euthymakhos isminin Yunanca “iyi, düzgün savaşçı” anlamına geldiğini, Kimerios isminin ise İskit kabilesinin bir üyesi olarak görülen Kimmerleri akıllara getirebileceğini ifade etmektedir.⁴⁹³ İvantchik okçulara verilen bu isimlerin etnik köken yerine silah ve savaşçılık becerileri bağlamında incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre Euthymakhos ismi “iyi savaşçı” anlamına gelmekte olup Toksamis ismi de düşünülenin aksine İskit veya İran kökenli bir isim değil, Yunanca okçu anlamına gelen (τόξον) kelimesinden türediğini ifade etmektedir. Son olarak Kimerios isminin

⁴⁹¹ Helbig, 1897, s. 266-307; Davis, 2013, s. 174; Minasyan, 2016, s. 25; Demir, 2021, s. 169.

⁴⁹² Minasyan, 2016, s. 49; Karaoğlu, 2019, s. 18.

⁴⁹³ Mayor, et al., 2014, s. 456-457; Boardman, 1997, s. 33-34; Demir, 2021, s. 171.

Kimmerlerin etnik kökenine dair bir vurgu olmadığını ifade ederken bu ismin Arkaik ve Klasik Dönem’de kullanıldığına dair bazı örnekler vermiştir. Öte yandan okçu kostümleri üzerinden değerlendirmeler yapan Ivantchik, sivri uçlu İskit başlıklarının yanında okçu figürlerinin ava katılan diğer karakterler gibi khiton giydiğini ifade etmiştir. İskitleri diğerlerinden ayırabilecek tek unsur ise Kimmerios ve Toksamis’in giydiği khitonların Euthymakhos’kinden daha süslü olmasıdır.⁴⁹⁴

Demir, Yunan vazolarındaki okçu figürlerinin sadece mitolojik unsurlar içermediğini, aynı zamanda mythos’tan logos’a geçişin izlerini taşıdığını ve bu anlatıların rasyonel ve tarihsel bir zemine oturtulabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, François Vazosu’ndaki Kalydonai Yaban Domuzu Avı sahnesinin, mitolojik bir hikâyenin ötesinde, Aitolia’daki Kalydon tarımsal toplumunun belirli toplumsal yapılarını yansıttığını belirtir. Tarımsal üretimi tehdit eden domuz avının, yalnızca bir av sahnesi olmaktan ziyade aristokratik hiyerarşiyi yansıtmak olduğunu bununla birlikte toplumun üretim ilişkileri, sosyal sınıf yapısı ve iç çatışmaları hakkında fikir verdiğini vurgulamıştır. Nihayetinde üç okçu figürü sadece bir savaşçı olarak değil toplumsal düzen içerisinde belirli roller üstlenen tarihi kişilikler olarak betimlendiğini ifade etmektedir.⁴⁹⁵

Hoplit ve İskit tasvirlerinin bir arada görüldüğü en erken betimlerden birisi Swing Ressamı’na ait bir amforadır (Resim 16). Sahnede üç çift İskit figürü arka arkaya yürürken, hoplitler ise yan yana yürümektedir. Ancak büyük kalkanlardan dolayı İskit figürleri tam olarak görülmemektedir. Kalkanların arkasında saklı kalan İskit motiflerinin özellikle MÖ 520-500 yıllarında yaygın olarak tasvir edildiği bilinmektedir. Sahnede tasvir edilen İskit kostümünün iki çeşit renkte yünlü elbiseden oluştuğu, pantolonun ön ve arka kısmının farklı bir kumaştan yapıldığı görülmektedir.⁴⁹⁶ Benzer bir sahnede de bir okçu üç hoplitle birlikte koşarken resmedilmiş ve sol tarafına yerleştirilmiş olan hoplitten dolayı kısmen de olsa görünümü engellenmiştir. Okçunun sol elinde yay, sağ elinde ise ok bulunmakta, hoplitlerin görünümü ise birbirleriyle tutarlı görünmektedir⁴⁹⁷ (Resim 17).

⁴⁹⁴ Ivantchik, 2006, s. 211, 216-217, 244.

⁴⁹⁵ Demir, 2021, s. 171.

⁴⁹⁶ Minasyan, 2016, s. 49; Karaoğlu, 2019, s. 18.

⁴⁹⁷ Davis, 2013, s. 254.

Son yıllarda vazo resimlerindeki okçu figürlerine dair yukarıda bahsedilen farklı yaklaşımlar, okçu figürlerin etnik kimliklerini kıyafetleri üzerinden incelemek yerine bu figürlerin sahnede üstlendikleri roller ve eşlik ettikleri diğer figürlerle arasındaki ilişkiye odaklanılmasını beraberinde getirmiştir. Mayor, yapısalcı bir yaklaşım izleyen Lissarrague'nin, İskit okçularının Yunan vazo resimlerinde "yabancıları" temsil ettiğine dair görüşünü aktarmaktadır.⁴⁹⁸ Lissarrague'ye göre, İskit okçuları yanlarında resmedilen hoplitlerle hem kostüm hem de silah ve savaş teknikleri açısından bir tezatlık oluşturmaktadır.⁴⁹⁹ Yunanların savaşlarda yayın kullanımına pek de olumlu bakmadığını, Euripides'in Herakles oyunundaki bir sahneyle örneklendiren Lissarrague, zırhlı hoplitin yakın dövüş uzmanlığı ile uzaktan savaşıp, düşmana doğrudan yaklaşmayan okçu arasında sergilenen karşıtlık ilişkisini vurgulamıştır.⁵⁰⁰ Ona göre İskit okçu figürünün, eşlik ettiği destansı kahramanlığı simgeleyen yurttaş hoplitin ön plana çıkmasını sağlayan, "tuhaf" bir görünüm sergilemektedir. Böylece, İskit okçusu hoplitin efsanevi kahramanlığını tanımlamanın bir aracı olarak yorumlanmıştır.⁵⁰¹ MÖ 6. yüzyılda vazo resimlerinde hoplitin kahramanlığını vurgulayan İskit okçu figürü, Pers savaşlarının ardından giderek vazo resimlerindeki temsili azalmıştır. Lissarrague bu durumu bir kırılma noktası olarak değerlendirmiştir. Vazo resimlerinde hoplite eşlik eden İskit okçu temsilleri, yerini düşman olarak resmedilen Pers okçularına bırakmıştır.⁵⁰²

Ivantchik'e göre kıyafetler etnik kimliği tespit etmekten ziyade figürün rol ve statüsüne işaret etmektedir. Vazo resimlerinde hoplit tasvirleri zırhlı ve silahlarıyla ona kahramanlık statüsü kazandırırken yabancıların kıyafeti düşük statüde bir figürü vurgulamak için resmedilmiştir. Resmedilen silahların gerçek olabileceğini belirten Ivantchik, vazo üzerinde betimlenen sahnelerin büyük çoğunluğunun destansı bir bağlama ait olduğunu ifade etmiştir. Ancak destan dünyası ile günlük yaşam arasında

⁴⁹⁸ Mayor, et al., 2014, s. 450.

⁴⁹⁹ François Lissarrague, "The Athenian Image of the Foreigner", çev. Antonia Nevill, *Greek and Barbarians*, ed. Thomas Harrison, Edinburg University Press, 2002, s. 115.

⁵⁰⁰ Euripides'in Herakles oyununda yayın savaşta kullanımına ilişkin olarak aktarımına bakınız: "...Herakles, hayvanlarla savaşarak şöhret kazandı, O, başka konularda bir kahraman değil, bir hiçtir! Onun sol kolu asla bir kalkan tutmadı; O hiçbir zaman düşmanla mızrağı ile savaşmadı. Kaçmak için hep korkakların silahı olan yayla oku kullandı. Cesaretli olmak, ok atma becerisi gösterebilmek değildir, Kahramanca ayakta kalmak, gözünü hiç sakınmadan Üzerine gelen mızrakların saldırısına karşı koymaktır..." (Eur. *Herc.* 157-164; Lissarrague, 2002, s. 115).

⁵⁰¹ Lissarrague, 2002, s. 115-116; Minasyan, 2016, s. 31.

⁵⁰² Lissarrague, 2002, s. 116.

keskin sınırların olmadığını, vazo ressamlarının, çağdaş hoplitleri efsanevi bir kahramanla birleştirdiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Pers savaşları ile vazo resimlerindeki betimlerin tarihsel bir gerçekliği yansıtmaya başladığını da not etmiştir.⁵⁰³

Euthymides imzalı ve MÖ 510-500 yıllarına tarihlendirilen Münih'teki kırmızı figürlü vazoda, bir Yunan hopliti, sağında ve solunda yer alan iki okçu ile birlikte tasvir edilmiştir (Resim 5). Sağdaki okçu figürü, Yunanca “*Düz Atıcı*” anlamına gelen *Εὐθύβολος* (Euthybolos) olarak adlandırılmışken, soldaki okçu için Yunanca olmayan bir ifade olan *ΧΥΧΟΣΠΙ* (Khukhospi) kullanılmıştır. Hoplit figürüne ise *Thorykion* ismi verilmiştir. Mayor, Yunanca harflerle yazılmış olmasına rağmen *ΧΥΧΟΣΠΙ* isminin Yunanca olmadığını belirtmiştir. Mayor’a göre *ch* ve *kh* sesleri Kafkas dillerine özgüdür ve Herodotos’un eserinde İskit isimlerinde sıklıkla geçmektedir. Benzer şekilde, antik komedyalarda da İskit karakterlerin adlarının taklit edilmesi sırasında bu seslerin kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Mayor *ΧΥΧΟΣΠΙ* isminin Proto-Abhaz-Abaza kökenli olduğunu ve “Coşkulu Bağırın” veya “Savaş Çığlığı” anlamına gelebileceğini öne sürmüştür. Steiner ise sert “ch” sesleri, barbar figürlerin aksanını alaya almak amacıyla kullanılmış olabileceğini, bu seslerin “boğaz temizleme” veya “öğürme” gibi çağrışımlar yaparak, Yunanca konuşmayan halkların konuşmalarını mizahi bir şekilde kasten yazıldığını öne sürmektedir.⁵⁰⁴ Vazoda ana kahraman olarak temsil edilen hoplitin zırhını kuşanırken İskit okçularının ona yardım etmesi, Homeros destanlarındaki sahnelerle benzerlik taşır. Buna göre destanlarda olduğu gibi burada da ana karakterin yanında ona destek olan yoldaş figürleri bulunmaktadır. Ivantchik, vazoda *Εὐθύβολος* ismi ve kıyafetlerden hareketle okçu figürlerinin silah ve savaş becerileri bağlamında ele alındığını ve İskitlerin hoplitin yanında ikincil planda temsil edildiklerini ifade etmiştir. Ona göre bu tarz sahneler okçunun işlevini görmek için önemlidir.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Askold I. Ivantchik, “Scythian’ Archers On Archaic Attic Vases: Problems Of Interpretion”, *Ancient Civilisations from Siberia to Scythia*, 2006, s. 200-206.

⁵⁰⁴ Mayor, et al., 2014, s. 458-460; Ann Steiner, *Reading Greek Vases*, Cambridge University Press, New York, 2007, s. 205-206.

⁵⁰⁵ Ivantchik, 2006, s. 213-215. Wüzburg’daki bir hydriada da benzer bir durum söz konusudur. İskit kıyafeti ile tasvir edilen bir okçu, hoplitin yanında yerini almıştır. Neticede ana kahraman olarak yer alan hoplitin kahramanlığını vurgulamak istediklerinde okçu figürü hoplitin yanında yerini almaktadır Bk. Resim 20 (Ivantchik, 2006, s. 205-206; Minasyan, 2016, s. 38). Basel’deki kırmızı figürlü kylikste yer alan figür İskit başlığı ve yayla resmedilmiştir. Figürün çıplak olarak sunulmasının yanında hoplit

Barbaros ya da yabancı figürün Yunan hoplitin yardımcısı veya hoplitin yanında ikinci bir planda tasvir edilmesine dair birçok vazo resmi mevcuttur. Bunlardan biri de Euaion Ressamı'na ait bir vazodur (Resim 18). Burada İskit başlığı ile tasvir edilen çıplak ve silahsız bir figürün bir hoplite miğfer verdiği sahne yer alır. Her ne kadar çıplak olması onun hoplitin zıttı olmadığını düşündürse de İskit başlığına sahip olması aralarındaki farkı vurgulamak için olmalıdır.⁵⁰⁶ Bu tezatlığa ve hoplitin üstünlüğünün vurgulanmasına rağmen İskit ve hoplit savaşlarına dair sahneler de bulunmaktadır.

Floransa'daki bir amfora üzerindeki sahne, araştırmacılar tarafından sıra dışı olarak değerlendirilmiştir (Resim 19). İki hoplitin arasına konumlandırılmış barbar kıyafetleri içerisindeki bir figür sağa doğru döner vaziyette ve bir sandalyede oturur pozisyonundadır. Üzerinde duvara asılı olan gorytosu ve yayı bulunmakta olup baltası ise elindedir. Karşısında ayakta duran bir İskitli yerleştirilmiştir. İskit figürü, vazunun diğer kısmındaki okçu figürü ile aynı görünmekte yalnızca korse ve khitonlarının alt kısımlarında kullanılan kumaş farklı olarak resmedilmektedir. Öte yandan oturur pozisyonda resmedilen barbar görünümlü figürün kıyafetleri İskit tarzına benzemekle birlikte tuhaf bir görüntünün olduğu da görülmektedir. Başlığı sivri veya yüksek değil alışılmışın dışında düz tepeli betimlenmiştir.⁵⁰⁷ Bunun yanında vazo resimlerinde İskitlerin kısa sakallı olarak betimlenmesinin aksine burada uzun sakallı olarak görülmektedir. Buradan hareketle Karaoğlu, ressamın İskit hükümdarını resmetmek istemiş olabileceğinin üzerinde durmuştur.⁵⁰⁸ İvantchik bu sahneye ilişkin farklı bir yorum sunmuştur. Ona göre Yunan vazolarında sunulan geleneksel ikonografinin tersine çevrildiği bir durum söz konusudur. Sahnede alışılmışın dışında ana karakter okçu olarak temsil edilirken, hoplitler ikincil planda tasvir edilmiştir.⁵⁰⁹ Bunun sebebinin tam olarak anlaşılamayacağını belirten İvantchik, belki ressamın rolleri değiştirmekteki amacının tıpkı Herodotos'un Mısır toplumunda cinsiyet rollerini tersine çevirmesi gibi barbar bir dünyayı sergilemeyi amaçlamış olabileceği ihtimali

zırhı ve kalkanla tasvir edildiğini belirtmek gerekir. Figürün üzerindeki *Εὐβόλος* (*Eubolos*) "İyi Atıcı" isminden hareketle okçunun silahına ve savaş becerilerine bir gönderme yapıldığı düşünülmüştür, Bk. Resim 21 (İvantchik, 2006, s. 211-212).

⁵⁰⁶ Lisarrague, 1990, s. 53-53. Ayrıca bk. Lisarrague, 1990, s. 49; İvantchik, 2006, s. 213-215. Brygos Ressamı'na ait kyliks (Resim 22-23) İvantchik, 2006, s. 206, 208-209; Minasyan, 2016, s. 39-41.

⁵⁰⁷ Minasyan, 2016, s. 50, Karaoğlu, 2019, s. 18-19.

⁵⁰⁸ Karaoğlu, 2019, s. 19.

⁵⁰⁹ İvantchik, 2006, s. 229.

üzerinde durur.⁵¹⁰ Öte yandan tersine çevirme yapısının öteki dünyaya dair tasvirlerde de bulunabileceğini, bu nedenle öteki dünyayı tasvir etmiş olabileceğini ifade etmektedir.⁵¹¹

Minasyan, Vos'tan (1963) aktardığına göre, atlı sahneleri içeren görseller birkaç alt gruba ayrılmıştır. Bu gruplar arasında hoplitlerin atlılar olarak betimlendiği sahneler de bulunur. MÖ 6. yüzyılda Atina'da bir süvari birliğinin bulunmadığını, atların yalnızca ağır silahları savaş alanlarına taşımak için kullanıldığı da bilinmektedir. Dolayısıyla bu durumun vazolara da yansıdığı görülmektedir. Ancak atlıların görsellerde çoğu durumda hoplit olarak resmedilmediğini ifade etmek gerekir. At üstündekiler genelde çıplak veya üzerinde bir manto ile tasvir edilmiş, yanlarına ise hoplit ve İskit figürleri yerleştirilmiştir. Söz konusu atlıların, hoplitin atlarını taşıyan veya savaş alanında onlara eşlik eden görevliler oldukları düşünülmüştür. Bunların yanında İskitlerin at sırtında olduğunu gösteren görseller de mevcuttur.⁵¹² Louvre'daki amforada iki atlının tasvir edildiği sahnede, solda bulunan atlının Trakya'ya özgü bir manto ve alopekis giydiği, sağdaki figürün ise sivri uçlu başlığının yanında kare desenlerle süslenen bir yünlü elbise giydiği görülmektedir (Resim 24). İki atlıda da mızrak bulunmaktadır. Bunun yanında iki köpeğin de onlara eşlik ettiği görülmektedir.⁵¹³

Bunların dışında bazı kehanet ve mitolojik sahneler de İskitlerin Yunan hoplitine göre arka planda görüldüğüne dair tasvirler mevcuttur.⁵¹⁴

Yunan vazo resimlerinde MÖ 530-490 yılları arasında savaş arabalarının popülerliğinin son bulmasına rağmen bu dönemde savaş alanlarında hoplitlerin savaş arabalarıyla birlikte betimlendiği vazolar bulunmaktadır. Özellikle MÖ 530 yılından itibaren İskit figürleri de bu sahnelerde hoplitlerin yanında yerini almıştır.⁵¹⁵ Söz konusu bu sahnelerde, atların koşumlanması, hoplitlerin savaş arabalarına binmeleri ve arabaların hızlanmasına dair betimlere yer verilmiştir.⁵¹⁶

⁵¹⁰ Hdt. II. 35-37; Ivantchik, 2006, s. 229.

⁵¹¹ Ivantchik, 2006, s. 227-229.

⁵¹² Minasyan, 2016, s. 54.

⁵¹³ Minasyan, 2016, s. 55; Karaoğlu, 2019, s. 24.

⁵¹⁴ Kleophrades Ressamı'na ait kırmızı figürlü amfora (Resim 25) Mayor, vd., 2014, s. 480-481; Minasyan, 2016, s. 57.

⁵¹⁵ Minasyan, 2016, s. 47-48.

⁵¹⁶ Karaoğlu, 2019, s. 14.

Bu sahnelerde, İskit temsillerine dair örnek verilebilecek ilk görsellerden birisi Bristish Müze'sinde yer alan bir kylikstir (Resim 26). Görselde figürler, merkezde yer alan savaş arabasına dönük bir şekilde sunulmuştur. Savaş arabasında bulunan karakterlerin hepsine pelerin giydirilmiş, farklı giyimde olanlar ise dikkat çekici hale gelmiştir.⁵¹⁷ Hoplitlerin arasına karışan yaklaşık yirmi tane İskit figürü görülmektedir. Bu figürlerin hepsi renkli dar pantolon giymiş bir vaziyette olup, kolları ve pantolon paçalarının alt kısmının renkli bantlarla süslendiği görülmektedir.⁵¹⁸

Bir başka vazoda ise savaş arabasının hızla sola doğru gittiği anlaşılmaktadır (Resim 27). Savaş arabasının içinde sürücü varken sol tarafta elinde mızrağı ile beklemekte olan bir hoplit ile yerde yatan muhtemelen okla vurulmuş başka bir hoplit figürü resmedilmiştir. Sahnenin en sağında ise arkasına bakarak kaçan bir İskit okçusu bulunmaktadır.⁵¹⁹

4.2.Yalnız Betimlenen İskit Figürleri

Yalnız betimlenen İskit figürlü vazo resimleri teçhizat ve kıyafet bakımından daha detaylı bilgiler sunmaktadır.⁵²⁰ Daha önce de bu figür ele alındığında belirtildiği üzere yanlarından ve arka kısmından sarkan sivri bir başlık, uzun kollu bir üst ile ceket ve pantolonla resmedilmişlerdir.⁵²¹

Bir diğer yalnız betimlenen İskit tasviri ise Palermo'daki kylikste yer almaktadır (Resim 28). Karaoğlu'nın aktardığına göre kyliksin bir yüzünde ağacın etrafında yüzleri birbirine dönük halde bir çift İskit figürü resmedilmiştir. Sol taraftaki figürün görünümü daha anlaşılır olup sivri uçlu muhtemelen kürkten yapılmış bir başlık takmaktadır. Kostümüne bakıldığında, nokta desenleri ile süslenmiş uzun, dar kollu ve paçalı bir tunik giydirilmiştir. Tunüğün alt kısımları renkli şeritlerle bezenmiştir. Ek olarak teçhizatı incelendiğinde sol elinde yay, sağ elinde ise bir ok tuttuğu görülmektedir. İki figürün de bıyıkları ve sakalları vardır. Vazonun diğer kısmında ise İskit okçusunun yalnızca sol kısmı görünmekte olup iki eliyle borazanı üflerken betimlenmiştir. Kostümünün vazonun diğer yüzeyindeki okçu kostümü ile

⁵¹⁷ Karaoğlu, 2019, s. 14-15.

⁵¹⁸ Minasyan, 2016, s. 47-48.

⁵¹⁹ Minasyan, 2016, s. 48-49.

⁵²⁰ Minasyan, 2016, s. 52; Karaoğlu, 2019, s. 22.

⁵²¹ Gleba, 2008, s. 14. Minasyan, 2016, s. 53.

aynı olduğu gör÷lmektedir. Belinde içerisinde pek çok ok ve yay bulundurduğu gorytosu takılıdır.⁵²²

⁵²² Karaoğlan, 2019, s. 23.

SONUÇ

Arkaik Dönem’de, Yunan toplumunda kent devletlerine duyulan aidiyet duygusu, farklı lehçelerin bulunmasına rağmen ortak bir dil ailesinin varlığı, soy mitleriyle güçlenen akrabalık hissi, ortak dini kurumların örgütlenmesi ve Homeros’un edebi mirası etnisite bilincinin varlığına işaret etmektedir. Klasik Dönem’e gelindiğinde ise özellikle Pers-Yunan Savaşları Yunan toplumunda dayanışma ve birlik oluşumuna neden olmuş, Pers toplumuna karşı “ben” yerine “biz” duygusu gelişmiş ve Panhellenistik ideoloji giderek olgunlaşmıştır. İlerleyen süreçte Pers tehdidine karşı kurulan Delos Deniz Birliği ile Panhellenist ideolojinin git gide keskinleşerek yalnızca kültürel değil siyasi bir boyuta da kavuştuğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında Pers-Yunan Savaşları çerçevesinde eserini kaleme alan Herodotos, Yunan kimliğini ortak soy, dil, din ve kültürel değerler temelinde tanımlamakta ve Panhellenistik bir vurgu yapmaktadır. Herodotos, Yunan olma duygusunun sınırlarını oluştururken yabancıların gelenekleri ile Yunan geleneği arasındaki farklılıkları veya zıtlıkları sunduğu görülür. Nitekim Herodotos’un Yunanca konuşmayanları nitelemek için kullandığı barbaros terimi, Yunan kültürü ile karşıtlıklar üzerine kurulu bir ilişki içinde olup Panhellenizm ideolojisi, Yunanların hem kendi ortak değerlerini hem de barbarlarla aralarındaki farklılıkları tanımlayarak belirginleşmiştir. Böylece Panhellenizm yalnızca birlik duygusunu değil aynı zamanda barbara karşı Yunan üstünlüğünü vurgulayan bir boyuta dönüşmüştür. Bu üstünlük vurgusu, özellikle Antik Yunan metinlerinde sadece kültürel olarak değil siyasi bir boyutta da ele alınmıştır. Buna göre, barbar olarak tanımlananlar despotik ve hiyerarşik bir yönetim sergilerken, Yunan toplumunun demokrat ve hesap verilebilir bir yönetim sergilediğine dair bir bakış açısı vardır.

Barbaros terimi ilk kez MÖ 5. yüzyılda Herodotos tarafından Yunanca konuşmayan toplumları tanımlamak üzere kullanılmış olsa da MÖ 8. yüzyılda yazıldığı düşünülen Homeros’un İlyada’sında, Kariyalılar için ilginç konuşanlar anlamına gelen *barbarophonos* göndermesi, barbar kavramın erken izlerini taşımaktadır. Ancak burada Troyalıların ötekileştirilmediği, her iki tarafın da kahramanca nitelikler taşıdığı görülmektedir. Buna karşın, Klasik Dönem’e ait Yunan kaynaklarında Troyalı figürlerin ötekileştirildiğine ve barbar kavramın algılanmasında

bir değişim yaşıandığına dair işaretler mevcuttur. Klasik Dönem Yunan yazarlarına göre barbar, kimi zaman yalnızca dilsel farklılıkla değil, aynı zamanda Yunan geleneklerinin karşıtı olan kültürel ve ahlaki özelliklerle tanımlanmıştır. Bu kapsamda dilleri, dini ritüelleri, savaş teknikleri ve yaşam biçimleriyle ilgili pek çok anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatılarda barbar figürünün kimi zaman ölçüsüz, lüks düşkün, kadınsı, cahil ve korkak gibi olumsuz sıfatlarla ötekileştirildiği savunulmuştur.

Yunanlara göre Tuna ile Don Nehri arasındaki topraklarda yaşayan İskitler, çeşitli kabileler halinde hayatlarını idame ettirse de İskit adı altında tek bir halk olarak değerlendirilmiştir. İskitya coğrafyası, Yunan zihninde dünyanın kuzey ucunu temsil etmektedir. Bu algı hem Herodotos'un anlatılarında hem Hippokrates'in eserinde hem de Aiskhylos'un Zincire Vurulmuş Prometheus oyununda yer almaktadır. Yunan zihninde bu coğrafya vahşiliği, yalnızlığı kimi zaman da cehaleti çağırıştırır. Herodotos'un İskit ve İskit olmayan kabilelerle ilgili aktarımında kuzeye doğru yol aldıkça insani değerlerin azaldığı görülür. Argipeialıların kuzeyinde keçi ayaklı insanlardan, yılda bir kere kurda dönüşen Neurilerden, insan eti yiyen Androphoglara kadar efsanevi bir anlatımla bölge halkının tuhaf görüntüsü sıralanmıştır.

Bölgede Yunanların alışık olmadığı şekilde kış koşulları hakimdir. Hippokrates daha bilimsel bir açıdan yaklaşarak İskitya'daki sert doğa koşulları ve bu koşulların şekillendirdiği yaşam biçimlerinin, İskitlerin fiziksel özelliklerini de etkilediğini belirtmiştir. İskitlerin sekiz ay boyu süren kış mevsiminden dolayı benzer kıyafetler giydiğinden ve birbirlerine benzediklerinden bahsedilmiştir. Onlar soğuktan yüzleri kıpkırmızı bir renkte, kısa boylu ve hareketsiz yapıda, şişman ve hantal bir görünümde aktarılır. Bu durumun Yunanların ideal beden anlayışıyla da tezat oluşturduğu ileri sürülebilir.

Yunan kaynaklarında, İskitlerin dillerine yönelik göndermeler Aristophanes'in komedyelerinde yerini almıştır. Thesmophoriazusai (Θεσμοφορίαζουσαι) oyunundaki İskitli karakter, yabancı dili temsil eden anlamsız sözler kullanmak yerine uyumsuz ve bozuk bir Yunanca konuşurken temsil edilmiştir. Söz konusu bu komedyalarda kamu kölesi olarak tasvir edilen barbar İskitlerin kötü aksanları ile alay edilir. Oyunda İskitli figürler doğru bir şekilde Yunanca konuşamamasının yanında dilsel açıdan eksikleri onların doğru anlamama veya doğru davranış sergilememe gibi özelliklere

bürünmelerine neden olmuştur. Bu temanın Yunanca konuşmayan yabancı toplumlara atfedilen “anlaşılmaz, garip dil” temasından farklılık gösterdiği söylenebilir. Aiskhylos’un Persler eserinde yabancıya atfedilen dilsel farklılık kültürel açıdan farklılığa işaret ederken, onun komedyelerinde İskitler Yunan kültürüne uyumlu olmasa da tamamen yabancı bir görünümde de sergilenmez. Yunancayı aşına oldukları söylenebilir fakat tam anlamıyla konuşulanları anlamadıklarından dolayı Yunanca kavramları anlamakta güçlük çektikleri ifade edilebilir. Nitekim Lysistrata oyununda Yunancayı anlamakta zorluk yaşayan İskitlerin kendilerine verilen görevleri yerine getirmekte güçlük çektiği, bu nedenle dalgın bakışlarla tembel ve beceriksiz bir imaj sergiledikleri tasvir edilmiştir.

Yunan kaynaklarında, Pers-Yunan karşıtlığı despot-demokratik olarak siyasi bir temel etrafında şekillenirken, İskitlerle ilişkili anlatılarda bu zıtlık göçebelik olgusu üzerinden şekillenmiştir. Yunan toplumunun şehirleşmiş yapısının aksine İskitya’da kent yaşamı ve düzen yoktur. At arabalarının üzerinde yaşayan İskitler için göçebe yaşam tarzı bütün hayatlarını şekillendiriyor gibi görünmektedir. Hipokrates’e göre bu durum onların yıl boyunca benzer yemekler yemesine ve at sırtında olmalarından dolayı eklem hastalıkları, kısırlık gibi belli başlı hastalıklardan müzdarip olmalarına neden olmuştur. Herodotos süt elde etmek için köleleri kör ettiklerini ve bunun nedenini göçebe olmalarıyla ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla Yunanların zihninde İskitleri öteki kılan unsur siyasi bir ideolojiden ziyade Yunanlarla aralarındaki yaşam biçimlerindeki farklılıktır. Yunan zihninde göçebelik medeniyetten uzak bir görüntü sergilemektedir. Onların başlarını soktukları evleri hareket halinde olan at arabalarıdır. Yunanların yaşam biçiminde önemli yere sahip olan agora, tiyatro ve tapınak gibi kamusal alanlardan yoksunlardır. Bu durum hem onların yaşam biçimlerini kötü etkilemiş gibi görünmekte hem de Dareios’un İskitya seferinde olduğu gibi onlara askeri açıdan avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle Yunan zihninde göçebelik olgusu bir yandan medeniyetten uzak kötü bir yaşam biçimi olarak algılanırken bir yandan da alışık olmadıkları bu yaşam biçiminin sağladığı avantajlara merak ve ilgi uyandırdığını söylemek mümkündür.

İskitlerin dini uygulamaları, kurban ritüelleri ve yas tutma adetleri ile kimi zaman ölçüsüz ve vahşi bir imaj ile sunuldukları anlaşılmaktadır. İskitlerin Ares dışında tanrılar için tapınaklar inşa etmediklerini, sunak alanları olmadığı aktarılmıştır.

Yunanların gözünde saygın bir konuma sahip olmayan Ares'e İskitlerin insan ve hayvan kurban etmeleri, onların ölçüsüz, aşırılığa kaçan ve vahşi bir topluluk olarak algılanmasına yol açmıştır. Kurban ritüellerinde Yunan geleneklerinin aksine önceden bir hazırlık yapılmaması, kurbanın boğularak öldürülmesi gibi adetler aynı tema altında değerlendirilebilir. Herodotos'un, İskit kralı öldüğünde İskit halkının kendine zarar verir şekilde aşırıya kaçan davranışlarına dair anlatıları da örnek teşkil edebilir. İskitlerin ölçüsüz bir imaj ile tasvir edilmelerine dair diğer bir örnek ise şarabı su karıştırmadan içme alışkanlıklarıdır. Bunun yanında şarabı su karıştırarak içmek Yunan düşüncesinde medeniyeti simgelemekte buna karşın İskitler için ise "İskit gibi içmek" şeklinde bir deyim kullanarak İskitlerin aşırıya kaçarak sarhoş olduklarına dair anlatılara yer verilmektedir. Ayrıca kısırak sütü içmeleri de bu kapsamda değerlendirilmekte olup akıllara Homeros'un destanında geçen medeniyetsiz bir imajla tasvir edilen süt içme alışkanlıklarıyla Kyklopları getirmektedir.

Barbarı ötekileştiren imgelerden biri de kadınsılık imajıdır. Herodotos'un aktarımıyla İskitlerin Mısır'da bulunan tapınağı yağmalamalarından sonra Aphrodite'in onları bir tür kadın hastalığı ile cezalandırdığına dair pasajlar örnek teşkil etmektedir. Hippokrates ise Herodotos'un bu anlatımına daha bilimsel bir yaklaşım sunarak onların göçebe yaşamları, sürekli at üstünde olmaları ve pantolon giymelerinden dolayı cinsel isteksizlik ve kısırlıktan müzdarip olduklarını belirtmiştir. Özellikle soylu kesim arasında görülen kısırlık İskit erkekleri tarafından tanrının onlara gönderdiği bir ceza olarak değerlendirilip kadın gibi giyinmeye başladıkları ve toplum arasında kadınlara atfedilen cinsiyet rollerini üstlendiklerine dair pasajlar dikkat çekicidir.

İskitlere ait anlatılarda ölçüsüz, vahşi, kadınsı ve medeniyetsiz gibi olumsuz çağrışımlara yer verilmesine karşın olumlu belki de kimi zaman hayranlık uyandırıcı anlatılara da yer verildiği görülmektedir. Strabon, Homeros'un İskitleri kısırak sağan, süt içen masum insanlar olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir. Herodotos Dareios'un İskit Seferindeki başarısızlığını aktarırken İskitlerin göçebe olmalarından dolayı avantajlarına ve askeri taktiklerine hayranlık duyuyor gibi görülmektedir. İskitlerin evlerinin, tapınaklarının sürülecek tarlalarının olmaması onları düşman karşısında ele geçirilemez kılmıştır. Ayrıca Dareios, İskitlerin kendisine tabii olmasını istediğinde İskitlerin yıldırma politikaları ve İskit kralının Dareios'a verdiği olumsuz

cevapla tıpkı Yunan hopliti gibi özgürlük savaşçısı görünümüne kavuştukları görülmektedir. Aristophanes'in komedyelerinde da İskitlerin yenilmezlik algısına dair pasajlar mevcuttur. İskitya cehaletin, medeniyetsizliğin yaygın olduğu bir coğrafya olarak değerlendirilse bile Herodotos İskitleri diğerleri arasında “kafası aydınlanmış tek ulus” olarak nitelemiştir. Anakharsis'den önce Atina'ya gelen Toksaris'in İskit soyundan olmasına rağmen Atina'da başta vebayı durdurması ve pek çok hastalığı tedavi etmesinden dolayı kahraman gibi anıldığı hatta Asklepios'un oğlu olarak görüldüğü de İskitlerin olumlu tasvirlerine bir örnek olarak gösterilebilir. Anakharsis örneği de bu duruma kanıt oluşturur gibi görünmektedir. Bazı antik yazarlar arasında bilge olarak görülen Anakharsis'in Atina'ya yaptığı seyahatte yalnızca bir öğrenci değil öğretici rolünün olduğu da anlaşılmıştır. Özellikle MÖ 4. yüzyıldan sonra antik yazarlar Anakharsis'in düşünceleri üzerinden Yunan kurumlarını eleştirmiştir. Strabon, Epheros'dan göndermeler yaparak İskitleri misafirperver, cömert gibi belli başlı olumlu tabirlerle anarken, Yunanların yozlaştığını aktarmıştır. Dolayısıyla MÖ 4. yüzyıldan itibaren İskitlerin sadece bir barbar olarak değerlendirilmeyip soylu barbar olarak görülmeye başladığı ve olumsuz imajlarının göz ardı edildiği görülmüştür.

MÖ 7. yüzyılda Yunanların Karadeniz coğrafyasında koloni faaliyetlerine başlaması ile beraber İskitlerle Yunanlar arasında ilk temas gerçekleşmiştir. Bu temasla beraber iki toplum arasında ticaretin gelişmesi ile birlikte barışçıl ortam sürdürülmüş, karşılıklı evlilikler ve ortak yaşam alanlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Bu etkileşim sonucunda okçu olarak bilinen İskitlerin Peisistratos Dönemi'nde ücretli askerler olarak kiralanıp Atina'ya getirildiği ve Peisistratos'un yönetimi ele geçirmesine yardımcı olduklarına dair görüşler mevcuttur. Peisistratosların devrilmesinin ardından kısa süre ortadan kaybolan İskit askerleri ilerleyen süreçte Atina'da polis gücü olarak yeniden ortaya çıktıkları düşünülmektedir. İskit polislerine ilişkin tek kanıt Andokides'in söylemlerinden ibaret olsa da söz konusu polislerin Atina toplumundaki konumuna ilişkin belli başlı fikirler Aristophanes'in komedyelerinden edinilmektedir. Buna göre İskit polisi Yunancayı tam anlamamasından dolayı beceriksiz bir görüntüde yer alırken temel anlamda toplum içinde düşük bir statüde yansıtıldıklarını söylemek mümkündür. Neticede bir Yunanlının kendi yurttaşını “tutuklaması” hoş karşılanmayacağı için bu görevi yabancıların üstlenmesi daha olası görülmektedir.

Benzer durumu yani “kötü” işlerin Yunan olmayanlara yaptırılması anlayışını İskitli bıçak bileyici heykel grubuna da atfedilebilir.

Atina vazo resimlerindeki İskit figürlerinin ortaya çıkışının, Atina’daki İskit paralı askerlerinin varlığından ilham alınarak resmedildiği savunulmuştur. Bu figürler MÖ 6. yüzyıldan Pers-Yunan Savaşlarına kadar vazo sahnelerinde resmedilmeye devam etmiştir. Bu sahnelerde İskitler genel anlamda okçu olarak resmedilmişlerdir. Genellikle sigma biçiminde eğri bir yay ve omuzdan çapraz asılan ya da kemerle bele tutturulan *gorytos* (sadak) ile tasvir edilmiştir. Giysileri ise uzun kollu bir ceket, pantolon ve sivri uçlu bir başlıktan oluşur. İskit figürleri genelde hoplitlerle birlikte savaş, savaş arabaları ve atlı betimlerin yer aldığı sahnelerde tasvir edilirken, kehanet ve mitolojik bağlamdaki sahnelerde de resmedilmiştir. Öte yandan yalnız tasvir edildiği vazo resimleri de bulunmaktadır. Ayrıca İskitlerin görünümü, zırhı ve kalkanyla çıplak olarak temsil edilen Yunan hoplitinden oldukça farklı bir imaj çizer. Bazı araştırmacılar İskit okçu figürlerini, silahları ve giysileriyle hoplitten farklı görünmelerinden dolayı onların ‘yabancı’ statüsünde konumlandıklarını düşünmektedir. Genellikle hoplitin yardımcısı veya ikinci planda yer alan karakterler olarak, hoplitin kahramanlığını vurgulamak amacıyla tasvir edildiklerini savunmuşlardır. Bu bağlamda Arkaik Yunan dünyasında okçuluğun yaygın olmadığı görüşü ve Yunanların okçuluğu aşağılık ve korkaklık olarak değerlendirmesi bu fikri pekiştirmiş olup vazo resimlerinde okçu-hoplit karşıtlığı temasının işlendiği görülmektedir.

Antik Yunan yazılı ve görsel kaynaklarında İskitlere ilişkin olumsuz tasvirler var olmasına rağmen onların tam anlamıyla öteki olarak tasvir edildiğini söylemek zordur. Bu olumsuz anlatılar Yunan dünyasına hitap etmek için yer verilen kalıplaşmış ifadeler olarak değerlendirilebilir. Nitekim İskitler, Persler’de olduğu gibi Yunan dünyasını doğrudan tehdit eder bir konumda olmamıştır.

KAYNAKÇA

A. Antik Kaynaklar ve Kısaltmalar

Aischin. *leg.* (Aiskhines, *de falsa legatione*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Speeches of Aeschines The Speech Against Timarchus The Speech on the Embassy The Speech Against Ctesiphon*, with an English Translation by Charles Darwin Adams. Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1958. (Loeb).

Aischyl. *Ag.* (Aiskhylos, *Agamemnon*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aeschylus, *Agamemnon Libation-Bearers Eumenides Fragments*, in *Two Volumes*, with an English Translation by H. M. Smyth. Vol: 2, London, New York, 1926. (Loeb); Aiskhülos, *Eski Yunan Tragedyaları II Oresteia Agamemnon Adak Sunucuları Eumenidler*, (çev.) Yılmaz Onay, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2016.

Aischyl. *Suppl.* (Aiskhylos, *Supplices* *ἰκετιδές*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aeschylus, *Suppliant Maidens Persians Prometheus Seven Against Thebes*, in *Two Volumes* with an English Translation by H. M. Smyth. Vol: 1, London, New York, 1922. (Loeb).

Aischyl. *Pers.* (Aiskhylos, *Persae*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aeschylus, *Suppliant Maidens Persians Prometheus Seven Against Thebes*, in *Two Volumes*, with an English Translation by H. M. Smyth. Vol: 1 London, New York, 1922. (Loeb); Aiskhülos-Sofokles, *Eski Yunan Tragedyaları I Persler, Antigone* (çev.) Güngör Dilmen, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2014.

Aischyl. *Prom.* (Aiskhylos, *Prometheus*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aeschylus, *Suppliant Maidens Persians Prometheus Seven Against Thebes*, in *Two Volumes*, with an English Translation by H. M. Smyth. Vol: 1, London, New York, 1922. (Loeb); Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, (çev.) A. Erhat, S. Eyüboğlu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968.

And. (Andokides). Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Minor Attic Orators Antiphon Andocides*, in *Two Volumes*, with an English Translation by K. J. Maidment. Vol: 1, Harvard University, London, Cambridge Massachusetts, 1960. (Loeb).

- Apollod. (Apollodoros, *Bibliothēke*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Apollodoros, *The Library, in Two Volumes*, with an English Translation by Sir James George Frazer. Vol:1, London, New York, 1921 (Loeb).
- Aristoph. *Ach.* (Aristophanes, *Acharnenses*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Acharnians The Clouds The Knights The Wasps, in Three Volumes*, with an English Translation of Benjamin Bickley Rogers. Vol: 1, London, New York, 1930. (Loeb).
- Aristoph. *Eccl.* (Aristophanes, *Ecclesiazusae*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Lysistrata The Ecclesiazusae The Thesmophoriazusae The Plutus, in Three Volumes*, with an English Translation of Benjamin Bickley Rogers. Vol: 3, Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1946. (Loeb): Aristophanes, *Kadın Mebuslar*; (çev.). Erman Gören, Eser Yavuz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Aristoph. *Equ.* (Aristophanes, *Equites* *Ἰππεῖς*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Acharnians The Clouds The Knights The Wasps, in Three Volumes*, with an English Translation of Benjamin Bickley Rogers. Vol: 1 London, New York, 1930. (Loeb).
- Aristoph. *Lys.* (Aristophanes, *Lysistrata*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Lysistrata The Ecclesiazusae The Thesmophoriazusae The Plutus, In Three Volumes*, with an English Translation of Benjamin Bickley Rogers. Vol: 3, Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1946. (Loeb): Aristophanes, *Lysistrata (Kadınların Savaşı)*, (çev.) Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Aristoph. *Ran.* (Aristophanes, *Ranae* *Βάτραχοι*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Peace The Birds The Frogs in Three Volumes*, with an English Translation of Benjamin Bickley Rogers. Vol: 2, London, New York, 1927. (Loeb).
- Aristoph. *Thesm.* (Aristophanes *Thesmophoriazusae*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Lysistrata The Ecclesiazusae The Thesmophoriazusae The Plutus, in Three Volumes*, with an English Translation of Benjamin Bickley Rogers. Vol: 3. Harvard University Press, London, Cambridge, Massachusetts, 1946. (Loeb).

- Aristot. *Ath. Pol.* (Aristoteles, *Athenaion politeia*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristotle, *The Athenian Constitution the Eudemian Ethics on Virtues and Vices*, with an English Translation by H. Rackham. Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1935. (Loeb); Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, (çev.) (Ari Çokona), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Aristot. *Mir.* (Aristoteles, *Mirabilia*): Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristotle, *Minor Works: On Colours, On Things Heard, Physiognomics, On Plants, On Marvellous Things Heard, Mechanical Problems, On Indivisible Lines, Situations and Names Of Winds, On Melissus. Xenophanes, and Gorgias*, with an English Translation by W. S. Hett. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1955 (Loeb).
- Athen. (Athenaios). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Athenaeus, *The Deipnosophists, in Seven Volumes*, with an English Translation by Charles Burton Gulick. Vol: 7. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1957 (Loeb).
- Diod. (Diodoros Sicilus Bibliotheca, *Historika*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Diodorus of Sicily, in Twelve Volumes*, with an English Translation by C. H. Oldfather. Vol: 2, Books II, III, IV (35-IV, 58), Harvard University Press, London, Cambridge, Massachusetts, 1967. (Loeb).
- Diog. *Laert* (Diogenes Laertios). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Diogenes Laertius, *Lives Of Eminent Philosophers, in Two Volumes*, with an English Translation by R. D. Hicks. Vol: 2 Books I, II, III, IV, V, Cambridge, London, 1959. (Loeb).
- Eur. *Bacch.* (Euripides *Bacchae*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Euripides, *Bacchanals Madness of Hercules Children of Hercules Phoenician Maidens Suppliants, in Four Volumes*, with an English Translation by Arthur S. Way. Vol: 3, London New York, 1930. (Loeb); Euripides, *Bakkhalar*, (çev.) Sabahattin Eyüboğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Eur. *Herc.* (Euripides, *Hercules*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Euripides, *Bacchanals Madness of Hercules Children of Hercules Phoenician Maidens Suppliants, in Four Volumes*, with an English Translation by Arthur S. Way. Vol: 3, London, New York, 1930. (Loeb).
- Eur. *Iph. A.* (Euripides, *Iphigenia Aulidensis*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Euripides, *Iphigenia at Aulis Rhesus Hecuba The Daughters of Troy Helen, in*

- Four Volumes*, with an English Translation by Arthur S. Way. Vol: 1, London New York, 1930. (Loeb); Euripides, *İphigenia Aulis'te*, (çev.) Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Eur. *Iph. T.* (Euripides, *Iphigenia Taurica*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Euripides, *Electra Orestes Iphigenia in Taurica Andromache Cyclops, in Four Volumes*, with an English Translation by Arthur S. Way. Vol: 2, London New York, 1929. (Loeb); Euripides, *İphigenia Tauris'te*, (çev.) Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Hdt. (Herodotos). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Herodotos, *in Four Volumes*, with an English Translation by A. D. Godley, Books III, IV, London, New York, 1921 (Loeb). Herodotos, *Tarih*, (çev.) M. Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Hes. *Erg.* (Hesiodos, *opera et dies*, "Ἔργα καὶ Ἡμέραι). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Hesiodos, *Theogonia- İşler ve Günler*, (çev.) Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Hes. *Theog.* (Hesiodos, *Theogonia*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Hesiodos, *Theogonia- İşler ve Günler*, (çev.) Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Hippokr. *Aer.* (Hippokrates, *Airs Waters Places*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Hippokrates, *Ancient Medicine, Airs Waters Places, Epidemics I and III, The Oath, Precepts, Nutriment*, with an English Translation by W. H. S. Jones. Vol: 1. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1957 (Loeb).
- Hom. *Il.* (Homeros, *Ilias*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Homeros, *İlyada*, (çev.) Azra Erhat, A. Kadir, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014: Homer, *The İliad*, with an English Translation by A. T. Murray, Vol:1, Books I-XII, London, New York, 1928 (Loeb): Homer, *The İliad*, with an English Translation By A. T. Murray, Vol:2, Books XIII-XXIV. Harvard University Press, London, Cambridge, Massachusetts, 1999 (Loeb).
- Hom. *Od.* (Homeros, *Odyssee*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Homeros, *Odysseia*, (çev.) Azra Erhat, A. Kadir, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014: Homer, *The Odyssey, in Two Volumes*, with an English Translation By A. T. Murray. Vol:1, Books I-XII. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts,

- London, 1945 (Loeb): Homer, *The Odyssey, in Two Volumes*, with an English Translation By A. T. Murray Vol:2, Books XIII-XXIV. Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, London, 1966 (Loeb).
- Ios. c. Ap. (Iosephos, *contra Apionem*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Josephus, *The Life Against Apion, in Eight Volumes*, with an English Translation By H. St. J. Thackeray. Vol: 1, London, New York, 1926. (Loeb).
- Lukian. *Scyth.* (Lukianos, *Scythia*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Lucian, *in Eight Volumes* with an English Translation By K. Kilburn. Vol. 6, Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1959 (Loeb).
- Lukian. *Anach.* (Lucianos, *Anacharsis*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Lucian, *in Eight Volumes*, with an English Translation By A. M. Harmon Vol: 4, Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1961 (Loeb).
- Paus. (Pausanias). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Pausanias, *Description of Greece, in Six Volumes*, with an English Translation by W. H. S. Jones. Vol: 1, Books I, II, London, New York, 1918. (Loeb).
- Plat. leg. (Platon, *Leges νόμοι*). Platon, *Yasalar*, (çev.) Candan Şentuna-Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Plat. *Mx.* (Platon, *Menexenos*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Platon, *Meneksenos*, (çev.) İrfan Şahinbaş, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2001.
- Plat. *Rep.* (Platon, *Politeia πολιτεία*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Platon, *Devlet*, (çev.) Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- Plat. *Prot.* (Platon, *Protagoras*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Plato, *Laches Protagoras Meno Euthydemus*, with an English Translation by W. R. M. Lamb. Vol: 4, Harvard University Press London, Cambridge Massachusetts, 1952. (Loeb): Platon, *Protagoras*, (çev.) Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2014.
- Plin. *nat.* (Plinius Maior, *Naturalis Historia*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Pliny, *Natural History, in Ten Volumes*, with an English Translation by H. Rackham, Vol: 2 Books III-VII, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts, London, 1961. (Loeb).

- Pol. (Polybios). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Polybios, *The Histories*, in Six Volumes, with an English Translation by W. R. Paton, Vol:2, Books III, IV, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts, London, 1979. (Loeb).
- Soph. *Ant.* (Sophokles, *Antigone*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Sophocles, *Oedipus the King Oedipus at Colonus, Antigone, in Two Volumes*, with an English Translation by F. Storr. Vol: 1, Harvard University Press, London, Cambridge, Massachusetts, 1962. (Loeb); Aiskhülos-Sofokles, *Eski Yunan Tragedyaları I Persler, Antigone* (çev.) Güngör Dilmen, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2014.
- Soph. *Fr.* (Sophokles, *Fragments*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Fragments of Sophocles, Vol: 2*, (ed.) R. C. Jebb, W. G. Headlam, A. C. Pearson, Cambridge: University Press, Cambridge, 1917.
- Soph. *Oid. T.* (Sophokles, *Oedipus Rex*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Sophocles, *Oedipus the King Oedipus at Colonus, Antigone, in Two Volumes*, with an English Translation by F. Storr. Vol: 1, Harvard University Press London, Cambridge, Massachusetts, 1962. (Loeb).
- Strab. (Strabon, *Geographika*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Strabo, *The Geography of Strabo, in Eight Volumes*, with an English Translation by Horace Leonard Jones. Vol: 3, Books VI, VII, London, Cambridge Massachusetts, 1954. (Loeb): Strabo, *The Geography of Strabo, in Eight Volumes*, with an English Translation by Horace Leonard Jones. Vol:1, Books I, II, London, Cambridge Massachusetts, 1960. (Loeb): Strabo, *The Geography of Strabo, in Eight Volumes*, with an English Translation by Horace Leonard Jones. Vol: 6, Books, XIII, XIV, Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1960. (Loeb): Strabo, *The Geography of Strabo, in Eight Volumes* with an English Translation by Horace Leonard Jones. Vol: 5, Books X, XI, XII, Harvard University Press, London, Cambridge Massachusetts, 1961. (Loeb): Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası, Geographika: XII-XIII-XIV*, (çev.) Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Thuk. (Thukydides). Kullanılan Metin ve Çeviriler: Thucydides, *History of the Peloponnesian War in Four Volumes*, with an English Translation by Charles

Forster Smith. Vol: 1, Books: I, II, London, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1956 (Loeb).

B. Modern Kaynaklar

- ARTAMONOV M. I., (2020). *Kimmerler ve İskitler Başlangıcından M.Ö. IV. Yüzyıla Kadar*, (çev.) Muhammet Şen, Selenge Yayınları, İstanbul.
- ASSMANN J., (2015). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, (çev.) Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- AYTEMUR E., (2022). “İskit Tarihinin Greek, Latin ve Bizans Kaynakları”, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- BACON H. H., (1961). *Barbarians in Greek Tragedy*, Yale University Press, New Haven.
- BERK F. M., (2022). “Greeklerin Ötekisi: İskitler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt. 54, 2022, ss. 23-43.
- BOARDMAN J., (1980). *The Greek Overseas Their Early Colonies And Trade*, Thames and Hudson Press, London.
- BOARDMAN J., (1997). *Siyah Figürlü Atina Vazoları*, (çev.) Gürkan Ergin, Thames and Hudson, Londra.
- ÇALIŞ S. M., (2017). “Karadeniz’in Kuzeyinde Yer Alan İskit Kurgan Buluntularındaki Savaş Betimlemeleri”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, ss. 42-60.
- ÇALIŞ S. M., (2021a). “Atina’da Bulunan Bozkır Halklarının Sosyal Statüsü (MÖ VI – V. Yüzyıl)”, *İstanbul International Modern Scientific Research Congress*, İstanbul, ss. 679-697.
- ÇALIŞ S. M., (2021b). “Kimmer-İskit Ok Ucu Biçimindeki Paraları”, *OANNES Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 61-80.
- DAN A., (2012). “The Black Sea as a Scythian Bow”, *Exploring the Hospitable Sea Proceedings of the Internal Workshop on the Black Sea in Antiquity*, ed. Manolis Manoledakis, Thessaloniki, ss. 39-58.
- DARAGAN M., (2020). “Scythian Archers of the 4th Century BC: a New Archaeological Study of Excavated Bows, Arrows And Quivers From The

- Northern Black Sea Region” *Masters of the Steppe: the Impact of the Scythians and Later Nomad Societies of Eurasia*, (ed.) Svetlana V. Pankova-St John Simpson, Archaeopress Publishing, Oxford, ss. 103-124.
- DAVIS T. A., (2013). “Archery in Archaic Greece”, (Phd Thesis), Columbia University.
- DEMİR M., (2001). “İskitli Okçuların Atina’ya Getiriliş Tarihi Üzerine Yeni Bir Yorum (M.Ö. 5. Yüzyıl)”, *Belleten*, Cilt: 65, Sayı: 244, ss. 905-910.
- DEMİR, M., (2008). “Lucianus’un Anakharsis Adlı Eserinin İçerik Bakımından Tanıtımı ve Yorumu”, *Uluslararası Samsatlı Lucianus Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. M. Çevik, Adyaman Üniversitesi, ss. 31-56.
- DEMİR M., (2020). “İskit-Sparta Bağlantıları Üzerine Değerlendirmeler”, *Archivum Anatolicum (ArAn)*, Cilt:14, Sayı: 2, ss. 177-218.
- DEMİR M., (2021). “MÖ VI. YY’da İskit-Atina İlişkilerinin Başlangıcı Üzerine Değerlendirmeler”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 6, ss. 161-186.
- DEMİR M., (2022a). “Herodotos’ta İskit Herakles Hanedanlığı Kuruluş Miti Üzerine Değerlendirmeler”, *PHASELİS, Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, ss. 37-52.
- DEMİR M., (2022b). “Herodotos’ta İskit Targitaos Hanedanlığı Kuruluş Miti Üzerine Değerlendirmeler”, *MUTAD*, Cilt: 9 Sayı: 1, ss. 1-24.
- DREWS R., (1991). “Karadeniz’de En Eski Greek Yerleşmeleri”, (çev.) Ömer Çapar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 15 Sayı: 26, ss. 303-327.
- DUMÉZIL G., (2012). *Mit ve Destan: Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi I*, (Çev.) Ali Berkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- DURAN M., (2019). “Pers (Ahaimenid) Bağlamında Sakalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 3, ss. 731-761.
- DURMUŞ İ., (2007). *İskitler*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- DURMUŞ İ., (2018). “İskitlerin Askeri Gücü”, VIII. *Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu*, Cilt: 6, Ankara, s. 233-250.
- DURUGÖNÜL S., (2018). *Heykeller Konuşabilseydi... Antik Yunan Heykel Sanatına Toplumsal Açından Bir Bakış*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

- DUYĞAL E. S. D., (2021) “Erken Demir Çağı’ndan Yunan Kolonizasyon Çağı Sonuna Kadar Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Ticaret” *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Erzincan.
- EMİR O., (2009). “Argonautlar Efsanesi: Bir Mitos’un Ardındaki Gerçekler ve Kolkhis”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 6, ss. 9-24.
- EMİR O., (2011). “Grek Kolonizasyon Dönemi’nde Karadeniz’de Önemli Bir Geçim Kaynağı: Köle Ticareti”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 10, ss. 9-28.
- ERHAT A., (1996). Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- EROĞLU E., (2014). “İskitler’de Kuyumculuk”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol: 3, ss. 14-22.
- ESEN S., (2024). “Scythian-Greek Relations in Greek Sources” *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- FEHLING D., (1989). *Herodotus and his “Sources”*, (Transl.) J. G. Howie, Francis Cairns, New York.
- FINLEY M. I., (2003). *Odysseus’un Dünyası*, (çev.) Gül E. Durna, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GATES C., (2024). *Antik Kentler: Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma’da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi*, (çev.) Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GLEBA M., (2008). “You Are What You Wear; Scythian Costume as Identity”, *Dressing the Past (Ancient Textile Series 3)*, (Ed.) M. Gleba, C. Munkholt, M.L. Nosch, Oxbow Books, ss. 13-28.
- GRAKOV B. N., (2008). *İskitler*, (Çev.) D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.
- HARRISON T., (2002). *Greek and Barbarians*, Ed. Thomas Harrison, Edinburg University Press, Edinburg.
- HALL E., (1989a). *Inventing the Barbarian Greek-Self Definition through Tragedy*, Oxford: Clarendon Press, Oxford.
- HALL E. M., (1989b). “The Archer Scene in Aristophanes’ Thesmophoriazusae”, *Philologus*, Vol. 133, No: 1, ss. 38-54.

- HALL J. M., (2014). *A History of the Archaic Greek World ca. 1200-479 BCE*, Wiley Blackwell, Malden, Oxford, Chichester, West Sussex.
- HARTOG F., (2014). *Herodotos'un Aynası: Öteki Tasavvuru Üzerine Bir Deneme*, (Çev.) Mehmet Emin Özcan, İthaki Yayınları, İstanbul.
- HASANOV Z., (2009). *Çar İskitler*, aktaran: İlyas Topsakal, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- HUNTINGFORD G. W. B., (1935). "Who Were the Scythians?" *Anthropos*, Vol.30 No. 5-6, ss. 785-795.
- HELBIG, W., (1897). "Eine Heerschau des Peisistratos oder Hippias auf einer schwarzfigurigen Schale", *SBMünchen*, Vol: 2 ss. 259-320.
- HENGEL M., (1980). *Jews, Greek and Barbarian Aspects of the Hellenization of Judaism in the pre-Christian Period*, (çev.) John Bowden, Fortress Press, Philadelphia.
- HUNT P., (2008). "Military Forces" *Greek And Roman Warfare: Greece the Hellenistic World and the Rise of Rome* Vol: 1, (ed.) Philip Sabin, Hans Van Wees, Michael Whitby, Cambridge: University Press, Cambridge, ss. 108-146.
- HUNTER V. J., (1994). *Policing Athens: Social Control in The Attic Lawsuit, 420-320 B. C.*, Princeton University Press, New Jersey.
- IVANTCHIK A. I., (2006). "Scythian' Archers on Archaic Attic Vases: Problems Of Interpretation", *Ancient Civilisations from Siberia to Scythia*, ss. 196-271.
- IVANTCHIK A. I., (2011). "The Funeral of Scythian Kings: The Historical Reality and the Description of Herodotus (4.71-72)", *Barbarians of Ancient Europe*, (ed.) L. Bonfante, Cambridge, ss. 71-106.
- JACOBSON E., (1995). *The Art of The Scythians The Interpenetration of Cultures At The Edge of The Hellenic Word*, E. J. Brill Press, Leiden, New York, Köln.
- JOHNSON J. W., (1959). "The Scythian: His Rise and Fall", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 20, No. 2, ss. 250-257.
- KARAOĞLAN İ., (2019). "Grek-Roma ve Pers Görsel Sanatlarında İskitli İkonografisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

- KINACI M., (2015). “Antikçağda Pontos Bölgesi’nin Tarihsel Coğrafyası”, *CEDRUS III, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü*, ss. 181-229.
- KINACI M. ve BOYANA H., (2019). “Klasik ve Hellenistik Dönemde Pontos Bölgesi’nde Üretim ve Ticaret”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 66, ss. 97-115.
- KING C., (2015). *Karadeniz*, (çev.) Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- KIM H. J., (2010). “Herodotus’s Scythians Viewed From a Central Asian Perspective: Its Historicity and Significance” *Ancient West & East* Vol. 9, ss. 115-134.
- KOÇAK K., (2017). “Bozkır Türk Kültüründe Altının Ortaya Çıkışı ve İşlenip Yayılması”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol: 9, ss. 275-287.
- KÖSEOĞLU F. N., (2017). “Hellen Dünyasında Ok, Yay ve Okçuluk”, *MASROP*, Cilt: 7, Sayı: 8, ss. 13-26.
- LAVELLE B. M., (1992). “Herodotos, Skythian Archers, and the doryphoroi of the Peisistratids” *Klio*, Vol: 74 ss.78-97.
- LIDDELL H. G. ve SCOTT R., (1940). *A Greek-English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, Oxford.
- LISARRAGUE F., (1990). *L’autre guerrier: archers, peltastes, cavaliers dans l’imagerie attique*, Ecole Française De Rome, Paris, Rome.
- LISSARRAGUE F., (2002) “The Athenian Image of the Foreigner”, (çev.) Antonia Nevill, *Greek and Barbarians*, (ed.) Thomas Harrison, Edinburg University Press, ss. 101-124.
- LOADES M., (2020). “Scythian Archery”, *Masters of the Steppe: the Impact of the Scythians and Later Nomad Societies of Eurasia*, (ed.) Svetlana V. Pankova-St John Simpson, Archaeopress Publishing, Oxford, ss. 258-267.
- LONG T., (1986). *Barbarians in Greek Comedy*, Southern Illinois University Press, Carbondale and Edwardsville.
- MANSEL A. M., (2020). *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- MAYOR A., COLARUSSO J. ve SAUNDERS D., (2014). “Making Sense of Nonsense Inscriptions Associated with Amazons and Scythians on Athenian Vases”, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Cilt:83 No: 3, ss. 447-493.

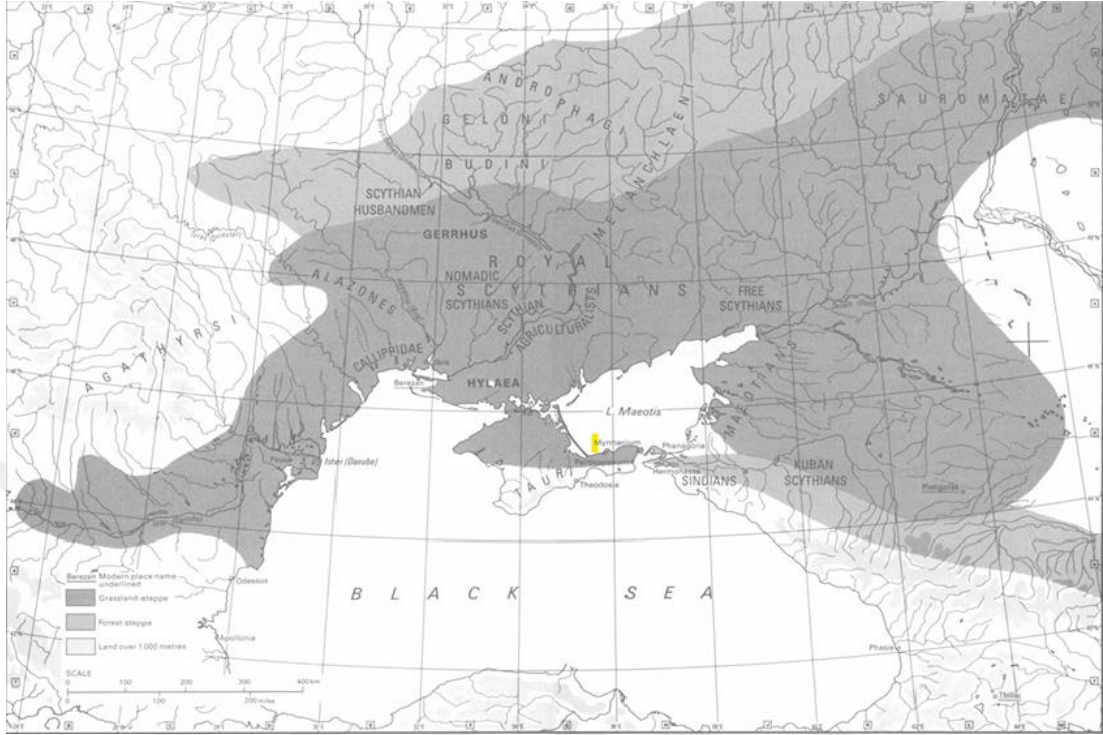
- MINASYAN S., (2016). "Scythian Archers in Ancient Attic Vase Painting: Their Identity and Function" (MA Thesis), Thessaloniki.
- MINNS E. H., (1913). *Scythians and Greeks A Survey Of Ancient History And Archaeology On The North Coast Of The Euxine From The Danube To The Caucasus*, Cambridge University Press, Cambridge.
- PERLMAN S., (1976). "Panhellenism, the Polis and Imperialism" *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, Vol: 25, No: 1, ss. 1-30.
- RAEVSKY D. S., (1976). "Three Vases Recount The Legend Of King Targitaus", *The Scythians Nomad Goldsmiths of the Open Steppes, The UNESCO: A Window Open On The World Courier*, ss.14-15.
- RICE T. T., (1957). *Ancient Peoples and Places: The Scythians*, (ed.) Glyn Daniel, Thames and Hudson, London.
- ROLLE R., (1989). *The World of the Scythians*, Translated by F.G. Walls, California University Press, Berkeley, Los Angeles.
- ROSS S. A., (2005). "Barbarophonos: Language and Panhellenism in the Iliad", *Classical Philology*, Vol: 100, No: 4, ss. 299-316.
- SAGE M. M., (1996). *Warfare in Ancient Greece: A Sourcebook*, Routledge Press, London, New York.
- SAID E., (1989). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, (çev.) Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 2. Baskı İstanbul.
- SAID S., (2002). "Greek and Barbarians in Euripides Tragedies: The End Of Differences?" translated by Antonia Nevill, *Greek and Barbarians*, (ed.) Thomas Harrison, Edinburg University Press, Edinburg, ss. 62-100.
- SARIKAYA H., (2017). "Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı" *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Muğla.
- SHAPIRO H. A., (1983). "Amazons, Thracians, and Scythians." *Greek, Roman and Byzantine Studies* Vol: 24, No: 2 ss. 105-116.
- SİNA A. E., (1994). "Herodotos, Strabon ve Pausanias'ta Geçen İonia Kent-Devletleri" *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri (Yunan Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara.

- SMITH A. D., (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*, (çev). Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- SNODGRASS A. M., (1999). *Arms and Armor of the Greeks*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London.
- STEINER A., (2007). *Reading Greek Vases*, Cambridge University Press, New York.
- SULIMIRSKI T., (1954). “Scythian Antiquities in Western Asia”, *Artibus Asiae*, Vol. 17, No. 3/4, ss. 282-318.
- SULIMIRSKI T.- TAYLOR T., (1991). “The Scythians”, *The Cambridge Ancient History: The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from the Eighth to Sixth Centuries B.C.* Vol: 3.2, (Ed.) John Boardman, I. E. S. Edwards vd., Cambridge University Press, ss. 547-590.
- TARHAN T., (1969). “İskitlerin Dini İnanç ve Adetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 23, İstanbul, ss. 145-170.
- ÜRETEN H., (2013). “Manisa Müzesindeki Marsyas Heykeli’nin İkonografik Çözümlemesi ve Apameia Üzerine Bir Araştırma”, *Histoy Studies*, 5/2, ss. 489-506.
- VAKOUFTSI E., (2013). “The perception of the Scythians in Greek historiography (5th-3rd cent. BC). Images of the Other”, *International Hellenic University Scholl of Humanities (Master of Arts (MA) in Black Sea cultural Studies)*, Thessaloniki.
- VAN DER VALK M. H. A. L. H., (1953) “Homer’s Nationalistic Attitude.”, *L’Antiquité Classique*, Vol: 22, No: 1, ss. 5-26.
- VIDAL-NAQUET P., (2012). *Homer’s Dünyası*, (çev.) Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- VLASSOPOULOS K., (2015). “Ethnicity and Greek History: Re-Examining Our Assumption”, *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, Vol: 58, No:2, ss. 1-13.
- YALAZI E., (2019). “Aiskhylos, Herodotos ve Ksenophon’da Persler”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri (Yunan Dili ve Edebiyatı) Ana Bilim Dalı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- YALAZI E., (2020). “Panhellenizmin Kölelik Boyutu”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1 ss. 289-327.

- WARD A., (2006). "Self-reflection, Egyptian Beliefs, Scythians and "Greek Ideas":
Reconsidering Greeks and Barbarians in Herodotus", *The European Legacy:
Toward New Paradigms*, Vol.11, No. 1, ss. 1-19.
- WERNICKE K., (1891). "Die Polizeiwache auf der Burg von Athen" *Hermes*, Vol: 26,
No: 1, Published by Franz Steiner Verlag, ss. 51-75.

HARİTALAR

Harita 1. İskitya Haritası (Sulimirski-Taylor, 1991, s. 549).

Harita 2. Kuzey Karadeniz’de bulunan bazı kurganlar ve Yunan Yerleşimleri (Tarhan, 1969, s. 170).

Harita 3. MÖ 550 yıllarında Karadeniz Bölgesi'nde Yunan Yerleşimleri (Mayor et al., 2014, s. 451.)

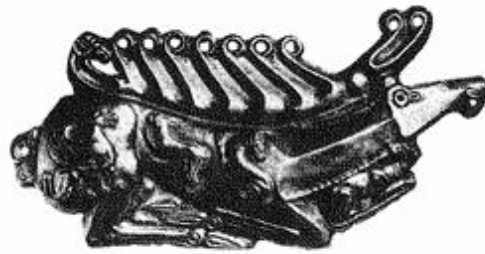
RESİMLER

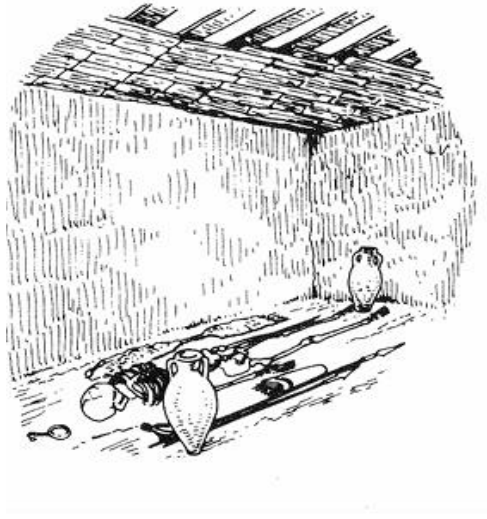
Resim 1. Kul-Oba’da bulunan Tanrıça Tabiti ve İskit Kralı (Tarhan, 1969, s. 157).

Resim 2. Kelermes’te MÖ 6. Yüzyılın Ortalarına Tarihlendirilen Yıldızlı Gümüş Ayna (Boardman, 1980, S. 260).

Resim 3. Kostromskaya’da Tespit Edilen, MÖ 6-5. Yüzyıllara Tarihlendirilmiş Altın Geyik (Boardman, 1980, S. 262).

Resim 4. Gute Maritzyn’deki Lokalize Edilen Bir Mezarın Eskizi, MÖ 5. Yüzyıl (Boardman, 1980, S. 263).

Resim 5. Atina Kırmızı Figür Amforası (Demir, 2021, S. 182).

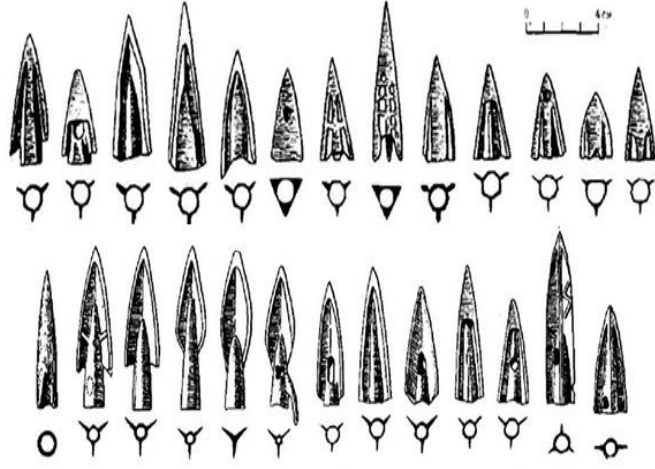
Resim 6. Frigya'daki Tatarlı'dan boyalı ahşap kirişin rekonstrüksiyonu (Davis, 2013, s. 71).

Resim 7. Oksus Hazinesinde tespit edilen silindir mühür. (MÖ 5. yüzyıl?) (Duran, 2019, s. 741).

Resim 8. MÖ 6. yüzyıla ait Vorenej Vazosu (Rice, 1957, s. 67).

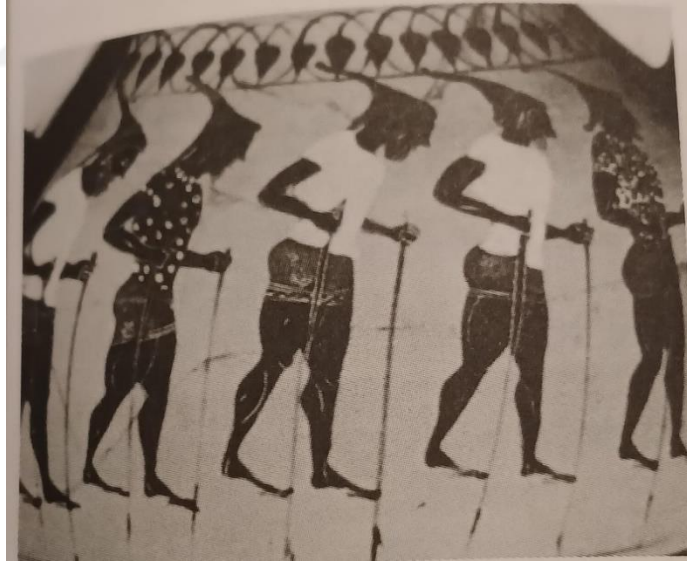
Resim 9. İskitlere ait savaş ok uçları (Çalış, 2021b, s. 73).

Resim 10. Tarporley Ressamına atfedilen New York Goose Play Vazosu, MÖ 400. (Mayor, et al., 2014, s. 467).

Resim 11. Marsyas-İskitli Heykel Grubu (Karaoğlu, 2019, Resim 52).

Resim 12. Karınlı Amfora, Salıncak Ressamı (Boardman, 1997, S. 97).

Resim 13. Andokides Ressamı, Gözlü Kyliks (Boardman, 1997, S. 115).

Resim 14. Kırmızı Figürlü Tabak (Demir, 2021, S. 180).

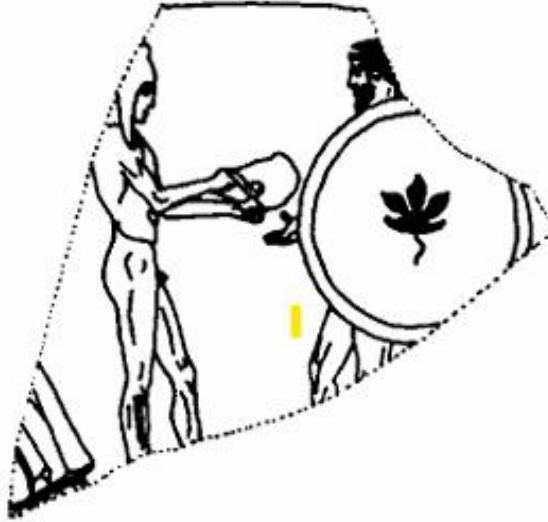
Resim 15. MÖ 570 civarına tarihlenen François Vazosunda okçu figürleri (Demir, 2021, s. 180).

Resim 16. Swing Ressamına ait amfora (Minasyan, 2016, s. 49).

Resim 17. Euphronios Tarafından Yapılan Kırmızı Figürlü Krater, MÖ 520-505 (Davis, 2013, S. 254).

Resim 18. Euaion'a Atfedilen Vazo Fragmanı (Lissarrague, 1990, S. 53).

Resim 19. Floransa'da Bulunan Amfora (Minasyan, 2016, S. 50).

Resim 20. Würzburg’da Siyah Figürlü Hydria (Ivantchik, 2006, S. 204).

Resim 21. Basel’de bulunan kırmızı figürlü kylix (Lissarrague, 1990, s.131; Ivantchik, 2006, s. 213).

Resim 22. Brygos Ressamı, British Museum’da Bulunan Kırmızı Figürlü Kyliks (Ivantchik, 2006, s. 207).

Resim 23. Brygos Ressamı, Berlin’de Kırmızı Figürlü Kyliks (Ivantchik, 2006, s. 209).

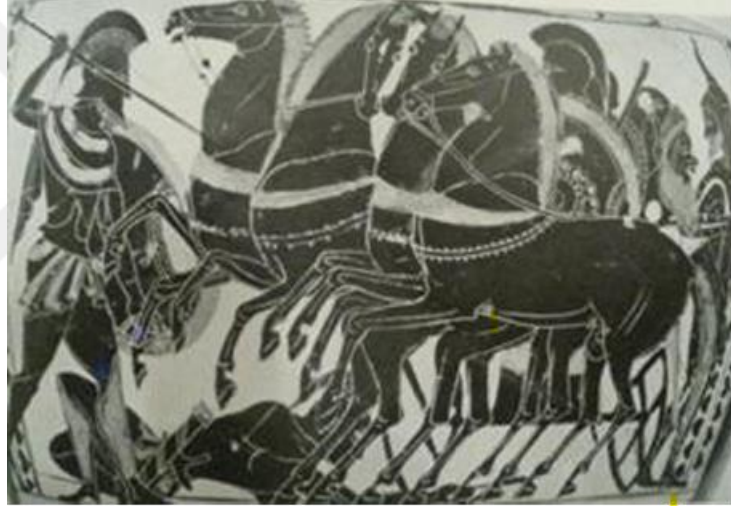
Resim 24. Louvre’da Bulunan Amfora (Minasyan, 2016, s. 55).

Resim 25. Kleophrades Ressamına Atfedilen Kırmızı Figürlü Amfora, MÖ 510-500 (Mayor, Et Al., 2014, s. 481).

Resim 26. British Müze'sindeki Kyliks (Karaoğlu, 2019, Resim 7 a-b).

Resim 27. Savaş Araba Sahnesinde İskit Figürü (Minasyan, 2016, s. 49).

Resim 28. Palermo’da Bulunan Kyliks. (Karaoğlu, 2019 Resim 33).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Ayşenur ERĞÜN

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü.

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar

Ergün A., Duran M., “Yunan Vazolarında İskit Betimlemeleri” 7. *International Mediterranean Scientific Research And Innovation Congress*, Antalya, 2025, ss. 892-906.